T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

PSİKOCOĞRAFYA YAKLAŞIMI İLE KADIN, MEKÂN VE DUYGU: BURSA OSMANGAZİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fırat GÜVEN

BURSA-2024

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

PSİKOCOĞRAFYA YAKLAŞIMI İLE KADIN, MEKÂN VE DUYGU: BURSA OSMANGAZİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fırat GÜVEN

Danışman:

Prof. Dr. Serhat ZAMAN

BURSA-2024

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı : Psikocoğrafya Yaklaşımı İle Kadın, Mekan ve Duygu: Bursa Osmangazi Örneği Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 170 sayfalık kısmına ilişkin, 26/06/2024 tarihinde şahsım tarafından *iThenticate* (Turnitin)* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **% 2**'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

26.06.2024

Adı Soyadı: Fırat GÜVEN
Öğrenci No: 702240008
Anabilim Dalı: Coğrafya
Programı: Coğrafya
Statüsü: Y.Lisans (☒) Doktora Sanatta Yeterlik

Danışman:

Prof. Dr. Serhat ZAMAN

26.06.2024

*** Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.**

ÖZET

Fırat GÜVEN

Bursa Uludağ Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Coğrafya Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Serhat ZAMAN

2024

PSİKOCOĞRAFYA YAKLAŞIMI İLE KADIN, MEKÂN VE DUYGU: BURSA OSMANGAZİ ÖRNEĞİ

Bu çalışmanın amacı, Bursa İli Osmangazi ilçesi sınırları içerisinde yer alan Hanlar Bölgesi ile Çarşamba (Çırpan) semti özelinde psikocoğrafi bir perspektif kullanarak kadınların mekânsal algılamalarını incelemektir. Çalışmada, katılımcıların mekâna yönelik algılamalarını inceleyebilmek adına nitel araştırma desenlerinden yorumlayıcı fenomenolojik analiz kullanılmış, katılımcılarla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği üzerinden görüşmeler sağlanmıştır. Çalışma sonunda katılımcıların mekâna yönelik duygularını ölçebilmek için Robert Plutchik'e ait olan Duygu Çarkı üzerinden duygularını ifade etmeleri istenmiştir. Çalışmanın sonucunda Çarşamba semti için katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (91,7) semte karşı olumsuz duygular besledikleri, bunda da semtin değişen sosyokültürel ve demografik yapısının etkili olduğu saptanmıştır. Hanlar Bölgesi'nde ise katılımcıların %100'ünün bölgeye karşı olumlu duygular besledikleri, bunda da bölgenin maneviyatının ve tarihi dokusunun öneminin büyük olduğu saptanmıştır. Katılımcıların Robert Plutchik'in Duygu Çarkı üzerinden belirttikleri duygularda, Çarşamba semti için "kaygı", "korku", "tiksinme" ve "dehşet" gibi ifadeler ön plana çıkarken Hanlar Bölgesi özelinde ise "sükûnet", "sevinç" ve "haşmet" gibi ifadeler ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikocoğrafya, Mekânsal Algı, Feminist Coğrafya, Kadınların Coğrafyası

ABSTRACT

Fırat GÜVEN

Bursa Uludag University

Social Science Institution

Geography Department

Master Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Serhat ZAMAN

2024

The aim of this study is to examine women's spatial perceptions using a psychogeographical perspective, specifically in the Hanlar Region and Çarşamba (Çırpan) district, located within the borders of Osmangazi district of Bursa Province. In the study, interpretive phenomenological analysis, one of the qualitative research designs, was used to examine the participants' perceptions of the space, and interviews were conducted with the participants through the semi-structured in-depth interview technique. At the end of the study, participants were asked to express their feelings on the Emotion Wheel, which belongs to Robert Plutchik, in order to measure their feelings about the place. As a result of the study, it was determined that the majority of participants (91.7) for Çarşamba district had negative feelings towards the district, and the changing sociocultural and demographic structure of the district was effective in this. In the Khans Region, it was determined that 100% of the participants had positive feelings towards the region, and the spirituality and historical texture of the region was of great importance in this. In the emotions expressed by the participants through Robert Plutchik's Wheel of Emotions, expressions such as "anxiety", "fear", "disgust" and "horror" come to the fore for Çarşamba district, while "tranquility", "joy" and "majesty" come to the fore in the Hanlar District. expressions came to the fore.

Key Words: Psychogeography, Spatial Perception, Feminist Geography, Women's Geography

ÖNSÖZ

Öncelikle, bu günlere gelmemde çok büyük emekleri olan Anneme ve Babama, sonrasında ise daima arkamda durdukları ve gerek maddi gerek manevi desteklerini esirgemedikleri için ailemin her bir ferdine ve Ada ile Boran'a sonsuz minnetlerimi sunarım.

Lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca üzerimde emeği olan Bursa Uludağ Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nün tüm üyelerine teşekkür ederim. Verilerin analizi ve fikir alışverişi konusunda bana zaman ayırarak önemli katkılarda bulunan, Bursa Uludağ Üniversitesi Coğrafya Bölümü Araştırma Görevlisi sayın İbrahim EŞİM'e ayrıca teşekkür ederim.

Veri toplama sürecinde çalışmaya büyük faydası dokunan Gülsün YAĞIZER'e, süreç boyunca yanımda olan Serhat ÖNER'e ve fikirlerine daima saygı duyarak görüşlerine başvurduğum değerli ablam Hanife GÜVEN YILMAZ'a şükranlarımı sunarım.

Görüşme formunun şekillendirilmesi sürecinde fikirlerine başvurduğumuz Doç. Dr. Fahri SEZER'e ve Doç. Dr. Hasan GÜNAL'a teşekkür ederim.

Bu çalışmanın tez jüri üyeleri olan Prof. Dr. Alpaslan ALİAĞAOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Nilgün ZAMAN'a teşekkür ederim.

Son olarak, gerek lisans gerekse lisansüstü sürecindeki katkılarından, engin tecrübe ve bilgilerinden faydalandığım, çok kıymetli danışman hocam sayın Prof. Dr. Serhat ZAMAN'a gösterdiği mütevazi tavırlarından ve bu stresli süreci benim için çok daha konforlu bir hale getirmesinden ötürü sonsuz şükranlarımı sunarım.

Fırat GÜVEN

2024

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZIM RAPORU i
ÖZET ii
ABSTRACT iii
ÖNSÖZ iv
İÇİNDEKİLER v
ŞEKİLLER LİSTESİ vii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ viii
GRAFİKLER LİSTESİ ix
TABLOLAR LİSTESİ x
KISALTMALAR LİSTESİ xi

GİRİŞ

1. Araştırma Sahası 4
1.1. Hanlar Bölgesi 4
1.2. Çarşamba (Çırpan) Mahallesi 8
2. Araştırmanın Problemi 12
3. Araştırmanın Amacı ve Önemi 12
4. Araştırmanın Soruları ve Hipotezleri 13
5. Kapsam ve Sınırlılıklar 13
6. Araştırmanın Yöntemi 14
6.1. Yöntem 14
6.2. Örneklem 14
6.3.Veri Toplama Süreci ve Analizi 15
7. Literatür Özeti 19

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. PSİKOCOĞRAFYA 39
1.1.Sitüasyonist Enternasyonalizm 39
1.2. Psikocoğrafya 43
1.2.1. Psikocoğrafi Bir Keşif: Dérive (Sürüklenme) 47
1.2.2. Teknolojik ve Psikocoğrafi Birleşim: Psikocoğrafyaların ve Duyguların Sanallaştırılması 52
1.2.2.1. Dérive App 52
1.2.2.2. PDPal 53

1.2.2.3. Serendipitor **54**
1.2.2.4. Situated **55**
1.2.2.5. Drift **55**
1.2.2.6. Bio Mapping **56**
1.2.2.7. Urbansquares: **58**
1.3. Feminizm **60**
1.3.1. Birinci Feminist Dalga **62**
1.3.2. İkinci Feminist Dalga **62**
1.3.3. Üçüncü Feminist Dalga **64**
1.4. Feminist Coğrafya **65**
1.5. Coğrafya, Cinsiyet ve Duygu **71**
1.5.1. Coğrafya ve Duygu **71**
1.5.2. Cinsiyet ve Duygu **79**
1.6. Kadın ve Mekân **83**

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

2.1. Çarşamba **94**
2.2. Hanlar Bölgesi **111**
SONUÇ ve ÖNERİLER **124**
KAYNAKÇA **132**
EKLER **152**
EK -1- GÖRÜŞME FORMU **152**

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Plutchik Duygu Çarkı..... 18
Şekil 2. Lauwe Ait Olan Parisli Bir Öğrencinin Yıl İçindeki Hareket Haritası..... 49
Şekil 3. The Naked City (Çıplak Kent)..... 50
Şekil 4. Derive App Uygulaması..... 53
Şekil 5. PDPal Kioksu ve PDA Uygulaması 54
Şekil 6. Serenditipor Uygulaması 55
Şekil 7. Drift Uygulaması..... 56
Şekil 8. GPS-GSR Cihazları ve Deneme Kullanıcıları..... 57
Şekil 9. Greenwich Duygu Haritası 58
Şekil 10. Barselona'daki Plaça de Catalunya (Katalunya Meydanı) Meydanının Psikocoğrafi Değerlendirmesi..... 58
Şekil 11. Robert Plutchik'in Duygu Çarkı'na Göre Çarşamba'ya Yönelik Duygular 129
Şekil 12. Robert Plutchik'in Duygu Çarkı'na Göre Hanlar Bölgesi'ne Yönelik Duygular ..... .129

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Çarşamba'da Bir Kahvehane ve Erkek Yoğunluğu 106
Fotoğraf 2. Çarşamba'da Arapça Bir Tabela..... 107
Fotoğraf 3. Çarşamba Ara Sokaklarından Örnekler..... 108
Fotoğraf 4. Çarşamba Ara Sokaklarından Örnekler..... 109
Fotoğraf 5. Çarşamba'da Bir Ara Sokak ve Çöpler..... 110
Fotoğraf 6. Çoğunluğu Kadınların Oluşturduğu Tarihi Belediye Binasının Bahçesinde Oturan İnsanlar 120
Fotoğraf 7. Bölgedeki Kadın Yoğunluğunu Gösteren Fotoğraf 121
Fotoğraf 8. Tarihi Koza Han'da Oturan İnsanlar..... 122
Fotoğraf 9. Ulu Cami 123

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Çarşamba'nın 2007-2023 Yılları Arası Nüfus Değişim Grafiği.....11
Grafik 2. Katılımcıların Olumsuz Duygular Hissetmesine Neden Olan Başlıca Unsurlar.....96
Grafik 3. Katılımcıların Çarşamba'yı Ziyaret Sıklığı.....96
Grafik 4. Katılımcılarının Tedirginlik Duygularının Gece ve Gündüz Saatlerine Göre Değişimi....99
Grafik 5. Katılımcıların Duygularının Geçmiş ve Günümüz Arasındaki Değişimi 102
Grafik 6. Çarşamba'nın Katılımcıların Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri 104
Grafik 7. Katılımcılara Çarşamba'nın Kadın Dostu Olmadığını Düşündüren Başlıca Unsurlar...105
Grafik 8. Katılımcılara Hanlar Bölgesi'nde Olumlu Duygular Hissettiren Başlıca Unsurlar.....113
Grafik 9. Katılımcıların Hanlar Bölgesi'ni Ziyaret Sebepleri 114
Grafik 10. Katılımcıların Hanlar Bölgesi'ni Tercih Etme Oranları.....116
Grafik 11. Çarşamba'da Olumsuz Duyguları Ortaya Çıkaran Başlıca Unsurlar 125
Grafik 12. Hanlar Bölgesi'nde Olumlu Duyguları Ortaya Çıkaran Başlıca Unsurlar.....125
Grafik 13. Katılımcıların Çarşamba'ya Yönelik Duygularının Kendi Sözleri ile İfadesi.....128
Grafik 14. Katılımcıların Hanlar Bölgesi'ne Yönelik Duygularının Kendi Sözleri ile İfadesi 128

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcılara Ait Bilgiler 17
Tablo 2. Çarşamba'daki Katılımcılara Dair Bilgiler 95
Tablo 3. Çarşamba'daki Katılımcıların Olumlu-Olumsuz Duygularının Oranları 95
Tablo 4. Katılımcıların Yalnızken veya Yanlarında Birileri Varken Hislerinin Değişimini Gösteren Tablo 100
Tablo 5. Hanlar Bölgesi Katılımcılarına Ait Bilgiler 111
Tablo 6. Hanlar Bölgesi Katılımcılarının Olumlu ve Olumsuz Duygularının Oranı 112
Tablo 7. Katılımcıların Hanlar Bölgesi'nin Kadın Dostu Bir Mekân Olup Olmadığına Yönelik Görüşleri 118

KISALTMALAR LİSTESİ

AAG: American Association of Geographers

GPS: Global Positioning System

GSR: Galvanic Skin Response

RGS: Royal Geographical Society

SE: Sitüasyonist Enternasyonal

THE LRM: The Loiterers Resistance Movement

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

WASHİNGTON D.C.: Washington, District of Columbia

GİRİŞ

"İnsan, ilerlerken coğrafyada devrim niteliğinde değişiklikler yapar." (Bowman, 1946; akt.: Livingstone & Withres, 2018; 9).

Coğrafya, bir insan-mekân bilimi olduğu için mekânsal yansımaları olan tüm beşerî faaliyet ve durumlarla ilgilenmektedir. İnsan ürünü olan her şey, yani; siyaset, kültür, ekonomi, yerleşme, ulaşım, sanayi, turizm, davranış, psikoloji ya da duygu gibi birçok konu doğal olarak coğrafyanın da ilgi alanına girmekle yükümlüdür çünkü, insan bedeni ve duyguları, yaşadıkları ve deneyimledikleri mekânın izlerini de taşımaktadır (Pernau, 2014). İçinde yaşamını idame ettirdiği coğrafi çevreden (fiziki-beşerî) bilişsel olarak da etkilenen birey, bu etki altındayken meydana getirdiği faaliyetlerle mekânı şekillendirerek ve dönüştürerek insan-mekân etkileşimine bilişsel bir boyut da kazandırmış olur. Bu etkileşim; birey ve toplumların yaşadıkları coğrafyayı şekillendirip dönüştürürken etkilendikleri kültür ve inanç sistemleri gibi etmenlerin yanı sıra duygu ve düşünce gibi etmenlerden de kaynaklanmaktadır. Zira Tuan da (2001) beşerî çevrenin, insan duygularının ve zihninin bir yansıması olduğunu iddia ederek bu etkileşime atıfta bulunmaktadır.

Bireylerin, hayatlarının belirli zamanlarında ve belirli yerlerinde, aşk, acı, mutluluk, hüzün ve neşe gibi çeşitli duyguları yaşadıkları mekanlar bulunur. Bu mekanlar, kuşkusuz ki o kişilerin duygularının ortaya çıktığı yerler olan duygusal coğrafyalardır (Anderson & Smith, 2001). Duygusal coğrafyaların incelenmesi, bireylerin ve toplumların mekanla olan ilişkisinin incelenmesi ve aynı zamanda bu duyguların mekâna yansımasının da incelenmesi anlamına gelmektedir. Nitekim Saldana da (2019) bireyin duygularının ele alınıp incelenmesinin, sadece kişinin iç dünyası hakkında değil, aynı zamanda bireyin yaşadığı topluma ait değerler hakkında da bilgiler verebileceğinin altını çizmektedir. Ancak, belirtmek gerekir ki duygusal coğrafyaların, yani coğrafya ve duygunun akademik olarak incelenmesinin tarihi yakın bir geçmişe dayanmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri bilimsel çalışmaların ve akademik yapılanmanın eril düşünce tarzının ve pozitivizmin etkisi altında olmasıdır (Sharp, 2009). Duygu ve coğrafya üzerine önemli çalışmaları olan coğrafyacı Liz Bondi'ye göre de (2005), coğrafyada duygu üzerine yapılan çalışmaların sayısının henüz yakın bir geçmişte artması, disiplin içerisindeki geleneksel bilgi üretiminin sorgulanması ve eleştirilmesine yönelik bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Ele aldığı konular uzunca bir süre pozitivizm temelli olan coğrafyanın, ilerleyen süreçlerde diğer sosyal bilim dalları ile daha sıkı ilişkiler kurmasıyla ve pozitivist geleneğin sorgulanmaya başlamasıyla, toplumsal fenomenlerin ele alındığı çalışmalar, disiplin içinde popülerlik kazanmıştır (Özgüç & Tümertekin, 2000). Özellikle 1970 ve 1980'li yıllarda Hümanizmin de etkisiyle mekânsal çalışmalarda insanların bireysel deneyimleri, duyguları, algıları, davranışları, kimlikleri ve kültürleri de ele alınmaya başlanmış, hümanist coğrafyacılar, coğrafi çevrenin insanların yaşamları, deneyimleri ve duyguları için önem arz ettiğini dile getirmiştir (Tuan, 1979). Hümanist ve feminist coğrafyacılar, özellikle 1970'li yıllarda dünya üzerinde meydana gelen insan hakları, cinsiyetçilik, ırkçılık ve açlık gibi toplumsal sorunlar nedeniyle, mekânsal olayları açıklamada pozitivist geleneğin yetersiz kaldığını, bu nedenle sosyomekânsal süreçlerin açıklanabilmesi için hümanist bir anlayışın devreye girmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Onlar, pozitivist/genelleyici yaklaşım yerine bireysel deneyimi merkeze almış ve insan-mekân etkileşiminde etkili olan cinsiyet, kimlik, aidiyet ve kültür gibi kavramlarla ilgilenmişlerdir. Böylece, mekânın sadece bir takım fiziki ve "ölçülebilen" olgulardan meydana gelmediği, aynı zamanda insan ve insana ait olan duygu, düşünce ve davranışları da içeren bir "yer" olduğu görüşü de kabul edilmeye başlanmıştır (Özgür, 2021; Yavan, 2023). Nitekim Thrift'de mekânsal ve kentsel çalışmalarda duygunun yer almaya başlama tarihinin yakın bir geçmişe dayanmasına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak*, "O halde, neden güncel şehir literatüründe, özellikle kimlik ve aidiyet gibi duygusal enerjiyle yüklü konuları ele alırken, şehirlerin duygusal kayıtlarına neden ihmal gözlemleniyor?"* sorusunu sormuştur (Thrift, 2004; 57). Tıpkı, Thrift'ın da yukarıdaki paragrafta belirttiği gibi, kentlerin odak noktasına alındığı çalışmalarda çeşitli konular ele alınırken, kentlerin duygusal yansımaları arka planda kalmıştır. Oysa kentler, gündelik yaşantıda birçok duygunun dile getirildiği mekanlar olup, farklı özellikleri barındıran bireylerin de toplanma alanıdır (Aliağaoğlu, 2007).

Duygu ile kentsel mekân arasındaki etkileşimi anlayabilmek için kuşkusuz ki psikocoğrafyaya ihtiyaç vardır. Psikocoğrafya, coğrafi çevrenin bireylerin duygu ve davranışları üzerindeki etkilerini ele alırken, spesifik olarak kentsel beşerî çevre ile ilgilenmektedir. Bu çalışma da araştırma amacını psikocoğrafi bir perspektife dayandırdığı için, çalışmanın odak noktası kentsel mekanlar olacaktır. Çünkü kentler,

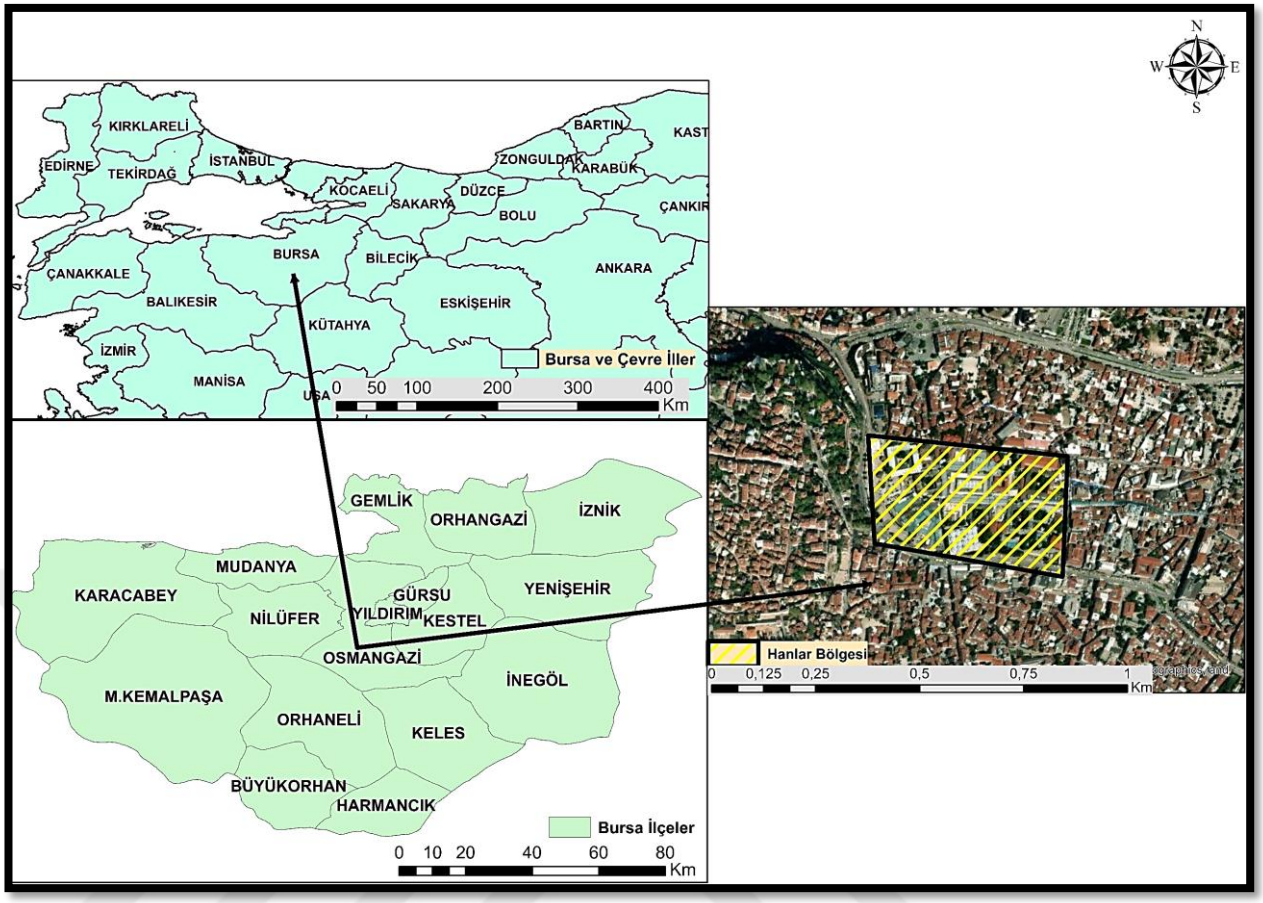
mekân ve duygu araştırmaları açısından daha heterojen ve karmaşık özellikler barındırmaktadır (Özgen, 2022).

Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi (*UN Women*), "*Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında (SKA) İlerleme: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği 2023 Durum Raporu*'na göre toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların daha güçlü bir konuma ulaşmasını sağlamak için kapsamlı sistemlere sahip olan ülke sayısı yalnızca 27'dir. Rapora göre kadınlar ve erkekler arasındaki iş gücü ve gelir seviyeleri arasında da büyük bir fark vardır. Global düzeyde erkeklerin kazandığı her 1 dolara karşılık kadınlar sadece 51 sent kazanmaktadır. Bunun yanı sıra, parlamento düzeyinde koltukların sadece %26,7'sine sahip olan kadınlar; yerel yönetimlerde %35,5 oranında, iş yeri yönetici kadrolarında ise sadece %28,2 oranında yer almaktadır (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2024). Bu rapor göstermektedir ki belirli konularda kadınlar, erkeklere göre eşitsizliklerle daha fazla mücadele etmektedir. Kadınların sadece yukarıdaki örneklerde verildiği şekli ile değil, zaman zaman akademik olarak da eşitsizliklerle mücadele ettikleri bilinmektedir. Bu eşitsizliklerden biri de uzunca bir süre eril-militarist düşünce ile ilişkilendirilen coğrafya disiplini içerisinde görülmüştür. Tezin *"Feminist Coğrafya"* ve *"Kadın ve Mekân"* bölümlerinde daha detaylıca ele alındığı üzere, kadınların uzunca bir süre coğrafi bilgi üretiminde ve coğrafya çalışmalarında ihmal edildiği bilinmektedir. Bu nedenle, bu çalışmanın odak noktasını kadınların mekânsal algılamalarının incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmada, psikocoğrafi bir perspektifle kadınların mekânsal algılamaları ele alınarak cinsiyetin mekanla olan ilişkisi irdelenmiş ve hem bilişsel hem de mekânsal etkiler bir araya getirilerek belirlenen mekanların kadınlar üzerinde ne gibi duygusal ve sosyal etkilerinin olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, çalışmaya dahil edilen mekanlar Bursa ili Osmangazi ilçesi içerisinde yer alan tarihi *Hanlar Bölgesi* ile, aynı ilçe sınırları içerisinde yer alan *Çarşamba* (Çırpan) semti olmuştur. Çalışmada maksimum çeşitliliğe ulaşılabilmesi adına bu iki alanın seçilme nedenlerinin birbirinden farklılık gösteriyor olmasına özen gösterilmiştir. Hanlar Bölgesinde yer alan dini ve tarihi unsurların katılımcılarda olumlu duyguları ön plana çıkarabileceği öngörülmüş, Çarşamba semtinin ise son yıllarda değişen demografik, sosyal ve kültürel yapısı nedeni ile katılımcılarda olumsuz duyguları ön plana çıkarabileceği düşünülmüştür. Seçilen alanların daha iyi anlaşılabilmesi için çalışma sahasından kısaca bahsetmekte fayda vardır.

1. Araştırma Sahası

1.1. Hanlar Bölgesi

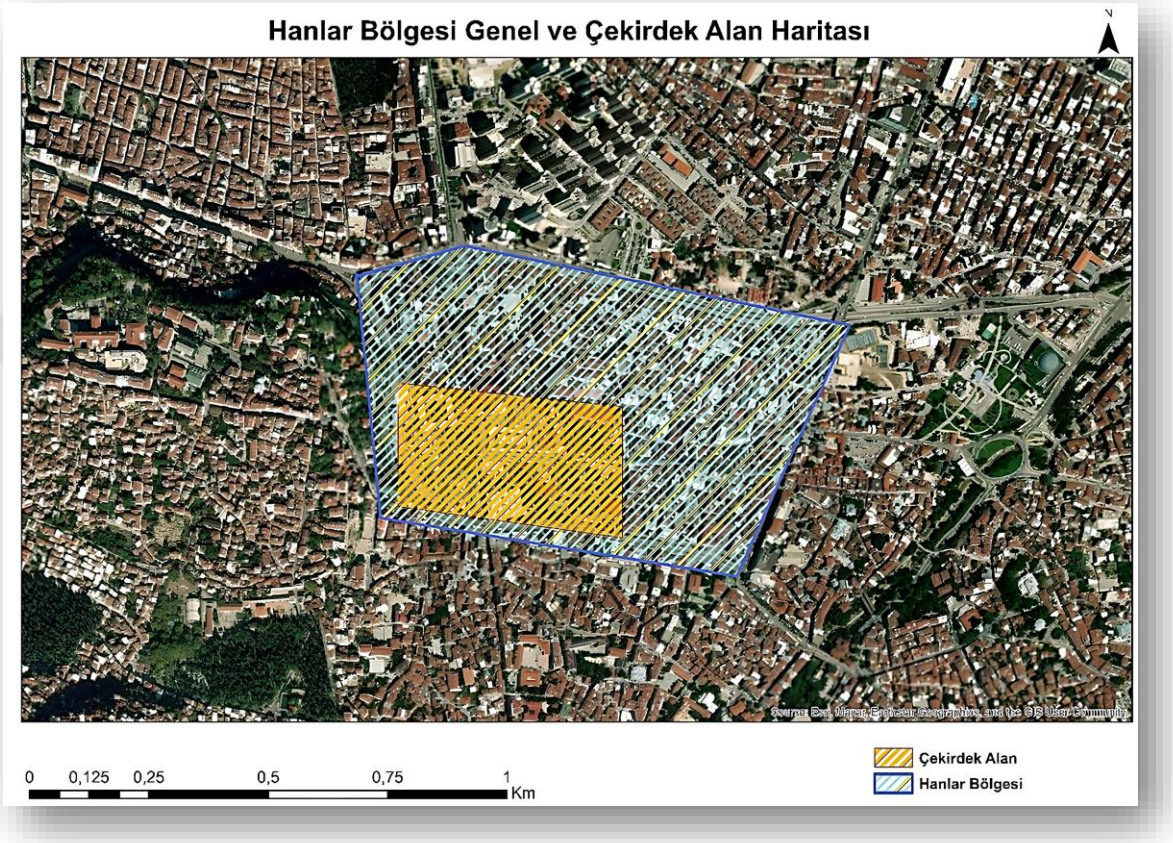
Bursa'nın ticaret ve tarih/kültür merkezi haline gelmesinde büyük bir öneme sahip olan Hanlar Bölgesi'nin ortaya çıkışı, Osmanlı İmparatorluğu'na dayanmaktadır. Bölge, 14. yüzyılda Orhan Gazi döneminden başlayarak, 16. yüzyıla kadar ticari ve kültürel bir merkez olarak inşa edilmiş, Orhan Gazi'den sonra tahta geçen sultanlar da bölgeye çeşitli hanlar, hamamlar, çarşılar ve camiler yaptırmaya devam edince bölge, önemli bir merkez haline gelmiştir (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2021). 1326 yılında Bursa fethedildiğinde, kent, sadece hisar içindeki (bugünkü Tophane bölgesi) 7 mahalle ve 1000 kadar evden oluşurken, 1339 yılında, cami, medrese ve hamam gibi farklı yapılardan oluşan Orhan Gazi Külliyesinin yapımıyla (Bugün sadece Orhan Cami, Emir Han ve Aynalı Çarşı ayaktadır.) kent, surların dışına doğru da genişlemeye başlamıştır. Orhan Gazi'yi takiben 1359 yılında I. Murad tarafından yaptırılan Hüdavendigar Külliyesi ile kent batıya doğru, 1389 yılında, Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan Ulu Cami, medreseler ve hanlarla birlikte ise kent doğuya doğru gelişmeye başlamış ve hanların çevresinde gelişen çarşılarla birlikte bölge, kentin ticari noktası halini almıştır (Gedik, 2015).

(Harita 1.) Hanlar Bölgesi Lokasyon Haritası (ArcMap 10.4.1'den İşlenmiştir).

Bölgenin ticari değeri Osmanlı İmparatorluğu için her zaman büyük bir önem arz etmiştir. Örneğin, bölgede Fatih Sultan Mehmet döneminde yapılan Fidan Han, Balibey Han ve Tuz Han ile II. Bayezid döneminde yapılan Koza Han ve Pirinç Han, dönemin İstanbul'undaki önemli binaların yapımı için fon sağlamıştır. Hanlar Bölgesi, günümüzde de Bursa'nın en önemli ticari ve kültürel merkezi olma konumunu korumakla birlikte, kentin ulaşım rotaları için de önem arz eden bir noktadır. Bölge, genel hatları ile doğusunda Kayhan Mahallesi ve Gökdere ile, batısında Cemal Nadir Caddesi ile güneyinde Atatürk Caddesi, kuzeyinde ise Reyhan Mahallesi ile sınırlandırılmaktadır (Pamukcu, 2021). Bölge, geniş bir alanı kaplasa da asıl merkezi ve çekirdek konumunda olan alan, içerisinde Ulu Cami, Orhan Cami ve Koza Han gibi kısımların bulunduğu alandır (Harita 2.). Bu alanın kuzey, güney ve batı sınırları aynı olmakla birlikte sadece doğu sınırı Tarihi Belediye Binası ile çizilmektedir. Bu çekirdek alan, toplam 106.802 metrekarelik bir alana tekabül ederken, Hanlar Bölgesi olarak nitelendirilen alanın toplamı ise 368. 236 metrekarelik bir alana karşılık gelmektedir. Nitekim, 2021-2026

yıllarını kapsayan Bursa Alan Başkanlığı'nın *"Bursa ve Cumalıkızık Dünya Miras Alanı Yönetim Planı'na* göre Hanlar Bölgesi olarak nitelendirilen bu alana, yukarıda belirtilen sınırlara ek olarak Tophane Parkı ve Fevzi Çakmak Caddesi'nin bir kısmı gibi farklı noktalar da dahil edilmektedir (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2021).

(Harita 2.) Hanlar Bölgesi Genel ve Çekirdek Alan Haritası (ArcMap 10.4.1'den İşlenmiştir).

Bölge gerek geçmişte gerekse günümüzde Bursa için önemli ticari merkezlerden biri olmuştur. Bölgenin, ticari faaliyetlerinin en yoğun olduğu dönemlerden biri ise 16. yüzyıldır. Bu dönemde Floransalı, Venedikli ve Cenevizli tüccarlar, şehrin bir ipek merkezi olmasına büyük katkılarda bulunmuş, ancak 17. yüzyılın başlarında Celali İsyanları ile birlikte birçok yapı zarar görerek ve yıkılarak bölgenin dokusuna zarar verilmiştir (Güler, 2020). Bölge, sadece Celali İsyanları ile değil, tarihsel süreç içinde meydana gelen deprem ve yangınlarla da büyük zararlar görmüştür. Örneğin, 1471 depremi, 1491 Fidan Han yangını, 1493 yangını, 1512 Tuz Pazarı yangını, 1521 yangını, 1566 depremi, 1584 Kapalı Çarşı yangını ve 1855 yıllarındaki depremler bunlara örnek olarak verilebilmektedir (Ağın, 2014). Bölgede, tarih boyunca tespit edilen tam 29 büyük

yangın meydana gelirken, Hanlar Bölgesinin zarar görmesinde özellikle bu büyük yangınların etkisi çok fazla olmuştur. Örneğin 1584 yılındaki yangında, Emir Han'ın bazı bölümleri, 1608 Celali İsyanları sırasında çıkan yangında Kapalı Çarşı'nın büyük kısmı, 1755 yılındaki yangında ise Sipahi Çarşısı'nın bir kısmı yangında zarar görmüş, ayrıca, 1760 yılında Bakırcılar Çarşısı yanmış ve 1855 depremleri sonrasında çıkan yangında bölge büyük bir zarara uğrarken, yine 1927 yılındaki yangında Koza Han ile Tuz Pazarı arasındaki kısım da büyük oranda yanmıştır (Gür, 2004). Ayrıca, 1855 depremlerinde Orhan Gazi Cami, Ulu Cami, Pirinç Han, Geyve Hanı gibi tarihi yapılarda hasar meydana geldiği, daha sonrasında Osmanlı Hükümeti tarafından onarıldığı da bilinmektedir (Özcan, 1999).

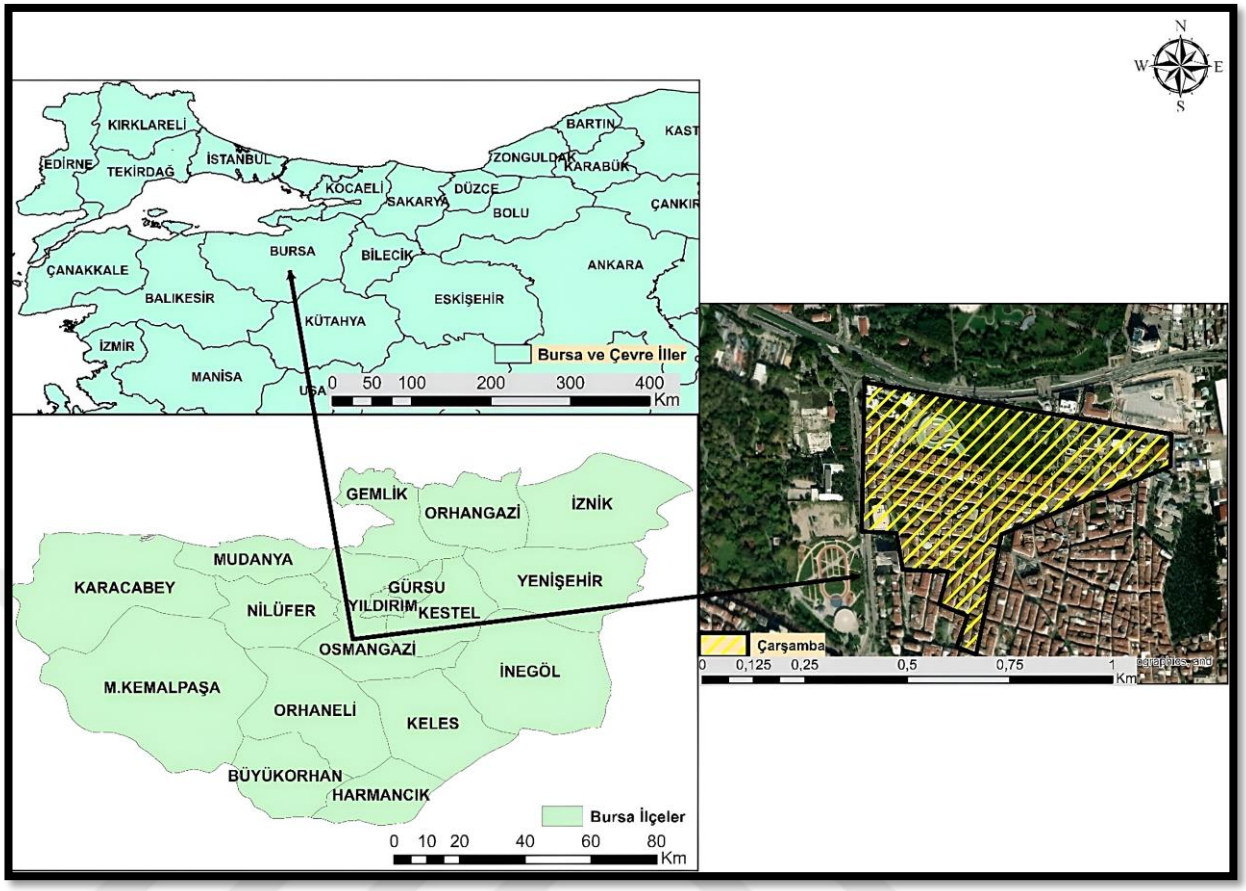
2014 yılından beri UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan bölgede; 1 bedesten, 14 han, 13 açık, 11 kapalı olmak üzere toplam 31 çarşı, 4 Pazar alanı, 21 cami, 3 türbe, 1 okul ve 177 adet sivil mimarlık örneği yapı bulunmaktadır (Bursa Unesco Derneği, 2024). Bölgede; Koza Han, Fidan Han, Pirinç Han, İpek Han, Emir Han, Geyve Han, Galle Han, Çukur (Kütahya) Han, Kapan Han, Tuz Han gibi önemli hanlar bulunurken (Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024), Kapalı Çarşı, Uzun Çarşı, Havlucular Çarşısı, Sipahi Çarşısı, Bat Pazarı, Demirciler Çarşısı, Kayhan Çarşısı, Çancılar Çarşısı, Okçular Çarşısı, Tuz Pazarı Çarşısı, Aynalı Çarşı, Yorgancılar Çarşısı ve Bakırcılar Çarşısı gibi önemli ve tarihi çarşılar da yer almaktadır (Bursa Turizm Portalı, 2024).

Bölgede yer alan han ve çarşılar, günümüzde de ticari faaliyetlerini sürdürmekle birlikte aynı zamanda kültürel bazı geleneklerin de sürdürülmeye devam edildiği bir alandır. Örneğin, esnaflar arasındaki "siftah" "pazarlık" ya da "usta-çırak ilişkisi" gibi hususlar günümüzde dahi devam eden başlıca göreneklerdendir. Bölge, günümüzde halkın neredeyse tüm ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir yapıda olması nedeniyle gün içerisinde yoğun olarak kullanılmakta, bu durum, özellikle bölgenin ticari karakterinden kaynaklanmaktadır. Nitekim, bölgenin çekirdek alanı, yani Ulu Cami ve yakın çevresinin olduğu alanın %95'i ticarethane, %4'ü dini yapılar %1'i ise resmî kurumlardan meydana gelirken, genel olarak Hanlar Bölgesinin %50'si ticarethane, %30'u konut, %10'u resmi kurum, %5'i kamu kurumu, %3'ü kültürel alan, %1'i depo ve %1'i de otoparklardan oluşmaktadır (Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, 2021). Sonuç itibarıyla bölgedeki tarihi ve kültürel yapı günümüz için her ne kadar belirli düzeyde dokusunu korusa da 19.

yüzyıldan sonra modern yapılanmanın etkisi altına girerek, çevresinin apartmanlar, ofisler, bankalar ve ticari binalarla çevrilmiş olduğunu (Güler, 2020), bu durumun da bölgenin tarihi ve kültürel yapısı açısından düşündürücü olduğunu belirtmek gerekmektedir.

1.2. Çarşamba (Çırpan) Mahallesi

Çarşamba semti, 1880'lerde Bulgaristan'ın Çırpan bölgesinden gelen göçmenler tarafından kurulmuştur (Eşim & Zaman, 2021). Günümüzde Bursa'nın merkezi mahallelerinden biri olan bu semt, genellikle Çırpan yerine Çarşamba Mahallesi olarak anılmaktadır. Semtin adının halk arasında Çarşamba olarak bilinmesinin, çarşamba günleri kurulan Çarşamba Pazarı'ndan kaynaklandığı düşünülmektedir (Çalışkan, 2011). Mahallenin güney sınırı Bursalı Tahir Caddesi ile, kuzeyi Ulubatlı Hasan Bulvarı ile, batısı Stadyum Caddesi ile ve doğusu da büyük oranda İlkbahar Caddesi ile sınırlandırılırken, mahallenin sınırlarını, diğer merkezi mahallelerle iç içe olmasından dolayı keskin bir şekilde çizmek zordur. Bu durum, mahalle sınırlarının güneyinde Altıparmak mahallesi, kuzeyinde Santral Garaj Mahallesi, batısında Gazi Akdemir Mahallesi ve doğusunda ise İntizam, Selimiye, Hocahasan ve Ahmetpaşa mahallelerinin bir kısmı ile kesişmesinden kaynaklanmaktadır.

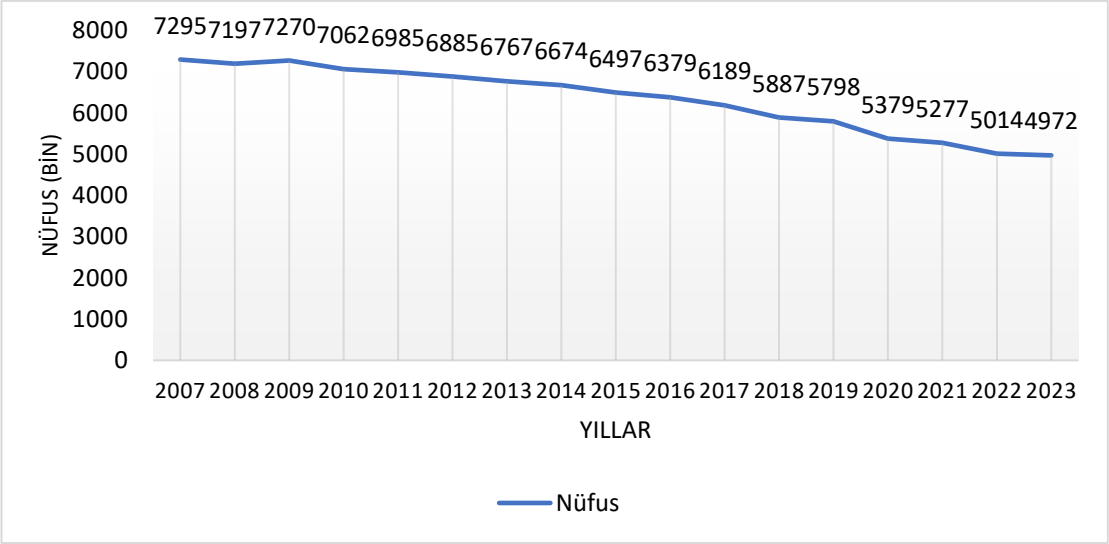
(Harita 3.) Çarşamba Lokasyon Haritası (ArcMap 10.4.1'den İşlenmiştir).

Çarşamba semti, Bursa halkı için önem arz eden ve yoğun şekilde kullanılan Kültür Park, Kent Meydanı, Merinos Parkı, Altıparmak Caddesi ve Şehreküstü Meydanı gibi önemli lokasyonların kesişim noktasında yer almaktadır (Harita 4.). Semtin bu özelliği, onu şehrin ulaşım aksı ve ticari hayatı için önemli bir yere koymakla birlikte, özellikle Kültür Park'a gidiş için önemli alternatif rotaların da başına yerleştirmektedir. Aynı şekilde şehrin ulaşım ağlarının kesiştiği nokta olan Kent Meydanı'na ve güneyinde yer alan Altıparmak ve Tophane bölgelerine gitmek için de önemli bir lokasyonda olan Çarşamba, bu yönüyle şehrin birçok kilit noktası ile temas halindedir.

(Harita 4.) Çarşamba'nın Önemli Merkezlere Göre Konumu (ArcMap 10.4.1'den İşlenmiştir)

Çarşamba semtinin büyük bölümü konut ve ticarethanelerden oluşmakta, ticarethanelerin çoğunluğu ise oto kiralamacı, kuyumcu ve fastfood gibi yeme içme mekanlarından meydana gelmektedir. Bu mekanların oto kiralamacılar dışındaki büyük kısmı mahalleye göç eden mülteciler tarafından işletilmekte, yine konut alanlarının büyük kısmında mülteciler yaşamaktadır. Semtin değişen demografik ve sosyolojik yapısı, yerli halkın mahalleden göç etmesine neden olmuş, onların yerine de mültecilerin semte yerleşmesiyle sonuçlanmıştır. Zira, 2007 yılında 7295 kişi olan mahalle nüfusunun, 2023 yılında 4972 kişiye gerilediğini gösteren nüfus grafiği de bu durumu açıkça ortaya koyan göstergelerdendir (Grafik 1.).

(Grafik 1.) Çarşamba'nın 2007-2023 Yılları Arası Nüfus Değişim Grafiği (TÜİK).

Semtin bu dönüşümü, Çarşamba'nın sosyokültürel ve sosyoekonomik yapısında büyük değişimlere neden olmuştur. Örneğin, Bursa'daki mahallelerin sosyoekonomik özelliklerine göre incelendiği bir çalışmada, Çarşamba'nın 185 mahalle içinden -0,339 puanla 94. sırada yer aldığı tespit edilmiştir (Mutlu, 2015). Gerçekten de Çarşamba, günümüzde Bursa halkı tarafından pek fazla tercih edilmeyen, sosyokültürel ve sosyoekonomik yapısının büyük bir değişime uğradığı düşünülen yerlerdendir. Özellikle Osmangazi ilçesinde yaşayan Suriyeli mültecilerin büyük çoğunluğunun bu bölgeyi gün içinde sıklıkla kullandıkları, alışveriş, rekreasyonel faaliyet ve arkadaşlık/akrabalık ilişkilerinin çoğunu Çarşamba ve yakın çevresinde gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Bu durum, semtin gerek mekânsal gerek sosyokültürel ve gerekse sosyoekonomik yapısını değiştirmiş, merkezi konumuna rağmen Bursa halkı tarafından gerekmedikçe kullanılmayan bir yapıya büründürmüştür.

2. Araştırmanın Problemi

Bir mekânsal algılama çalışması yapmak, algılama sürecini etkileyebilecek birden fazla faktörün göz önüne alınmasını gerektirmektedir. Çünkü bu süreç hem bireyin hem de mekânın sahip olduğu belirli nitelikler tarafından dinamik olarak şekillendirilmekte ve değiştirilmektedir. Bu sebeple bu çalışmada, cinsiyet farklılıklarının ve mekânın kendine has niteliklerinin, mekânsal algılama süreciyle olan ilişkisi irdelenmekte ve araştırmanın ana problemi de bu düşünceden yola çıkarak şekillenmektedir. Bu bağlamda, *"Cinsiyet farklılıkları ve mekânın kendine özgü nitelikleri, bireylerin mekân algısını etkilemekte midir?"* sorusu çalışmanın ana problemini meydana getirirken, cinsiyetin yanı sıra, *"Yaş, meslek, eğitim durumu ya da ikametgâh süresi gibi bazı kriterlerin mekânsal algılama hususunda bir etkisinin olup olmadığının belirlenmesi"* de çalışmanın alt problemini meydana getirmektedir.

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bireylerin duygu, davranış ve algılamalarını etkileyen çevresel etmenlerin araştırılması için birden fazla araştırma alanı bulunmaktadır. Çevre psikolojisi, sosyal psikoloji, davranışsal coğrafya ya da diğer davranış bilimleri bu konuyla ilgili çalışmalar yapan başlıca alanları oluştururken, bu alanlardan birini de çevresel etmenlerin bireylerin duygu ve davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen psikocoğrafya meydana getirmektedir. Nitekim bu araştırmanın amacı da psikocoğrafi bir perspektif kullanarak *"Belirli coğrafi çevrelerin bireylerin duygu ve davranışları üzerindeki etkilerini incelemek"* olacaktır.

Psikocoğrafi bir perspektif kullanılarak kadınların mekânsal algılamalarının incelenmesi, coğrafi çevrelerin bireylerin duygu ve davranışları üzerindeki etkilerini somut bir şekilde ortaya konmasını sağlayacaktır. Bu nedenle, çalışmadan elde edilecek sonuçların, mimarlık ve kent planlama çalışmaları için cinsiyet duyarlı mekanlar oluşturulmasında ve bu mekanların beşerî niteliklerinin daha fazla dikkate alınmasında, psikoloji çalışmaları için ise belirli coğrafi çevrelerin bireylerin duygu ve davranışları üzerindeki etkilerinin anlaşılması konusunda faydalı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın ülkemizde sınırlı sayıda araştırmaya konu olan psikocoğrafya literatürüne katkı sağlayabileceği de ümit edilmektedir.

4. Araştırmanın Soruları ve Hipotezleri

Bu çalışmanın araştırma sorusu ve hipotezleri hem bireylerin hem de mekânların sahip oldukları belirli niteliklerin algılama üzerindeki etkilerini irdelemek amacıyla oluşturulmuştur. Dolayısıyla da çalışmanın araştırma sorusu, *"Cinsiyet ve sosyoekonomik özelliklerle, mekanların kendine özgü nitelikleri bireylerin mekânsal algılamaları üzerinde etkili midir?"* sorusu üzerinden ele alınmaya çalışılmıştır. Bu soruya cevap verebilmek için ise iki temel hipotez ortaya atılmıştır. Bunlar;

1- "*Bireylerin cinsiyetleri ve sosyoekonomik özellikleri mekânların algılanması konusunda anlamlı bir fark yaratacaktır."*

2- *"Mekânların kendine özgü nitelikleri, bireylerin mekânsal algılamalarında belirli farkların oluşmasında etkili olacaktır."* şeklinde ifade edilmiştir.

5. Kapsam ve Sınırlılıklar

Hemen hemen her çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da belirli kapsam ve sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilirler;

-Bu çalışma, psikocoğrafi bir yaklaşımla ele alındığı ve psikocoğrafya da kentsel çevrelere odaklandığı için çalışma sahası da kentsel alanlarla sınırlandırılmıştır.

-Bu çalışmanın sonuçları sadece belirlenen mekânlara özgü olup bir genelleme içermemektedir. Aynı çalışma farklı ölçeklerle ve farklı katılımcılarla gerçekleştirildiğinde bu çalışmanın ulaştığı sonuçlardan daha farklı sonuçlar elde edilebileceği de unutulmamalıdır.

-Çalışma, 2024 yılında Bursa ili Osmangazi ilçesindeki katılımcılarla yapılan görüşmelerin sonuçlarını kapsamaktadır. Bu nedenle, çalışma sonuçlarının sadece belirlenen zaman, mekân ve katılımcıları kapsadığını da belirtmek gerekmektedir.

-Çalışma grubunun yaş ortalaması 38,25'dir. Bu durum çalışma sahalarından biri olan Çarşamba'nın kadınlarca güvensiz bir yer olarak nitelendirilmesi ve bu nedenle daha çok orta yaş üstü grubun tercih etmesiyle, Hanlar Bölgesi'nin ise yine daha çok orta yaş ve üstü kadınlar tarafından ibadet, alışveriş ve dinlenme amacıyla kullanılmasından dolayıdır. Bu nedenle, çalışma boyunca görece daha genç olan yaş grubu ile yapılan görüşme sayısı da sınırlı olmuştur.

-Çalışmadan elde edilecek verilerin daha tutarlı olması amacıyla, Bursa'da ikamet süreleri 1 yıldan az olan katılımcılar çalışmaya dahil edilmemiştir.

6. Araştırmanın Yöntemi

6.1. Yöntem

Bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış olan bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden faydalanılarak, psikocoğrafi bir yaklaşımla kadınların mekânsal algıları ele alınmıştır. Çalışmanın temelini bireylerin mekânsal algılarının araştırılması oluşturduğu ve algı da fenomenolojinin anahtar kavramlarından olduğu için (Avar, 2009), bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yorumlayıcı (*Hermeneutik*) fenomenolojik analiz kullanılmıştır. Fenomenoloji, bireylerin herhangi bir fenomene veya kavrama karşı duygularını, algılarını ve deneyimlerini inceleyen ve bu deneyimlerin bireylerin zihinsel dünyasında ne şekilde karşılık bulduğunu ortaya koymaya çalışan bir yaklaşım iken, yorumlayıcı fenomenoloji ise tüm bunlara ek olarak bireylerin yaşanmış deneyimlerini tasvir etmeye ve bu deneyimler üzerine birtakım yorumlar yapmaya odaklanmaktadır (Çarpar, 2020; Kıral, 2021; Yalçın, 2022). Nitekim Creswell'da (2013), fenomenolojinin yalnızca bir betimleme süreci olmadığını, aynı zamanda araştırmacının, katılımcıların deneyimlerini analiz edip yorumlayabildiği bir yaklaşım olduğunu vurgulayarak, yorumlayıcı fenomenolojik analize atıfta bulunmaktadır.

Fenomonolojik yaklaşımın benimsenmesi hem coğrafyacılar hem de diğer sosyal bilimciler tarafından ortaya konan çalışmaların niteliksel olarak gelişim göstermesine büyük katkıda bulunmuş, fenomenoloji sayesinde bireyin iç dünyasının ve gündelik yaşantısının tasviri kolaylaşmış ve sosyal çalışmalar metodolojik olarak sağlam temellere oturmuştur (Özgüç & Tümertekin, 2000). Öyle ki bu çalışmanın da temellerini oluşturan psikocoğrafyanın; mekânın algılanması, deneyimlenmesi ve bu deneyimlerin kayıt altına alınıp açıklanması gibi süreçleri içermesi hasebiyle nitel araştırma yöntemleri ve fenomenoloji için oldukça uygun bir yapıda olduğu düşünülmüş ve bu sebeple de nitel araştırma yöntemlerinin kullanılmasına karar verilmiştir.

6.2. Örneklem

Bu araştırmada kasıtlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Kasıtlı örneklem, araştırmanın amacına uygun özellikleri barındıran örneklemin kasıtlı olarak

seçilmesidir. Amaçlı/yargısal örneklem olarak da bilinen bu örneklem türünde, seçilen örneklem, araştırmacının araştırma problemine cevap verebileceğine inandığı kişilerden oluşmaktadır (Ergin, 1994; Balcı, 2022; Çankaya & Ünver; 2024).

6.3. Veri Toplama Süreci ve Analizi

Bu çalışmanın veri toplama süreci, ofis ve saha çalışmaları olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü ofis çalışmalarından meydana gelmektedir. Bu süreçte öncelikle kavramsal çerçevenin yaratılabilmesi için literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Tarama, *Google Akademik, Scopus, Google Books, JStor, SpringerLink, WoS, Taylor & Franchis Online, TR Dizin, YÖKTEZ, Sciencedirect* ve *Bursa Uludağ Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Merkez Kütüphanesi* gibi çeşitli veri tabanları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması boyunca gerek coğrafyanın gerekse psikocoğrafyanın multidisipliner yapısı sebebiyle, sadece coğrafya değil, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, sanat ve edebiyat gibi çeşitli bilim dallarının da ilgili kaynakları taranmış, belirli nüfus ve istatistiksel verilere ise TÜİK üzerinden erişim sağlanmıştır. Ofis sürecinin son basamağı olarak, görüşmelerde sorulacak olan yarı yapılandırılmış sorular belirlenmiş, bu sorular ilgili iki uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşlerinden alınan geri bildirimler doğrultusunda bazı sorular revize edilmiş ve görüşme formu düzenlenmiştir.

Çalışmanın ikinci aşamasında, saha çalışmasına geçilmiştir. Soruların ve kullanılan tekniğin geçerliliğini ölçebilmek için ana çalışmaya geçmeden önce 7-8 Nisan 2024 tarihleri arasında iki kişi Hanlar Bölgesi, iki kişi de Çarşamba'dan olmak üzere toplam dört kişi ile pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Yapılan pilot çalışma sonucunda bazı sorular tekrar revize edilerek ana çalışmaya geçilmiştir. Ana çalışma, 15.04.2024 ile 10.05.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma, nitel ve fenomenolojik bir yaklaşıma sahip olduğu için, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniğinin uygulanmasına karar verilmiştir. Nitekim, Isha ve Raheja da (2023), kadınların mekanları nasıl algıladıklarına yönelik ortaya atılan 28 çalışmanın metotlarını incelemiş ve bu çalışmalarda; gözlem, derinlemesine görüşme, anket, haritalama ve fotoğraflama gibi metotların ön plana çıktığını belirterek derinlemesine görüşme yönteminin, bu çalışma özelinde kullanılabilirliğini doğrulamıştır.

Saha çalışması boyunca toplamda 36 kişi ile görüşme yapılmış, bunlardan 12'si elenerek 24 katılımcının verileri analiz edilmiştir. Katılımcılardan elde edilecek verilerin daha tutarlı ve sağlam temellere dayandırılması için, ikamet süresi en az bir yıl ve üstü olan katılımcılarla görüşme sağlanmıştır. Genel bilgilerinin *Tablo 1.*'de verildiği 24 katılımcının 12'si Hanlar Bölgesi, 12'si ise Çarşamba'daki katılımcılardan oluşmaktadır.

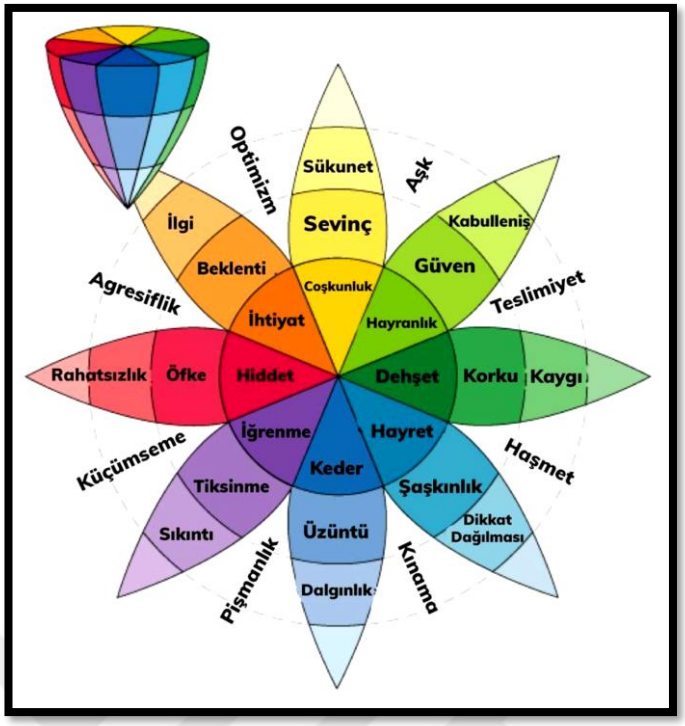
Çalışma sonucunda elde edilen veriler, MAXQDA programı üzerinden kodlamalar yapılarak ve içerik analizine tabi tutularak analiz edilmiştir. Araştırmada oluşturulan grafik ve tablolar hem MAXQDA programı üzerinden hem de Microsoft Word programı üzerinden oluşturulmuş, çalışmada kullanılan haritalar ise ArcMap 10.4.1 programı üzerinden yapılmıştır.

Katılımcı	Yaş	Eğitim	Meslek	İkamet Yeri	Medeni Durum	Çocuk	İkamet Süresi	Göç Durumu
K1	18	Lise	Tezgahtar	Osmangazi	Bekar	Hayır	18 yıl	Hayır
K2	67	Yüksek Lisans	Eczacı	Osmangazi	Evli	Evet	45 yıl	Evet (Ankara)
K3	47	Lise	Terzi	Osmangazi	Boşanmış	Evet	22 yıl	Evet (Tokat)
K4	43	Ortaokul	İşletmeci	Osmangazi	Evli	Evet	21 yıl	Evet (İstanbul)
K5	53	Ortaokul	Ev Hanımı	Osmangazi	Boşanmış	Evet	51 yıl	Evet (İstanbul)
K6	36	Ön Lisans	Muhasebeci	Nilüfer	Evli	Evet	36 yıl	Hayır
K7	25	Lisans	Gişe Elemanı	Osmangazi	Bekar	Hayır	5 yıl yıl	Evet (Gaziantep)
K8	36	Lisans	Drama Eğitmeni	Osmangazi	Bekar	Hayır	28 yıl	Evet (Kars)
K9	40	Lisans	Gazeteci	Osmangazi	Bekar	Hayır	10 yıl	Evet (Samsun)
K10	24	Lise	Kuaför	Nilüfer	Bekar	Hayır	18 yıl	Evet (Erzurum)
K11	45	Lisans	Editör	Osmangazi	Bekar	Hayır	45 yıl	Hayır
K12	28	Lisans	Satış Danışmanı	Nilüfer	Evli	Hayır	19 yıl	Evet (Muğla)
K13	26	Lisans	İşsiz	Yıldırım	Bekar	Hayır	26 yıl	Hayır
K14	50	Öğrenci	Makine Operatörü	Yıldırım	Evli	Hayır	35 yıl	Evet (İstanbul)
K15	49	Ortaokul	Ev Hanımı	Osmangazi	Evli	Evet	49 yıl	Hayır
K16	27	Lisans	Müşteri Temsilcisi	Osmangazi	Bekar	Hayır	4 yıl	Evet (K.Maraş)

K17	52	Lisans	Beton Uzmanı	Osmangazi	Boşanmış	Evet	33 yıl	Evet (Eskişehir)
K18	57	Lisans	Emekli Öğretmen	Osmangazi	Evli	Evet	57 yıl	Hayır
K19	44	Lisans	Ev Hanımı	Yıldırım	Evli	Evet	33 yıl	Evet (Mardin)
K20	24	Lisans	Öğretmen	Osmangazi	Bekar	Hayır	10 yıl	Evet (Kırgızistan)
K21	39	Lisans	Aşçı	Osmangazi	Bekar	Hayır	14 yıl	Evet (Balıkesir)
K22	42	Lisans	Muhasebeci	Yıldırım	Evli	Evet	35 yıl	Evet (Elâzığ)
K23	27	Lise	Katiplik	Osmangazi	Bekar	Hayır	27 yıl	Hayır
K24	19	Öğrenci	Öğrenci	Yıldırım	Bekar	Hayır	19 yıl	Hayır

(Tablo 1.) Katılımcılara Ait Bilgiler

Yapılan görüşmelerin sonunda, katılımcıların mekâna yönelik duygularını ölçebilmek adına Robert Plutchik'e (1982) ait olan *Duygu Çarkıfeleği* (Şekil 1.) katılımcılara sunulmuş ve şemadan bir ya da birden fazla duyguyu seçebilecekleri ifade edilmiş, böylece katılımcıların duygularını görsel bir şema üzerinden rahatlıkla ifade edebilmeleri sağlanmıştır. Amerikalı bir psikolog ve akademisyen olan Robert Plutchik, sınıflandırmasını 1980 yılında *"A Psychoevolutionary Theory of Emotions"* isimli eserinde ortaya atmıştır. 8 temel duygunun bulunduğu bu sınıflandırma, bazen *Duygu Çarkıfeleği* bazen *Duygu Çemberi* bazen de *Duygu Çarkı* olarak adlandırılmaktadır. Duygu çarkında, sevinç, güven, korku, şaşkınlık, üzüntü, tiksinme, öfke ve beklenti olmak üzere toplam 8 temel duygu bulunmaktadır. Buna karşın, bu 8 temel duygu tek tek 3 farklı seviyeye ve yoğunluğa ayrılarak, 24 farklı duyguyu meydana getirmektedir. Duygu çarkındaki her yaprak, farklı bir duyguyu temsil etmektedir. Bu yaprakların orta kısmındaki ifade en temel duyguyu belirtirken, iç kısmındaki ifade en yoğun, dış kısımdaki ifade ise duygunun yoğunluğunun azalmış halini ifade etmektedir (Plutchik, 1982). Mesela öfke duygusunun daha yoğun hali hiddet, daha az yoğun olan hali ise rahatsızlık şeklinde ifade edilirken, yaprakların arasında yer alan ifadeler ise yan yana olan temel duyguların birleşimi sonucunda ortaya çıkan ifadelerdir. Örneğin öfke ve beklenti bir araya geldiğinde agresiflik, sevinç ve güven bir araya geldiğinde ise aşkı oluşturmaktadır (Boyacıoğlu vd., 2023).

(Şekil 1.) Plutchik Duygu Çarkı (Boyacıoğlu vd., 2023)

Plutchik'ın duygu çarkıfeleğinin çalışmada kullanım amacı, bu çarkın birden çok avantaja sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Öncelikle, konuyla ilgili yapılan literatür taramasında bazı psikocoğrafya çalışmalarında ve farklı konulardaki çeşitli çalışmalarda, bu çarkın sıkça kullanıldığı görülmüş ve bu çalışma için de uygun olabileceğine karar verilmiştir. Ayrıca, çarkın katılımcıya somut ve basit bir mantıkla duygularını ifade edebilme olanağı tanıması ve sınıflandırmada yer alan 8 temel duygunun ve bu duygularla ilişkili diğer duyguların sayısının çok olması, (toplamda 32 duygu) katılımcılara geniş bir yelpaze sunacağı ve böylece de ortaya çıkacak sonuçların daha çeşitli olabileceği düşünülmüştür.

Son olarak araştırma sahalarının seçilme nedenlerine değinilecek olunursa, Hanlar Bölgesi'nin sahip olduğu manevi ve tarihi unsurların katılımcılar üzerinde olumlu duygular uyandırabileceği, Çarşamba semtinin değişen sosyokültürel ve demografik özelliklerinin ise katılımcılar üzerinde olumsuz duygulara neden olabileceği ön görülmüş ve bu düşünceden yola çıkarak araştırma sahaları belirlenmiştir.

7. Literatür Özeti

Psikocoğrafya kavramı ilk kez Guy Debord tarafından 1954 yılında *Potlatch* dergisindeki "*Psychogeographical Game of the Week*" (Haftanın Psikocoğrafi Oyunu) (Debord, 1954) isimli yazısında kullanılmıştır. Bu kavramın daha kapsamlı ve sistematik bir açıklaması ise 1955 yılında *Introduction to a Critique of Urban Geography* (Kent Coğrafyasının Eleştirisine Giriş) isimli dergide yine Debord tarafından yapılmıştır (Knabb, 1981). Psikocoğrafya, Guy Debord tarafından tanımlanmadan ve ortaya atılmadan çok daha önce, bazı edebiyat eserleri psikocoğrafya ile benzer özellikler göstermelerisebebiyle literatüre dahil edilmektedir. Bu konu, hatırı sayılır sayıdaki kaynakta ve özellikle psikocoğrafyayı edebi bir anlatı içinde değerlendiren (Coverley, 2011) tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Daniel Defoe'nun 1722 yılında kaleme aldığı *Journal of the Plague Year*, (Veba Yılı Günlüğü) ve Thomas De Quincey'in 1821 yılında kaleme aldığı *Confessions of an English Opium-Eater* (Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafları) isimli iki eserin, psikocoğrafik betimlemeler ve dérive eylemi içermeleri hasebiyle ön plana çıktıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca, çalışmasında açıkça Psikocoğrafya kavramından bahsedilmese de birçok kaynak için Ivan Chtchleglov'un (Gilles İvain) 1953 yılında yazdığı fakat 1958 yılında yayımlanan *Formulaire Pour Un Urbanısme Nouveau* (Yeni Şehirciliğin Bir Formülü) (Ivaın, 1958) isimli çalışmasının, Debord'a ilham veren önemli eserlerin başında geldiği kabul edilmektedir (Coverley, 2011).

Psikocoğrafya yazını incelendiğinde, bu kavramın sadece psikoloji ve coğrafya kökenli olmadığı; müzik, edebiyat, turizm, mimarlık, şehir planlama, sağlık bilimleri, sanat ve tasarımgibi geniş bir skalada kendine yer edindiği söylenebilmektedir. Örneğin müziğin, (Mitchell, 2009; Chattopadhyay, 2013), turizmin, (Long, 2014; Morten vd. 2018), veya edebiyatın (Pittard, 2009; Torkamaneh, 2017) konu edildiği çalışmalara örnekler vermek mümkündür. Bunun yanı sıra literatürdeki çalışmaların birçoğu teorik çalışmalar olup, uygulamalı çalışma sayısının daha kısıtlı olduğu da tespit edilmiştir. Ayrıca kadınların psikocoğrafi algılarının uygulamalı olarak ele alındığı bu tez ile benzerlik gösteren çalışmaların, uluslararası yazında sınırlı sayıda olduğu (Burnett vd. 2004; Wardale & Lord 2017; Rose, 2017; Harlow, 2019), ulusal yazında ise psikocoğrafya başlığı altında böyle bir çalışmanın tespit edilemediğini belirtmek

gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın, özellikle ulusal psikocoğrafya literatürüne ve kadınların konu edinildiği çalışmalara katkı sağlayabileceği, bizden sonraki çalışmalar için ise örnek teşkil edebileceği ümit edilmektedir.

Psikocoğrafya yazınına yönelik olarak tespit edilebilen çalışmalar, aşağıdaki literatür taramasında daha detaylı ve kronolojik bir biçimde ele alınarak çalışmaların ana temaları özetlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, ilk olarak, Stein (1986), psikocoğrafya, uluslararası ilişkiler, kimlik ve etnisite gibi kavramlar üzerine odaklanarak, uluslararası ilişkiler ve psikocoğrafya alanlarının multidisipliner çalışmalar yapması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, uluslararası çatışmaların ve ilişkilerin psikolojik ve psikocoğrafik boyutlarının daha etkili bir şekilde anlaşılmasını mümkün kılabilecektir. Stein'e göre psikocoğrafya, bireylerin ve toplulukların diğer gruplara ve topluluklara karşı tutum ve algılarını anlama konusunda bir araç olarak kullanılabilir ve bu perspektif, uluslararası ilişkilerin ve doğasının anlaşılması için alternatif bir yaklaşım sunabilir. Başka bir çalışmada ise Stein ve Thampson (1991), ABD'nin Oklahoma eyaleti örneği üzerinden, psikocoğrafya ve kültürel coğrafya arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Çalışmada, Oklahoma'nın hem kendi vatandaşları hem de dışarıdakiler tarafından nasıl deneyimlediğini keşfetmek adına, Oklahoma'nın kültürel kimliği ele alınmaktadır. Yazarlar, bu örnek üzerinden psikocoğrafyayı kullanmanın birey ve toplulukların kültürel çevrelerini nasıl algıladığı, nasıl inşa ettiği ve ne şekilde deneyimlendiği anlamak için önemli bir araç olabileceği iddiası üzerinde durmaktadırlar. Onlara göre kültürel çalışmalarda psikocoğrafyayı kullanmak, bireylerin bilişsel süreçlerinin kültürel peyzajdan ne şekilde etkilendiğini ve onu ne şekilde etkilediğini anlamak için de bir alternatif oluşturabilecektir.

Bristol Üniversitesi'nden Keith Bassett, yine aynı üniversitede öğrenim gören ikinci sınıf öğrencilerine, Paris'te uygulamalı bir psikocoğrafya çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışmaya katılan öğrenciler, çalışma öncesinde mekânsal teorileri özümsemeleri amacı ile Lefevbre, Debord, De Certeau gibi önemli teorisyenlerin görüşleri hakkında derslere katılmışlardır. Çalışma sahasında 5-6 kişilik gruplara ayrılan öğrenciler, belirlenen alanlarda yürüyüşler gerçekleştirerek elde ettikleri sonuçları kayıt cihazları ve not defterleri ile kaydetmişler, çalışmanın sonucunda Paris'in çalışmaya dahil edilen alanlarının psikocoğrafik bir taslağını çıkartmışlardır (Bassett, 2004).

2004 yılındaki bir başka uygulamalı çalışma ise Burnett ve arkadaşları (2004) tarafından Londra'da yapılmıştır. Judith Burnett, Erika Cudworth ve Maria Tamboukou, Doğu Londra Üniversitesi'nde akademisyen olarak görev yapan üç kadın araştırmacıdır. Bu araştırmacılar, Guy Debord'un "*Theory of the Dérive"* (Derive Teorisi) adlı eserini okuduktan sonra bu eserden etkilenmiş ve psikocoğrafya konusuna ilgi duymaya başlamışlardır. Psikocoğrafya ile ilgili araştırmalarını genişleten bu yazarlar, feminist bir perspektifle kadınların mekânı deneyimlemelerini göz önünde bulundurarak otobiyografik bir psikocoğrafya çalışması yapmaya karar vermişlerdir. Araştırmacıların çalışmayı gerçekleştirmelerindeki ana motivasyon kaynaklarının, kadınların kentsel yaşayışlarının ve mekânı kullanımlarının toplumsal cinsiyet kuralları ve sosyal etmenler tarafından nasıl şekillendirildiğini anlamak ve bunu; ev, iş yeri ve toplu taşıma örneklemleri üzerinden deneyimleyebilmek olduğu aktarılmıştır. Araştırmacılar, saha çalışmasına geçtiklerinde özellikle toplu taşıma, ev ve üniversitedeki çalışma ortamlarına odaklanmışlardır. Yazarlar, yaklaşık iki hafta boyunca deneyimlerini günlük tutma şeklinde not alarak bu notları analiz ettikten sonra çalışmayı ortaya çıkarmışlardır. Yazarlar, çalışmanın sonucunda, özellikle toplu taşımada ve yoğun akademik hayatta karşılaştıkları birtakım zorlukları aktararak, çalışmayı sonlandırmışlardır.

Gibbons (2007), çalışmasında situasyonistlerin geleneksel haritalama konusundaki karşı duruşlarından yola çıkarak, harita ve öznel bellek arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Ona göre, geleneksel haritalar iktidarlara ve diğer güçlere; ekonomik, politik ve idari bir işlevsellik kazandırmaktadır. Bu nedenle Gibbons, bu haritalara alternatif olarak, daha öznel olan psikocoğrafya haritalarının üretilmesi konusunda önermelerde bulunmaktadır.

2007 yılı aralık ayında Brunet (2008), özellikle çocuklardan oluşan bir grup katılımcı ile Brezilya'nın Lençóis şehrinde, bir psikocoğrafya çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışmaya katılan çocuklardan bir telefon ile şehirde dolaşıp, deneyimlerini ses ve fotoğraf yolu ile kaydetmeleri istenmiştir. Çıkan sonuçlar yine çocuklar tarafından özgün şekilde haritalandırılarak, çocukların şehri algılamaları ve görselleştirmeleri analiz edilmiştir.

Pittard ise (2009), ilk olarak Sir Arthur Quiller-Couch tarafından kaleme alınan ancak kızı Daphne du Maurier tarafından tamamlanan *Castle Dor* isimli romanın; zaman, mekân ve duygu üçgenindeki bakış açısından yola çıkarak, romanda bulunan psikocoğrafi perspektiflerin ve anlatıların analizini yapmıştır.

Knowles (2009), kadınların iş ve kurumsal alanlardaki deneyimlerini anlamak amacıyla gerçekleştirilecek psikocoğrafik bir çalışmanın, kadın araştırmacılar tarafından ne kadar uygulanabilir olduğunu tartışmaktadır. Ona göre, psikocoğrafik araştırmalar erilleştirilmiştir ve bir kadının tek başına psikocoğrafik bir çalışma yapması potansiyel tehlikeler içerebilir. Bu nedenle, çalışma feminist/psikocoğrafi bir perspektifle ele alınmakta ve bir kadın psikocoğrafyacının kurumsal alanda saha çalışması yapma olasılığının ve uygulanabilirliğinin değerlendirilmesine odaklanmaktadır.

Mitchell (2009) çalışmasında, İzlandalı bir müzik grubu olan Sigur Ross'un "ses coğrafyasını" ele almıştır. Çalışmada, grubun şarkılarında kullanılan şarkı sözlerinin zihinsel yansımaları üzerinden bir psikocoğrafya oluşturulabileceği üzerinde durulmaktadır. Çalışmada, kuzeyli ülkelerin şarkılarında sıklıkla yer alan coğrafi ögelerin (soğuk, kar, dağlar, tundra) varlığından da bahsedilmiş ve bu ögelerin bir araya getirilerek, şarkının anlatıldığı coğrafi ortamın zihinlerde canlandırılması ile psikocoğrafya yapmanın mümkün olduğu belirtilmiştir. Mitchell, buna ek olarak müzik türlerinin bireyler üzerinde hangi duyguları uyandırdığına dair yapılan deneysel çalışmalardan da bahsetmiş, örneğin daha yavaş ritimli ve sakin müziklerin, dinleyicilerin zihninde daha kırsal coğrafyaları canlandırmasına neden olduğu bilgisini aktarmıştır. Ayrıca, Mitchell'in 2009 ve 2013 yılında aynı perspektifle yapmış olduğu başka çalışmaları da bulunmaktadır (Mitchell, 2009a; 2009b; 2013).

Krygier (2009), Ohio Wesleyan Üniveristesinde 6. ve 8. Sınıflara mensup olan üstün zekalı ve yetenekli öğrenciler için tasarlanan bir yaz kampında, 5 öğrenci ile birlikte üniversitenin kampüsünde bir psikocoğrafya çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışma 5 gün boyunca günde bir buçuk saat kadar sürdürülmüş ve çalışma sonucunda kampüsün; hislere, kokulara ve dokulara (dokunmaya) dayalı bir psikocoğrafya haritası çıkarılmıştır.

Smith (2010), psikocoğrafya çalışmalarında kullanılan dérive pratiğine yönelik eleştirel bir yazı kaleme almıştır. Smith, dérive ile gündelik siyaset, mekânsallık ve politika gibi kavramların ilişkisini incelemiştir. Smith, makalesinde, dérive eyleminin bireysel değil toplumsal bir eylem olması gerekliliğini vurgulayarak bu eylemin mekânsal ve politik ilişkisini incelemektedir.

Wood (2010), davranışsal coğrafya çalışmalarında önemli bir konuma sahip olan Kevin Lynch'i, zihin haritaları ve kent simgeleri üzerine yaptığı etkileyici çalışmaları nedeniyle bir psikocoğrafyacı olarak tanımakta ve onu Guy Debord ile birlikte psikocoğrafya alanındaki önemli isimlerden biri olarak görmektedir. Wood, Lynch'in etkilediğini iddia ettiği ve "Clarck Psikocoğrafyası" olarak adlandırdığı bir yaklaşımın Clark Üniversitesi mezunları tarafından ortaya çıkarıldığını belirtir ve Debord'un psikocoğrafya yaklaşımlarıyla Clarck Psikocoğrafyasının yaklaşımlarını ele alarak, bu iki yaklaşımın analizini yapar. Wood'a göre, durumcuların yani Debord'un psikocoğrafyası şehri daha çok politik yönleriyle incelemeye yönelikken, Clark yani Lynch'in psikocoğrafyası, şehri daha gerçekçi ve ideal yönleriyle ele almıştır.

Bağımsız bir aktivist olan Graby ise (2011), Manchester'daki *"Critical Disability Studies Conference "Theorising Normalcy and the Mundane 2011"* (Eleştirel Engellilik Çalışmaları Konferansı "Normalliği ve Sıradanlığı Teorileştirme 2011) isimli bir konferansta otizmli ve engelli bireylerin çevresel deneyimlerini ve davranış kalıplarını anlamlandırma ve toplumsal bir algı oluşturma konusunda psikocoğrafyanın faydalı bir alan olabileceğini ve bu yönde çalışmalar yapılması gerekliliğini savunmuştur.

Bridger (2011) ve ona eşlik eden kardeşi, psikoloji çalışmalarında görsel metodolojiye dayanan çalışmaların nasıl geliştirilebileceğini vurgulamak için uygulamalı bir psikocoğrafya çalışması gerçekleştirmişlerdir. Bridger ve kardeşi, çalışmalarını New York'taki "Dünya Ticaret Merkezi" olarak da adlandırılan *Ground Zero*'da gerçekleştirmiş ve deneyimlerini paylaşmışlardır. Araştırmacılar çalışmanın sonucunda aslında kapitalist üretimin temsil mekanlarından biri olan *Ground Zero*'da psikcoğrafi bir çalışma gerçekleştirmenin zor olduğunu çünkü yürüyüşlerin sadece belirlenen -dayatılan- rotalar dahilinde yapılabildiğini aktarmışlardır. Bridger'e göre bu

alanda psikocoğrafya yapmak, "cezaevindeki mahkumların sürekli olarak yukarıdan izlenmesi" gibi sürekli olarak bir baskı ve tehdit içermektedir.

Coverley (2011) *"Psikocoğrafya*" adıyla yayımladığı kitabında, Psikocoğrafya'nın kavramsal yönünü sistematize eden ilk basılı eser olması açısından önemlidir. Yazar, psikocoğrafyanın tarihsel arka planına, Durumcu Enternasyonel hareketine ve psikocoğrafya ile ilişkili kavramlara değindikten sonra, özellikle edebiyat alanında psikocoğrafi özellikler taşıyan eserlere ve yine bu alanda ön plana çıkan yazarlara odaklanmıştır. Bu nedenle kitabın, psikocoğrafyayı daha çok edebi bir anlatı olarak ele aldığını ve özellikle Londra merkezli çalışmaları ön plana çıkardığını söylemek mümkündür.

Shukaitis & Figel ise (2013), psikocoğrafyayı Marksist açıdan ele almış; kapitalist üretim, proletarya ve psikocoğrafyayı odak noktasına alarak eleştirel bir çalışma ortaya atmışlardır. Çalışmada, kenti proleter sınıfın gözünden psikocoğrafik bir yorumlama ile görmeye çalışarak, kentteki sınıfsal ve üretimsel değişimlerin analizinin yapılma sürecinde psikocoğrafyanın kullanılabileceği fikri üzerinde durmaktadırlar.

2013 yılındaki bir başka çalışmada, Chattopadhyay (2013), Hindistan'ın Banglore şehrinin farklı noktalarından alınan ses örnekleri sayesinde kentin atmosferini kayıt altına alan ve bu kayıtlar sonucunda meydana getirilen bir ses çalışması olan "*Elegy for Bangalore*" örneği üzerinden, kentsel alanların algılanması ve şehirlerin sese dayalı psikocoğrafyasının yapılabilmesi için kullanılabilecek metotları tartışmaktadır.

Bridger (2013), bir diğer çalışmasında, herhangi bir psikocoğrafya çalışmasının, feminist meslektaşları için nasıl uygulanabileceğini ele almıştır. Çünkü Bridger'e göre psikocoğrafya, eril bir bakış açısına sahiptir ve erkek araştırmacıların tekelindedir. Bridger, bu çıkarımı nedeniyle feminist görüşe sahip meslektaşlarının, psikocoğrafya çalışmaları yaparken hangi konulara dikkat etmeleri gerektiğini ve nasıl bir metodoloji kullanmaları gerektiği hakkında çıkarımlarda ve önermelerde bulunmuştur.

Kent (2013) çalışmasında psikocoğrafya ve fotoğrafçılık arasındaki ilişkiye değinerek,Amerikalı fotoğrafçı Walker Evans'ın çalışmasını odak noktasına almıştır. Evans, 1933 yılında Küba'nın başkenti Havana'ya 3 haftalık bir seyahat düzenlemiş ve bu seyahati sırasında şehrin farklı noktalarında çekimler gerçekleştirmiştir. Evans, şehri fotoğraflarken bir flâneur gibi davranarak, şehri yürüyerek kat etmiş ve şehrin ruhunu

ve deneyimlerini yansıtan çekimler yapmıştır. Kent, 2013 yılında yayımladığı bu çalışmasında, Evans'ın fotoğrafları üzerinden Havana'nın psikocoğrafyasını analiz etmiştir.

Sarı (2013), lisansüstü tez çalışmasında, psikocoğrafya ve onunla ilişkili sanat akımlarını kuramsal yönü ile ele aldıktan sonra psikocoğrafya çalışmalarında kullanılan metotlara değinmiş, bu kuramsal çerçeveyi mimarlık bilim dalı ile ilişkilendirerek, ulusal yazında psikocoğrafyaya dair tarihsel ve kuramsal bir çerçeve oluşturan ilk çalışmayı ortaya atmıştır.

Yine 2013 yılında yayımlanan bir başka çalışmada, her ne kadar içeriğinde psikocoğrafyaya dair ibareler bulunmasa da Güler'in (2013) *"İstanbul'da yaşamak, yürümek, dinlenmek… Kamusal mekânlar ve gündelik yaşam"* adlı çalışmasında büyük oranda psikocoğrafi özelliklerin olduğunu söylemek mümkündür. Çalışma, hem kamusal alanların politik-eleştirel bir bakış açısı ile incelenmesi, hem de belirlenen alanların yürüyerek deneyimlenmesi açısından içerisinde psikocoğrafyaya dair güçlü yönler barındırmaktadır. Güler, İstanbul'un farklı noktalarını yürüyerek katetmiş ve bu noktalara dair deneyimlerini paylaşmıştır. Örneğin Ataşehir'in yüksek apartman blokları arasında gezmiş, Kadıköy Havuz Meydanında dinlenmiş ve büyük bir fabrikanın bulunduğu mahallenin arka sokaklarına girmiştir. Güler, bu örnekleri kendi deneyimleri çerçevesinde aktardığı için, çalışmasının psikocoğrafya perspektifi ile paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Long (2014) İnglitere'nin Sheffield kentinin sese dayalı psikocoğrafyasını ve bunun şehrin turizm çekiciliği üzerindeki etkisini tartışmaktadır. Long'a göre sanatçılar, eserlerinde şehrin kimliğini yansıtan sesler, ritimler ve şarkı sözlerini kullanırlar. Bu da dinleyenlere şehrin psikocoğrafyasını canlandırma fırsatı verir. Aynı zamanda sanatçılar ikonik mekanlarda veya festivallerde sergiledikleri performanslarla turistlerin o mekâna ve kente yönelik psikocoğrafi deneyimlerini etkilemektedirler. Çalışmada, tüm bunlara ek olarak sanatçıların, çalışmalarındabir şehrin atmosferinden ses kayıt örnekleri alarak, şehrin ruhunu şarkılara yansıtabileceğini veya şarkılarında o yer ile ilgili duygularını ve deneyimlerini aktararak şehrin psikocoğrafyasının oluşmasında önemli bir yere sahip olabilecekleri de belirtilmiştir.

Bridger (2014) güncel psikocoğrafyanın teorik ve metedolojik açıdan geliştirilmesine yönelik çalışmalarıyla tanınan bir araştırmacıdır. Bridger bu çalışmasında, psikocoğrafya yöntemlerinin (dérive, haritalama, kayıt altına alma gibi) psikoloji bilimi içinde kullanılması gerekliliğini ifade etmektedir. Çünkü yazara göre psikocoğrafi metodları kullanmak, psikoloji biliminin nitel araştırma desenlerini geliştirerek politikleştirecek ve bu sayede de geleneksel bilişsel araştırma metotlarının ötesine geçilecektir. Bridger'e göre psikoloji araştırmacılarının psikocoğrafi yöntemleri kullanması durumunda, bireylerin kentsel ortamlarda yaşadıkları psikolojik süreçler, deneyimler ve sosyal pratiklikler daha somut bir şekilde analiz edilebilecektir. Ona göre geleneksel araştırma desenlerine meydan okuyan bu yöntemler, toplumsal ve sosyal yapıdaki karmaşık ilişkilerin de daha anlaşılabilir olmasını sağlayacaktır. Bridger aynı zamanda bu metotları politik bir şekilde uygulamanın, şehirlere hükmeden güçlerin şehirdeki bireyleri ve toplulukları ne şekilde yönlendirdiğini anlamak için de önemli bir araç olacağı iddiasını dile getirmektedir.

Bonnet (2015) nostaljinin psikocoğrafyası temalı, uygulamalı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmanın temelinde, Durumcu Enternasyonellerin, geçmişi idealize etme fikrine yönelik bir eleştiri ve bu eleştiriyi uygulamalı bir biçimde kanıtlama iddiası yatmaktadır. Çünkü durumculara göre geçmişi idealize etmek yerine günümüze ve geleceğe odaklanarak ideal bir kentsel ortam yaratmak gerekmektedir. Bonnet ise bu görüşe karşı çıkarak, geçmişin, yani nostaljinin psikocoğrafya çalışmalarında kullanılması gereken bir kavram olduğunu savunmaktadır. Çünkü Bonnet'e göre, nostaljiyi kullanmak modern kentlerde dahi kentsel çevreye olan bağlılığı ayakta tutan önemli bir figürdür. Bonnet tarafından İngiltere'nin Tyneside bölgesinde yapılan çalışmada, özellikle 3 ana kent üzerinde yoğunlaşılmıştır (Prudhoe, Corbridge ve Hexham). Çalışmada, bölgede uzun zamandır yaşayan kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde, öncelikle bölgede yaşadıkları ilk zamanları tasvir etmeleri, daha sonra ise bunu günümüzle karşılaştırmaları istenmiştir. Katılımcılara şehri geçmişte ve günümüzde ne şekilde kullandıkları gibi sorular sorulmuş ve günümüzde şehrin hangi rotalarını, hangi sokaklarını kullandıkları ve hangi binaları hatırladıklarını bir zihin haritası yolu ile görselleştirmeleri istenmiştir. Araştırma sonunda çıkan sonuçlara göre katılımcılar her ne kadar modern kentlerde yaşıyor ve modernizmin yarattığı koşullarla

karşılaşıyor olsalar da kente olan nostaljik bağlılıklarını koruyabildikleri tespit edilmiştir.

Tina Richardson'un editörlüğünü yaptığı "Walking Inside Out: Contemporary British Psychogeography" adlı kitap, Birleşik Krallık'ta psikocoğrafyanın durumunu, genel anlamda psikocoğrafyanın çeşitli yönlerini, kavramlarını ve tartışma odaklarını 20. yüzyılın başlarından itibaren farklı yazarların çeşitli perspektifleriyle ele alarak, okuyuculara geniş ve disiplinlerarası bir inceleme sunmaktadır (Richardson, 2015).

Rose (2015) kurucu üyelerinden olduğu Manchester merkezli *olan Loiterers ResistanceMovement (LRM)* isimli bir psikocoğrafya topluluğundaki her ayın ilk pazar günü düzenledikleri psikocoğrafya yürüyüşlerinin deneyimlerini anlattığı bir çalışma ortaya çıkarmıştır. Rose'un bu çalışmasında topluluğu neden kurdukları, yürüyüşleri nasıl planladıkları ve yürüyüşlerini nerelerde düzenlediklerine dair tecrübelerine de yer vermesi açısından, uygulamalı psikocoğrafya literatürü için öneme sahip olabilecek bir çalışmadır.

Capstick ise (2015), Demans hastalığının kimi özellikleri dolayısıyla psikocoğrafya ile ilişkilendirerek iki konu arasındaki bağlantıları ele almıştır. Çalışma, Demans hastalığındaki bilincini kaybederek yürüme, kaybolma gibi kavramlar ve özellikle de demans hastalarının günümüzden ziyade hayatlarının önceki evrelerinde deneyimledikleri yerleri daha iyi hatırladıkları argümanı üzerine yoğunlaşmaktadır. Yazara göre hastalığın bahsedilen bu özelliği bir zaman-mekân bozulması içerdiği için psikocoğrafyaya dair önemli benzerlikler içermektedir. Çalışma genel hatları ile psikocoğrafyanın sağladığı teorik bilgiler üzerinden, psikocoğrafya ve demans arasında ne gibi bağlantılar kurulabileceğini tartışmaktadır.

Bridger (2015), psikocoğrafyanın politik ve eleştirel yönünü dikkate alarak, psikoloji biliminin ana akım bilim dünyasına, hükümetlerin ve hükümet dışı kuruluşların gündemine yönelik çalışmalar yaptığını savunarak, bu çalışmaların psikolojinin toplumsal ve sosyal araştırmalarını sınırladığını iddia etmektedir. Bridger, bu sebeple psikocoğrafi bir psikolojinin neden gerekli olduğunu vurgulayarak, psikocoğrafyanın politik ve yenilikçi fikirlerini kullanarak radikal bir toplumsal değişimin sağlanması gerektiğini ifade etmektedir. Sonuç olarak yazar bu çalışmasında,

psikocoğrafi teorileri kullanarak nasıl radikal ve politik bir psikoloji biliminin oluşturulabileceğini tartışmaktadır.

Hindley ve arkadaşları (2015) Almanya'da bir üniversitedeki 10 işletme bölümü öğrencisiyle birlikte psikocoğrafi bir metot olan dérive'ın araştırma yöntemlerinin öğrenilmesinde bir araç olarak kullanılıp kullanılmayacağını ölçmek istemişlerdir. Öğrencilere belirlenen yönergeler doğrultusunda yürüyüşler yaptırılmış ve verilerin analiz edilmesi sonucunda deneyimleyerek veri toplamanın ve öğrenmenin, öğrencilere zengin bir katkıda bulunduğu, bu nedenle de işletme bölümündeki öğrencilere araştırma yöntemlerinin öğretilmesinde psikocoğrafyanın kullanılmasının faydalı olabileceği belirtilmiştir.

Lange ve arkadaşları (2016), Psikocoğrafyanın kentsel alan deneyimi pratiğini daraltarak sınıflara uyarlamışlardır. Sanat ve tasarım öğrencilerinin odak noktasına alındığı bu çalışmada, bir sınıf ya da stüdyo ortamının öğrencilere keşif için bir imkân mı tanıdığı yoksa, keşfetmeyi engelleyici özelliklere mi sahip olduğu gibi sorulara cevap aranmaktadır. Ek olarak bu çalışmada, öğrenme alanlarının psikocoğrafik özelliklerinin öğrenci merkezli yaklaşımlara uygun olup olmadığı da tartışılmaktadır.

Mudie (2016) Psikocoğrafyanın edebiyat; sanat ve kent eleştirisi açısından ele alınan Iain Sinclair'in *"London Overground: A Day's Walk around the Ginger Line"*, Tina Richardson'ın *"Walking Inside Out: Contemporary British Psychogeography"* ve Patrick Keiller'in *"The View from the Train: Cities and Other Landscapes"* isimli eserlerin çeşitli disiplinler tarafından nasıl ele alındığını ve psikocoğrafyanın bu disiplinler üzerindeki etkilerini incelemiştir.

Link (2016) İngiliz yazar Alan Moore'un *From Hell* ve *Watchmen* isimli iki çizgi romanını karşılaştırmalı bir şekilde analiz ederek, bu çizgi romanlarda anlatılan mekânsal, semiyotik ve politik göstergeler üzerinden bir psikocoğrafya analizi gerçekleştirmiştir. Link, çalışmanın sonucunda bu iki çizgi roman arasından *From Hell*'ın *Watchmen*'e göre daha fazlapiskocoğrafik perspektif içerdiğini ifade etmiştir.

Bir yazar ve akademisyen olan Overall (2016), 8 Haziran 2016'da Canterbury Christ Church Üniversitesindeki "Merkezin Ötesinde: Sanat ve Beşerî Bilimler Fakültesi Konferansı" bildirisinde ("*Beyond the Centre: Faculty of Arts & Humanities Conferance*") kurucusu olduğu *"Women Who Walk"* isimli bir kadın psikocoğrafya

ağının kuruluş sürecinden ve bu organizasyonun özelliklerinden bahsetmektedir. Yazar ayrıca çalışmanın odak noktasındaki (https://women-who-walk.org/) internet sitesine de atıfta bulunmaktadır.

Taşdizen & Kaygan (2016), Ankara'nın Ulus semt pazarında uygulamalı ve eleştirel bir psikocoğrafya çalışması gerçekleştirmişlerdir. Yazarlar, çalışma için bu mekânın seçilmesinde özel bir durumdan bahsetmektedir. Bahsi geçen pazar alanının, "ahlak dışı" simgelerle sembolize edildiği ve kent için önemli bir dini mekân olan "*Hacıbayram*" ile aynı muhitte yer alması gerekçesiyle kentsel dönüşüm kapsamına alınmak istendiği belirtilmiştir. Yazarlar, Ulus pazarına atfedilen bu "ahlak dışılığı" eleştirel bir gözle incelemek adına bu noktada bir psikocoğrafya çalışması gerçekleştirmiş, çalışmayı yaptıkları alandaki dikkat çekici noktaların fotoğraflarını çekerek çalışmayı somutlaştırmışlardır.

Yeşil ise (2016), Psikocoğrafyanın sadece bir kent deneyimi değil aynı zamanda bu deneyimi bir anlatıya dökme işi olduğu iddiasıyla, önce psikocoğrafyanın kuramsal çerçevesine değinmiş, daha sonra ise Orhan Pamuk'a ait olan *"İstanbul: Hatıralar ve Şehirler"* adlı eseri üzerinden İstanbul'a dair bir psikocoğrafya analizi ortaya çıkarmıştır.

Sulamacı (2016), psikocoğrafyayı fotoğrafçılıkla birleştirerek, bu iki disiplin arasındaki ilişkiyi incelediği bir yüksek lisans tezi oluşturmuştur. Bu tezin oluşturulma süreci, bir sergi sonrasında ortaya çıkmıştır. Yazar, sergi oluşturma sürecinde psikocoğrafyanın etkisinin büyük olduğunu belirtmektedir. Sulamacı'nın macerası, İstanbul'da bir bisiklet platformunun üçüncü boğaz köprüsü inşaatının çevresel etkilerine karşı bir gösteri amacıyla düzenlediği bisiklet turuna katılmasıyla başlamıştır. Bu bisiklet turunda yazar, rotanın dışına çıkarak daha önce keşfetmediği yeni yerleri keşfetmiştir. Bu deneyim, yazarın günlük yaşantısında, işe gidip gelirken dahi bisiklet kullanmasına ilham kaynağı olmuştur. Yazar, işe gidip gelirken farklı rotaları kullanarak, zamanla bu farklı rotaların duygudurumu üzerinde çeşitli etkiler yarattığını fark etmiştir. Keşfettiği ve ilginç bulduğu yerleri fotoğraflamaya başlayan yazar, oluşturduğu fotoğraf galerisini bir sergiye dönüştürmüştür. Bu sergi de yazarın süreçten ilham alarak meydana getirdiği bu çalışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Torkamaneh (2017), Jay McInerney'in 1984 yılında kaleme *aldığı "Bright Lights, Big City"* isimli edebi eserinin baş karakterinin psikocoğrafik bir analinizi yapmaktadır. Torkamaneh, eserdeki post modern şehirlerin ana karakterin davranışlarını nasıl etkilediğini veyönlendirdiğini psikocoğrafyayı temele alarak incelemektedir.

Overall (2017), çalışmasında psikocoğrafyanın kısa bir tarihçesine değindikten sonra, öğrencilerine çevreleriyle farklı bir iletişim kurma aracı olarak psikocoğrafyayı önerir ve bu pratiği gerçekleştirmeleri için bazı önermelerde bulunur. Bu önermelerin birine, *"Bozulmuş Yürüyüş"* adını verir. Bu pratikte, öğrencilerinden çevrelerini gözlemlemelerini, dinlemelerini, not almalarını ve dayatılan kural ve tabelaları görmezden gelerek şehri deneyimlemelerini bekler. Araştırmacı, yaratıcı yazarlık konusunda uzman ve bu alanda dersler veren biri olarak, öğrencilerini psikocoğrafya aracılığıyla sınıflarından çıkarak çevrelerini daha eleştirel ve yaratıcı bir biçimde keşfetmeye teşvik etmek istediği ve bu şekilde öğrencilerinin yaratıcı yazma perspektifini geliştirmelerini amaçladığı düşünülebilir.

Löffler (2017), çalışmasında öncelikle psikocoğrafyanın kavramsal yönüne ve tarihçesine genel bir giriş yapmış, ardından psikocoğrafik unsurları içeren bir dizi edebi eserin detaylı bir incelemesini gerçekleştirmiş ve bu sayede edebiyat literatürünü psikocoğrafi bir perspektifle ele almıştır.

Wardale & Lord (2017) kadınların çalışma ortamlarına ait özelliklerin, onların kariyerleri üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerinin incelenmesi fikrinden yola çıkarak, bunu kurumsal alanlara uyarlamış ve uygulamalı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacılar kadın akademisyenlerden oluşan bir gruba, Avustralya'daki bir devlet üniversitenin kampüsünde dérive eylemi gerçekleştirmişledir. Eylem esnasında katılımcılardan üniversite kampüsünün kariyerleri üzerindeki olumlu ya da olumsuz etki yaratabilecek özelliklerine odaklanmaları istenmiştir. Yürüyüşlerden sonra katılımcılarla odak grupgörüşmesi gerçekleştirilerek deneyimlerini aktarmaları istenmiştir. Görüşmelerin sonucunda, kadınların kurumsal ortamdaki kariyer gelişimlerine yönelik birden fazla engelleyici etmenin ortaya çıktığı belirtilmiş, ancak bunların cinsiyet temelli olmaktan çok aidiyet ve dahil olma ileilgi etmenler olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu engellerin direkt olarak etki etmekten ziyade dolaylı yollardan etki edebilecek düzeyde olduğu da belirtilmiştir. Fakat bu sonucun, çalışma grubundaki

katılımcıların yüksek mevkilerden ve özgüvenli, kendini kanıtlamış akademisyen bir grup kadından meydana geldiğini, bu nedenle de farklı çalışmalarda farklı sonuçların çıkabileceğini de unutmamak gerekmektedir.

Rose (2017) ele aldığı doktora tezinde, kadınların psikocoğrafya yazının da yeterince yer almadığı veya yok sayıldığı düşüncesi ile, kadınların Manchester şehrini psikocoğrafik olarak deneyimledikleri bir çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Rose, 43 kadın katılımcı ile gerçekleştirdiği bu çalışmasında, kadınların dérive yaptıkları esnada onlara birebir eşlik etmiş,katılımcıların deneyimlerini ve görüşlerini bir sohbet havası içinde kayıt altına almıştır. Katılımcıların çoğu, Manchester şehrini anlatırken, karmaşık ve çelişkili duygular ifade etmişlerdir. Örneğin, Manchester'ın kentleşmesi ve ekonomik koşullarına yönelik olumsuz duygular ifade eden kadınlar aynı zamanda bu kentleşmenin sağladığı tüketim konforu ve meydana getirdiği çok etnisiteli sosyal ortamlardan haz duyduklarını da dile getirmişlerdir. Katılımcılar, şehirde köklü değişimler olması gerektiği gibi memnuyetsizlik bildiren ifadelerinin yanında, aynı zamanda şehre karşı bir yer bağlılığı hissettiklerini ve bu nedenle burada yaşamaya devam ettiklerini de belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar, şehrin çoklu etnik yapısını ve heterojenliğinin şehri güzelleştirdiğine inanmaktadır. Bazı katılımcılar ise, ailesinden ayrı olarak yaşamak için bu şehri seçtiği ancak, özellikle akşam saatlerinde ve şehrin yoğun olduğu günlerde, güvenlik gerekçesi ile farklı yolları ve mekanları tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. Öyle ki bazı katılımcılar farklı günlerde, farklı saatlerde hangi yolları kullanıp kullanmamaları gerektiğine dair bir zihin haritaları oluşturduklarını dahi belirtmişlerdir. Genel olarak kadınların Manchester şehrine yönelik algılarını birkaç kelime ile özetlemeleri istendiğinde, çeşitli tanımlamaların ortaya çıktığını söylemek mümkündür. *"Tarih" "kültür"* gibi olumlu tanımlamaların yanında, *"pislik"* ve *"kabalık"* gibi olumsuz tanımlamaların da dile getirildiği tespit edilmiştir.

Bennet (2018) ele aldığı çalışmasında, "yasa" ve "mekân" kavramları üzerinden psikcoğrafya ile hukuk çalışmalarının hibrit bir biçimde kullanılabileceğinden bahsetmektedir. Bennet'e göre yasaların mekânsal boyutları ve yansımalarının anlaşılması konusunda disiplinler arası bir yaklaşım sergilenmesi gerekmektedir. Hukuk ve psikocoğrafyanın ortak çalışmaları ile birlikte, yasaların kentsel alanları ve bu

alanlarda yaşayan toplulukları nasıl değiştirdiği ve şekillendirdiğini anlamak adına önemli bir inceleme pratiği oluşacaktır.

Morten ve arkadaşları ise (2018), ele aldıkları çalışmalarında "dark turizm" ve psikocoğrafya ögeleri üzerinde durmuştur. Türkçede karanlık turizm olarak da bilinen bu turizm çeşidi, geçmişte acı ve trajedi gibi olayların yaşandığı yerlere düzenlenen seyahatleri içermektedir. Bu nedenle, Çernobil, Hiroşima, Pompei gibi yerler, dark turizm için popüler noktalar olarak nitelendirilmektedir. Morten ve arkadaşları bu turizm tipini baz alarak çalışmalarında, karanlıkturizm alanlarının bireyler üzerinde bıraktığı etkileri anlamak için psikocoğrafyanın kullanılabileceği fikrini tartışmaktadır.

Arnold (2018) çalışmasında, psikocoğrafik bir çalışma ile kentsel fotoğrafçılığın birleştirilerek araştırma yapmanın, o şehrin kültürel coğrafyasının, kimliğinin ve dokusunun daha iyi deneyimlenebileceğini iddia etmektedir. Arnold'a göre, psikocoğrafik bir gezinti yaparken, kentsel fotoğrafçılığı kullanmak, şehre yönelik eleştirilerin, politik kullanımların ve şehrin ne şekilde tasarlandığının anlaşılmasında somut kanıtlar sunacağı için de faydalı olacaktır. Ayrıca Arnold, bahsettiği teorisini pratiğe döken bir saha çalışması da gerçekleştirmiştir. Norveç'in başkenti Oslo'da gerçekleştirdiği psikocoğrafya eyleminde özellikle kentteki grafitilere dikkat çekmiş ve bu grafitiler üzerinden de analizler yapmıştır.

Gavri (2018), Evliya Çelebi'nin seyahatlerini yürüyüş yoluyla gerçekleştirmesi ve gezip gördüğü kentlerde yaşadığı duygu ve deneyimleri aktarması nedeniyle Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme* adlı eserinin psikocoğrafik bir perspektifle değerlendirilmesi gerekliliğini vurgulamış ve eserdeki anlatılar üzerinden İstanbul'a dair bir psikocoğrafya analizi gerçekleştirmiştir. Köse ise (2018), psikocoğrafyanın tarihsel arka planına odaklanarak, psikocoğrafyayı politik bir mekân okuma aracı olarak görmüş ve psikocoğrafya üzerinden mekânsal-politik bir analiz yapmıştır.

Pyyry (2019), Barselona'ya bağlı bir şehir olan Vilanova i la Geltrú şehrinde gençlerin"takılma" kültürünü baz alarak bir psikocoğrafya yürüyüşü gerçekleştirmiştir. Pyyry, gençlerin şehirde dolaşırken kentsel kuralları sorgulayıcı ve aykırı biçimde hareket etmelerini taklit etmiş ve bunu gerçekleştirirken de kendisi için farklı çağrışımlar ve hisler uyandıran noktaları fotoğraflayarak kentin deneyimlenmesinde somut göstergelerin ve metotların önemine dikkat çekmiştir.

Melinski ve arkadaşları (2019) bir sosyal medya platformu olan *Snapchat*'in harita özelliği ile kullanıcıların sanal olarak kenti ve kent atmosferini nasıl algıladıklarını odak noktasına almışlardır. Toplam 74 kişinin katıldığı çalışma, ABD'nin Ithaca, Buffalo ve New York City şehirlerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan, bu şehirlerin Snap Haritalarına girerek, o şehirlerden paylaşılan fotoğraf ve videoları izlemeleri istenmiştir. Daha sonra katılımcılara 12 tanesi olumlu 12 tanesi olumsuz olmak üzere toplamda 24 kelime verilmiş ve bu kelimeleri izleme deneyimlerine göre sıralamaları istenmiştir. Çıkan sonuçlara göre 3 şehir arasında nüfusu daha az olan ve daha küçük bir yerleşim yeri olan Ithaca, katılımcılarda daha olumlu duygular uyandırmış ve en "misafirperver" yer olarak belirtilmiştir. Bu sonuca göre, araştırmacıların, daha büyük şehirlerin daha etkili bir atmosfer yaratacağı hipotezi de geçersiz olmuştur.

Radford (2019) çalışmasında, psikocoğrafya ile birçok ortak noktası bulunan *"Urban Exploration*" hareketini ve bunun psikocoğrafya ile olan ortak noktalarını ele alır. Kısmen yeni bir hareket olarak kabul edilen Urban Exploration; kentte terk edilmiş, gizli kalmış, az bilinen yerleri, harabe binaları, tünelleri, eski savaş alanları gibi yerleri keşfetmeye çalışır. Yazar bu yönü nedeni ile Urban Exploration hareketini Modern Sitüasyonist Enternasyonaller olarak danitelendirir. Yazara göre iki grup arasındaki en önemli fark, Sitüasyonist Enternasyonal hareketi kenti yeniden inşa etmek ve yeniden haritalandırmak gibi politik amaçları içerirken, Urban Exploration hareketinin temel amacı, kentte terk edilen ve gizli kalan bu yerlerin tarihsel arka planını keşfetmek ve maceraya yönelmektir.

Harlow (2019) bugüne dek yapılan psikocoğrafi çalışmalarının büyük bir çoğunluğunun eril bir bakış açısı ile gerçekleştiğini, bu nedenle konu edindiği araştırmanın, feminist psikocoğrafya perspektifi ile ele alındığını belirtmektedir. Çalışma, altı kadın katılımcının Manchester şehrinde gerçekleştirmiş olduğu yürüyüşe ve bu yürüyüşten elde edilen fenomenolojik deneyimlere odaklanmaktadır. Harlow'a göre çalışma sonucunda bütün katılımcıların, güvenlik ve kendini savunma sorunu ön plana çıkmıştır. Özellikle gece saatlerinde sokaklarda tek başlarına yürümek, güvenlik açısından kadınlarda olumsuz bir deneyim uyandırmıştır. Bunun dışında, kadınlar kendine yakın hissettikleri gruplarda ya da mekanlarda daha mutlu ve güvende

hissettiklerini belirtmiş, ayrıca kentsel ortamın sunduğu eğitim ve kariyer gibi fırsatlar, kadınların şehri algılamalarında olumlu bir etki yaratmıştır.

Şen (2019), İngiliz şair Thomas Stearns Eliot'un *"The Love Song of J. Alfred Prufrock," "Preludes"* ve "*Rhapsody on a Windy Night"* isimli şiirlerindeki anlatıları kullanarak bir psikocoğrafi analiz çalışması gerçekleştirmiştir. Yazara göre Eliot, şiirlerinde şehirleri yürüyerek kat eden kahramanlar barındırmaktadır. Bu nedenle de okuyucuya şehri hem dışarıdan izleme hem de şehrin içinde kahramanlarla beraber dolaşma fırsatı tanınır. Şen'e göre Eliot'un bahsi geçen şiirlerinin psikocoğrafik bir analizi yapılarak, bu şehirlerin bir haritası dahi oluşturulabilir.

Mertol (2019) insan-çevre ve psikoloji yaklaşımı ile Samsun şehrinin psikocoğrafyasını ele alarak bir doktora tezi oluşturmuştur. Çalışmada, Samsun'un Cumhuriyet ve Saathane meydanlarını ziyaret eden kişilerle görüşmeler yapılarak bu mekanlar hakkındaki düşünceleri ve duygusal yaklaşımları sorulmuş, bunların geçmiş ile günümüz arasında karşılaştırılmasının yapılması istenmiştir. Çalışma sonucunda, katılımcıların cevapları ile ortaya çıkan tabloya göre, Saathane Meydanı, genellikle tarihsel yönü ile ön plana çıkıp ayriyeten bir alışveriş mekânı olarak tasvir edilirken, Cumhuriyet Meydanı ise mimarisi ile ön plana çıkıp buna ek olarak sosyo-kültürel aktivite alanı olarak da nitelendirilmiştir.

Kelly (2020), yakın zamanda kapatılacak olan bir üniversite kampüsünde nostaljik bir psikocoğrafi yürüyüşü gerçekleştirmiştir. Kelly, çalışma sırasında fotoğraflar çekip notlar alarak hem eleştirel hem de nostaljik bir bakış açısıyla kampüsü incelemiştir. Kelly'in bu çalışması, daha önce de bulunduğu bir ortam olması nedeniyle kampüsün eski hali ile günümüzdeki halini zihninde psikocoğrafik olarak karşılaştırıyor olması açısından dikkate değerdir.

Oswal (2020), günümüzde artan ruhsal sorunların ele alınması gerektiğini ve bu konuda çevre ile psikoloji disiplinlerinin bir araya gelerek çalışmalar yapması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Oswal, çevre ve psikolojinin kesişim noktasında yer alan psikocoğrafyaya odaklanmaktadır. Yazar, psikocoğrafyayı geliştirerek, kentsel tasarım açısından kullanılabilirliğini artırmanın ve kentlerin bireylerin ruh sağlığı üzerinde olumlu etkiler yaratabilecek tasarımlarla dönüştürülme potansiyelini tartışmaktadır.

Öner ise (2020), bir proje kapsamında Kadıköy'ün sese dayalı psikocoğrafyasını incelemiştir. Kadıköy'deki saha çalışması yapılmadan önce bir ön çalışma olarak Avşa Adasının yakınlarında bulunan Etkinlik Adasında ufak bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada yürüyüş 3 km'lik bir alanda gerçekleştirilmiş ve çalışma sonucunda katılımcılara rota boyunca işitilen seslerin, çevresel algılarını nasıl etkilediği ve hangi seslerin onları rahatsız edip hangilerinin hoşlarına gittiği gibi sorular yöneltilmiştir. Çalışmada genel olarak doğal ortamın sesi rahatlatıcı ancak, rotanın tedirgin edici olduğu vurgulanmıştır. Bu ön çalışmadan sonra Kadıköy örneğindeki çalışmaya geçilmiştir. Bu çalışma sonucunda Kadıköy'ün sese dayalı psikocoğrafya haritası çıkarılmıştır. Haritada, deniz kenarı olan kısımlarda dalga sesi ve huzur gibi unsurlar ön plana çıkarken, daha iç kesimlerde ve trafiğin yoğun olduğu yerlerde ise trafik sesleri ve rahatsız edici hisler ön plana çıkmıştır.

2021 yılında San Fransisco Eyalet Üniversitesi'nde öğrenim gören Anthony Michael Trujillo isimli bir lisansüstü öğrencisi, psikocoğrafya ve çizgi roman tekniklerini kullanmış ve şehirdeki Neoliberal ideolojileri eleştiri odağına alarak, özgün bir çalışmaya imza atmıştır. Trujillo'nun yüksek lisans tezi olarak ele aldığı bu çalışma, otobiyografik bir şekilde yazılmıştır. San Francisco'da, bisiklet haberciliği yaptığı sıralardaki kentsel deneyimlerini çizgiroman haline getirerek, kendi gözünden şehrin farklı noktalarının eleştirel psikcoğrafi analizini yapmıştır (Trujillo, 2021).

Sidaway ise (2021), çalışmasında 1990'lı yıllardan itibaren, psikocoğrafya literatürüne yönelik bir inceleme gerçekleştirmiştir. Sidaway'ın özellikle batılı olmayan, cinsiyete dayalı çalışmaları ve Müslüman coğrafyalarını da içeren araştırmaları da inceliyor olması bakımından dikkat çekici olup, alanla ilgili geniş bir kaynakçaya sahip olması bakımından da kıymetlidir.

Breen (2021), sinema ve psikocoğrafyayı birleştirerek, *Whatever Happened to My Revolution?* (Devrimime ne oldu?) filminin analizini gerçekleştirmiştir. Film, 1968 yılında Paris'te meydana gelen siyasi hareketlerin, günümüzdeki etkilerini ele almaktadır. Filmi feminist bir bakış açısı ile inceleyen yazar, çalışmasında dönemin atmosferini ve psikocoğrafyasını, filmin karakterleri üzerinden okuyarak, psikocoğrafik bir analiz gerçekleştirmektedir.

Garayeva ise (2021), Peter Ackroyd isimli İngiliz yazarın *Hawksmoor* ve *The House of Doctor Dee* adlı eserlerindeki kahramanların, Londra şehrinin sokaklarında gerçekleştirdikleri yürüyüşler üzerinden psikocoğrafik bir analiz çalışması gerçekleştirmiştir.

Degen ve arkadaşları (2021), psikoloji, felsefe ve botanik bilim dallarının multidisipliner yaklaşımı ile, Covid19 sürecine verilen bireysel tepkileri ölçmek için otobiyografik bir psikocoğrafya çalışması gerçekleştirmişlerdir. Yazarlar; Almanya, Avusturalya ve Kanada'da da kendi mahallelerinde yürüyüşler gerçekleştirmişlerdir. Bu yürüyüşlerin sonucunda, deneyimlerini somutlaştırmak için; fotoğraflama, konum bilgisi ekleme ve o konumla ilgili deneyimlerini anlık olarak kaydetmeye yarayan *Polarsteps* isimli bir uygulamadan yararlanmışlardır. Araştırmacıların her biri ayrı ayrı gerçekleştirdikleri kentsel yürüyüşleri bu uygulama sayesinde destekleyerek duygularını somutlaştırmaya ve belgelemeye çalışmışlardır.

Editörlüklerini Nurettin Özgen ve Elvan Melek Ertürk'ün yaptığı *Psikocoğrafya* (2021) isimli eser, psikocoğrafya ve onunla ilintili konuların kuramsal çerçevesine ele alması ve farklı araştırmacılar tarafından farklı perspektiflerle psikocoğrafyayla ilişkili çalışmalara yer vermesi bakımından önem arz etmektedir.

Doron Eldar & David Jansson isimli iki coğrafyacı, ABD'nin güneyindeki plantasyon müzelerini konu edinerek klasik psikocoğrafya yaklaşımının ötesine geçmişlerdir. Eldar ve Jansson, Güney eyaletlerindeki ırkçılık ve kölelik geçmişinin mekân üzerinde yarattığı psikolojik yansımaları anlayabilmek için, psikocoğrafyayı mekân ve psikolojinin kesişim noktasına koymak gerektiğini savunmuştur. Onlara göre güney algısının daha iyi anlaşılabilmesi için mekânsal ve psikolojik süreçleri ifade eden psikocoğrafya önemli bir noktadadır. Çalışmaya katılımcı gözlemci olarak katılan iki yazar, Louisiana'daki plantasyon müzelerine ve tarlalarına yönelik sağlanan turlara katılmış, bu yerlerdeki kurucular ve personellerle de görüşmeler yapmış ve aynı zamanda bu noktalara daha önceden gelen ziyaretçilerin internet üzerindeki yorumlarını analiz ederek, "Güneyli" söylemlerinin psikocoğrafik analizini yapmaya çalışmışlardır (Eldar & Jansson, 2022).

Brown (2022), Psikocoğrafyanın sanal gerçeklik ve dijital ortam aracılığı ile geliştirilebileceği iddiası üzerinde durmaktadır. Yazar, psikocoğrafya ve sanal gerçeklikle birlikte bireylerin kendi oluşturdukları sanal dünyaları keşfedip, onu deneyimleyebileceklerini belirtmektedir. Brown'a göre sanal dünyalar, arttırılmış gerçeklik ile çok daha gerçekçi bir biçimde tecrübe edilerek psikocoğrafik deneyimlemeler fiziksel dünyanın da ötesinde gerçekleştirilebilir.

Khaidzir ve arkadaşları ise (2022), Malezya Üniversitesi'nde farklı bölümlerde öğrenim gören 18-19 yaş arasındaki 40 öğrencisiyle uygulamalı bir psikocoğrafya çalışması gerçekleştirmiştir. Araştırmacılar, öğrencilere Malakka şehrinin mahallelerinde bir yürüyüş yapmalarını ve bu sırada özellikle çevresel, mimari, doğal ve sosyo-kültürel özelliklere dikkat etmelerini önermiştir. Daha sonra, bu yürüyüşlerin öğrenciler üzerinde ne gibi etkiler bıraktığını anlamak için bir anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Katılımcıların sonuçları değerlendirildiğinde, ziyaret edilen mahallelerde ortaya çıkan duyguların genellikle olumlu ve pozitif olduğu belirtilmiştir.

İlkay (2023), İstanbul, Ankara, İzmir ve Van illerinin belirlenen sokakları, parkları ve meydanlarını tarihsel ve politik arka planlarıyla birlikte ele almış, bu alanlardaki morfolojik farklılıkları inceleyerek oluşturulan bu yapılanmanın bireylerin psikolojileri üzerindeki potansiyel etkilerini araştırmıştır. İlkay, teorik çerçeveyi sunmasının ardından kendi yürüme deneyimine dayanarak bir psikocoğrafya çalışması gerçekleştirmiş ve morfoloji, politika ve psikoloji temelinde gözlemler yapmıştır. Yazar, elde ettiği deneyimleri kendi oluşturduğu zihin ve morfoloji haritaları aracılığıyla somutlaştırarak çalışmayı sonlandırmıştır.

Kong ve arkadaşları (2023), sosyal medya, ekoloji ve psikocoğrafya temalarını kullanarak New York'ta bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada, sosyal medya kullanılarak ortak bir paylaşım noktası (Hashtag) oluşturulmuştur. Katılımcılardan kentsel alanlarda yürürken, gördükleri bitkilerin fotoğraflarını çekmeleri ve bu hashtag altında paylaşmaları istenmiştir. Toplanan fotoğraflar, bir analiz sürecinden geçirilmiş ve kentsel bitkilerin mekânsal dağılımını, isimlerini, kategorilerini ve özelliklerini içeren bir veri tabanı oluşturulmuştur. Çalışmaya 1000'den fazla kişi katılmış, 5000'den fazla fotoğraf paylaşımı gerçekleşmiştir. Çalışmaya psikocoğrafyanın dahil edilmesi, kentsel alanları yürüyerek kat edip, gizli kalmış ya da görülmeyen bitkileri bulmak

üzerine kuruludur. Projedeki ana amaç, kentsel alanda kendiliğinden yetişen bu bitkilere -dolayısıyla da ekolojiye- halkın dikkatini ve farkındalığını arttırmak, bu bitkileri bir veri tabanında toplamak ve psikocoğrafya eylemi ile ekolojik ve sürdürülebilir kentsel yaşayışa yönelik kolektif bir harekete geçişi teşvik etmektir. Ayrıca, makalede çalışmanın detaylarına ve ortaya çıkan haritalara ulaşabilmek için https://futuregreenstudio.com/design/spontaneous-urban-plants/ adresi de paylaşılmıştır.

Bunların dışında, psikocoğrafya ile ilgili olarak çalışmalar yapan ağ ve organizasyonlar da bulunmaktadır. Bu organizasyonlar içerisinde farklı kaynaklar barındırmaları sebebiyle literatüre dahil edilebilirler. Bunlar şu şekilde sıralanabilir;

- https://women-who-walk.org/
- http://walkspace.uk/
- https://psychogeographicreview.com/
- http://thelrm.org/

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. PSİKOCOĞRAFYA

Çalışmanın ana temasını oluşturan psikocoğrafyanın, sitüasyonist enternasyonalizm akımından ortaya çıkmış olması nedeniyle bu bölümde ilk olarak sitüasyonist enternasyonalizme ve psikocoğrafyaya değinilecek, daha sonra *Feminizm, Feminist Coğrafya, Coğrafya, Cinsiyet ve Duygu* ve son olarak *Kadın ve Mekân* başlıkları ele alınarak kavramsal çerçeve şekillendirilecektir.

1.1.Sitüasyonist Enternasyonalizm

20. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkan avangart sanat akımları, modern sanat anlayışına karşı çıkarak sanatın kurumsallaşmasıyla ve gündelik yaşamın yarattığı estetik sorunlarla ilgilenmiştir. Avangart sanat akımlarının daha eski ve köklü olanları Dadaizm ve Sürrealizm gibi akımlar olurken, bunların devamı olarak kabul edilen ve 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan akımlar ise yeni avangart akımlar olarak nitelendirilmektedirler. Bu yeni avangart sanat akımlarından biri de Sitüasyonist Enternasyonalizmdir (Karaoğlu, 2023). *Letirist Enternasyonel, International Movement for an Imaginist Bauhaus* (Hayalperest bir Bauhaus için Uluslararası Hareket) ve *COBRA* (Kurucu üyelerin doğduğu yerler olan Kopenhag, Brüksel ve Amsterdam isimlerinin baş harfleri) gibi üç farklı sanat grubunun birleşmesi ile meydana gelen (kurucu gruplara Londra Psikocoğrafya Grubunu dahil eden çalışmalar da vardır. Bkz.: Erdoğan, 2008; Yıldırım, 2024). SE, kurumsallaşan, modern ve akademik sanat anlayışına karşı bir duruş sergileyerek sanat tarihi içeresinde ortaya çıkan en devrimci ve anarşist gruplardan biri olmuştur (Bilginer, 2018).

SE, Marksizm'den etkilenen dönemin muhalif isimlerinin 1957 yılında temellerini attıkları bir harekettir ve çeşitli avangart grubu üyelerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Letrist Enternasyonal grubundan *Guy Debord* ve *Michele Benstein*, Hayalperest Bauhaus hareketinden ise *Giuseppe Pinot Gallizio, Asger Jorn* ve *Elena Vassone* gibi isimler Sitüasyonist Enternasyonalizmin kurucu üyeleri arasındadır (Bekel, 2019).

Kökenleri ve kuruluş amacı sanatsal kaygılara dayansa da bu hareket, dönemin siyasi konjonktüründen etkilenerek düzeni değiştirmeyi ve mevcut düzenle mücadele etmeyi amaçlayan bir tutum sergilemiş, toplumsal faydayı ön plana çıkarmıştır. Hareketin temel amaçlarından biri, her ne kadar ütopik dursa da kentleri herkes için daha yaşanılabilir kılmak ve kapitalist sistemin girdabından kurtarmaktır (Şahin Yeşil, 2016). Grubun üyeleri toplumsal ve gündelik yaşam konusunda belirli aralıklarla eleştirel yazılar yayımlamış, yayımlanan bu eserler genellikle kolektif bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Sitüasyonistlerin gündelik yaşama yönelik yaptıkları bu eleştirel çalışmalarda Henri Lefebvre'ın *Gündelik Hayatın Eleştirisi* ve *Mekânın Üretimi* gibi temel eserlerinden etkilendikleri söylenebilir. Nitekim ilerleyen süreçlerde sitüasyonistlerin, özellikle de Guy Debord'un gündelik yaşam ve mekân üzerine düşünceleri, psikocoğrafyanın ortaya çıkmasında da etkili olacaktır (Aksoy, 2008; Sarı, 2013; Ekice, 2023).

SE, ismindeki "sitüasyonist" kavramı dolayısı ile "Durumcu Enternasyonal" olarak da tanımlanmaktadır. Grup, toplumsal yapının oluşturulması ve bu oluşuma edilen müdahalede ortaya çıkan önemli *"durumlara"* ve bu durumlara karşı çıkmak için gerekli olan *"durumlara"* atıfta bulunmak için *durumcu* olarak isimlendirilmiştir. Onlara göre iktidarlar mekânı yeniden üretme ve kendi çıkarları doğrultusunda inşa etme eğilimindedir. Bu nedenle de durumcular, modernleşme adı altında tarihsel ve kültürel kimliği olan yerlerin yıkılması ve bu yerlerin toplumsal hafızadan silinmek istenmesine karşı çıkmaktadır. Onlara göre demokratik bir şehir, kaos ve farklılık da dahil olmak üzere heterojenliğe izin vermelidir. Bu nedenle de durumcular; farklı kültürleri, görüşleri ve bireyleri hoş karşılayan kentlerin oluşturulmasını istemişlerdir (Özgen & Aksoy 2021). Sitüasyonistler, modern kentlerin kapitalist düzene göre tasarlandığı fikrinden yola çıkarak, modern şehir planlamalarına karşı çıkmışlardır. Onlar, tıpkı klasik haritalara alternatif ürettikleri gibi modern kentlere de alternatif üretmişlerdir. Onların hayal ettikleri bu kent, *Üniter* (birleşik- birleştirici) kenttir. Üniter kent, sosyal ve estetik yönleri ile ön plana çıkan, kentlerin kapitalist sistem tarafından değil, orada yaşayan topluluklar tarafından yönetildiği ve bu sayede, sermayenin dayattığı tekdüze, cansız kentler yerine, daha estetik ve yaşayan, sermayenin politikalarından ve ideolojisinden sıyrılmış bir kente karşılık gelmektedir (Yıldız, 2021).

SE, kentlerin hemen her köşesinde rastlanılan tekdüzeliği ve grileşen mimari yapıları kırarak, bunun yerine daha estetik, daha bireysel, daha özgürlükçü ve iç açıcı desenleri koymak gerektiğine inanmaktadır. Onlar, kentin fiziki sınırları içinde sıkışıp kalmış özgürlüklerin ortaya çıkmasını ve daha geniş alanlara yayılmasını arzu etmektedirler. Debord, kapitalist güçlerin her türlü baskıyı (ekonomik, politik, ideolojik) mekân üzerinden gerçekleştirdiğini ve mekanların birer güç gösterme sahnesine dönüştüğünü iddia eder. Böyle bir ortamda da özgürlüklerden, sanattan ve estetikten bahsetmek ise mümkün olmamaktadır tezini savunur (Köse, 2018). Sitüasyonistler, muhalif bir tavırla kentsel-politik eleştiriler ortaya koyarak kapitalizmin modernizm adı altında oluşturduğu kentlerin insan doğasına aykırı olduğunu dile getirmiş, şehircilik eleştirilerini estetik, mimari, kültürel ve sosyal yönleri ile ele almışlardır (Şahin Yeşil, 2016). Onlara göre 1950'li ve 1960'lı yıllarda şehirler; yüksek binalar, devasa alışveriş merkezleri ve daha karmaşık otoyol ağları ile çevriliyor, eski yapılar yıkılıp, cadde ve sokak sistemleri değiştiriliyordu. Sitüasyonistler tarafından tüm bunlar, egemen güçler tarafından mekânın sıradanlaştırılma ve dönüştürülme çabasının ürünü olarak değerlendiriliyordu (Singleton, 2022). Bu nedenledir ki SE'in en önemli isimlerinden olan Guy Debord, kapitalizmin, insanlar arasındaki ilişikleri ve toplumu yönlendirdiğini, toplumu adeta bir "müşteri" olarak gördüğünü iddia ederek *"Gösteri Toplumu"* kavramını ortaya atmıştır (Erdoğan, 2008). Debord, bu kavram ile bireylerinin pasifleştiği, sosyal ilişkilerin meydana gelmesinde tüketimin egemen olduğu toplumları ifade etmektedir. Debord'a göre "*gösteri",* gündelik hayatı dönüştürmekte, birey ve toplumları pasif hale getirmekte ve tüketime teşvik etmektedir (Kaya, 2017). Gösteri toplumunda bireyler, eleştirel düşünceden ve dolayısıyla da gerçeklikten kopmaktadır. Kapitalist sistem, *"gösteriyi"* kullanarak bireyleri pasifleştirmekte, toplumu disipline etmeye odaklanmaktadır. Böylece de toplum, "*gösteri*" tarafından yönetilmektedir (Aydın, 2020).

Şüphesiz ki gösterinin mekânsal bir boyutu da bulunmaktadır. Debord, gösteriyi mekanla ilişkilendirerek gösteri, kapitalizm ve mekân arasındaki ilişkiyi irdelemiştir. Debord'a göre kentçilik; kapitalizmin doğal ve beşerî çevreye hükmetme biçimidir. Bu nedenledir ki günümüz kentleri kapitalizmin gösteri mekanlarıdır. Kentler; gösterinin, şatafatın, tüketimin bir merkezi konumundadır ve düzen, gösteriye, yani tüketime uygun bir biçimde oluşturulmaktadır (Kaya, 2017). Debord, kapitalizmin mekânların

özgünlüğünü ve niteliğini ortadan kaldırarak, bir homojenleşme yarattığını iddia etmektedir. Debord'a göre Fransız Devrimi'nden edinilen tecrübeler vasıtasıyla iktidarlar, sokaktaki ve mekandaki düzeni sağlama gayesini daha ileri boyutlara taşımışlardır. Ona göre düzen sağlama işi kentlerin denetim altında tutulup, toplumları "tecrit altına alma" eylemi ile sonuçlanmıştır. Fakat, tecrit altındaki toplumların üretim ve tüketim faaliyetlerine, yani sisteme tekrar dahil edilebilmesi için bu bireylerin "birlikte" tecrit edilmesi gerekmektedir. Bu durumu sağlayabilmek için de belirli düzenlemeler yapmak gerekir ki ona göre "*Fabrikalar, kültür evleri, tatil köyleri ve toplu konutlar"* bu tecridi düzene sokan ve tecrit altındakilerin gösteri vasıtasıyla kontrol altında tutulmasını sağlayan unsurlardandır (Debord, 1967; 173).

Kapitalist ilişkiler, mekanla ilgili hemen hemen tüm süreçlerde aktif bir rol alarak, varlığını sürdüren tüm mekânsal ve toplumsal ilişkileri üretmektedir. Bu bağlamda mekân bir meta haline gelmekte, sermayenin güç ilişkilerine hizmet edecek şekilde dizayn edilmektedir. İşte tam bu noktada sitüasyonistlerin de etkilendiği bir isim olan Lefebvre'ın *kent hakkı* kavramı devreye girmektedir. Kent hakkı, politik bir karşı duruşla, kapitalist sistemin kentli bireylerin elinden aldığı hak ve özgürlüklerin iade edilmesinin talebidir. Kent hakkı kavramı kent yaşamının ve toplumsal ilişkilerin kapitalist sistem tarafından git gide yok edilmesine karşın, kentin asıl sahibi olan kentliler tarafından örgütlenmesini ifade etmektedir (Dinçer, 2016). Lefebvre'a göre kent hakkı, kentteki tüm vatandaşların kolektif bir biçimde oluşturdukları haklardır. Bu haklar; kentsel mekanların eşit ve özgür bir biçimde kullanım hakkı, yerleşme hakkı, eğlenme hakkı, yönetimde yer alma hakkı, özgürlük ve özgünlük hakkı ve diğer sosyoekonomik ve sosyokültürel talepleri içeren haklardır. Yani, kapitalist sistemin değil de kent sakinlerinin isteklerine, zevklerine göre düzenlenmiş ve örgütlenmiş kentlerin oluşturulmasının bir talebidir (Akkoyunlu, 2008). Purcell (2002) kent hakkını, gücü devletin elinden alıp kentli vatandaşlara vermek olarak tanımlarken, David Harvey ise kent hakkını, *"şehir hakkı, şehrin barındırdığı kaynaklara bireysel veya kollektif erişim hakkından çok daha öte bir şeydir: şehri gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etmek hakkıdır"* şeklinde tanımlamıştır (Harvey, 2015; akt: Akkirman, 2017; 33). Harvey'e göre kent hakkı insan hakları içinde en önemli haklardan biri olmasına rağmen sıklıkla ihmal edilmiştir. Zira ona göre kent hakkı bireysel bir hak değil, kolektif bir haktır. Zaten böyle bir hak ancak toplumsal düzeyde talep edilirse anlamlıdır. Bu nedenle de denilebilir ki Harvey kent

hakkını, halkların ürettikleri kolektif yaşam üzerinde sömürü kuran sermayeye karşı verilen bir mücadele olarak değerlendirmektedir (Kömürcüoğlu, 2014).

Sonuç itibarıyla Debord'un ve sitüasyonist enternasyonallerin mekânla ilgili ortaya attığı görüşler, politik bir dayanağı olan ve kentsel alanların bireylerin psikolojileri üzerindeki etkilerini ele alan psikocoğrafyanın ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Psikocoğrafya, daha çok politik bir tavırla kentsel alanların yürüyerek keşfedilmesini ve bireylere dayatılan ideolojik unsurların ortaya çıkarılması amacıyla ortaya çıkan, coğrafya, psikoloji, sanat, siyaset bilim ve mimarlık ile sıkı ilişkiler içinde olan bir alandır.

1.2. Psikocoğrafya

Psikocoğrafya, 1950'li yılların sonlarında sitüasyonist enternasyonalizm grubunun öncü üyelerinden olan Guy Debord tarafından ortaya atılan bir terimdir. Bu terim, coğrafi çevrenin insan psikolojisi ve davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen politik bir alan olarak görülmektedir. Guy Debord psikocoğrafyayı, *"Psikocoğrafya, bilinçli ya da bilinçsiz olarak örgütlenmiş coğrafi çevrenin bireylerin davranışları ya da duyguları üzerindeki özgül etkileşimlerin işleyişini tanımlayan kavramdır"* olarak tanımlamıştır (Debord, 1955; akt.: Knabb, 1981; 8).

Psikocoğrafyanın metinsel olarak ilk kez tanımlanması 1954 yılında, Letrist Enternasyollerin dergisi olan *Potlatch*'da *"haftanın psikocoğrafi oyunu"* başlıklı yazı ile mümkün olmuştur. Ancak bu tanımlama yazısı genel hatları ile yetersiz bulunmuş, bu nedenle de yaklaşık bir yıl kadar sonra Debord, *Introduction to a Critique of Urban Geography* (Kent Coğrafyasının Eleştirisine Giriş) başlıklı yazısında çok daha kapsamlı ve tatmin edici (Coverley, 2011) bir tanımlama yapmıştır:

> *"Birkaçımızın 1953 yazı civarında incelediği fenomen için genel bir terim olarak eğitimsiz bir Kabyle tarafından önerilen psikocoğrafya kelimesi, çok da yersiz değildir. Kelime, hayatı koşullandırmanın materyalist perspektifiyle çelişmez ve nesnel doğa ile birlikte düşünülür. Örneğin, coğrafya, toprak niteliği ya da iklimsel koşullar gibi genel doğal güçlerin bir toplumun ekonomik yapıları üzerindeki belirleyici etkileri ve dolayısıyla da böyle bir topluma ilişkin dünya görüşü ile ilgilenir. Psikocoğrafya, bireylerin duyguları ve davranışları üzerinde bilinçli bir şekilde organize olarak ya da*

olmayarak kendisini belli kanunların incelenmesine ve coğrafi çevrenin özel etkilerine göre ayarlayabilir. Daha ziyade memnun edici bir belirsizliği ifade eden psikocoğrafi sıfatı, bu nedenle bu türden bir araştırma ile ulaşılan bulgulara, bu bulguların insan duyguları üzerindeki etkilerine ve hatta genel bir ifadeyle benzer bir keşif ruhunu yansıtan herhangi bir durumu ya da davranışa uygulanabilir." (Debord, 1955; akt.: Knabb, 1981; 8).

Alanyazında psikocoğrafyanın geçmişi her ne kadar sitüasyonist enternasyonalizme ve Debord'a dayandırılsa da Coverley'e göre (2011) psikocoğrafya, sitüasyonistler ve Guy Debord'dan çok daha önceleri bazı edebi eserlerde yer almaktaydı. Kendisi de bir yazar olan Coverley, *Psikocoğrafya* adlı eserinin büyük bir bölümünde çeşitli edebi yapıtlardaki psikocoğrafya olarak adlandırdığı kısımları incelemiş ve bu çalışmalardan örnekler vermiştir. Örneğin bu eserlerden bazıları yazar Daniel Defoe'nun 1722 yılında kaleme aldığı *"Veba Günlükleri"* adlı eser ve Thomas De Quincey'in 1821 yılında kaleme aldığı *"Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafları"* adlı eserlerdir. Coverley bu eserlerdeki kahramanların yaptıkları yürüyüşler ve betimlemeleri psikocoğrafi bir perspektif içerisinde değerlendirmektedir. Tüm bunlara ek olarak Coverley, güncel psikocoğrafya çalışmalarında yazar ve şairlerin etkisinin büyük olduğunu savunur ve bunun merkezine de *Iain Sinclair, Peter Ackroyd, Stewart Home* ve *Will Self* gibi İngiliz yazarları koyar. Ona *göre "psikocoğrafyanın şu anki dirilişi de bir kez daha Londra'nın merkezinde şekillenen edebi ağırlıklı bir biçim dahilinde kendisini ortaya koymaktadır."* (Coverley, 2011; 93). Ayrıca Coverley, psikocoğrafyanın coğrafi perspektifini de *"çağdaş psikocoğrafya herhangi bir coğrafi incelemeden ziyade bir yerel tarih biçimine daha yakındır."* (Coverley, 2011; 11) sözleri ile arka planda tutar ve psikocoğrafyayı daha çok edebi bir alan özelinde değerlendirme eğilimi gösterir. Nitekim Uysal'da (2020), sitüasyonistlerin, psikocoğrafyanın ortaya çıktığı yıllarda "mekansal bir pratik" olduğunu, daha sonraki yıllarda ise edebiyat ağırlıklı bir psikocoğrafyaya evrildiğini iddia ettiklerini belirtmektedir. Onlara göre "edebi psikocoğrafya" daha çok Londra odaklıdır ve roman, şiir, oyun, ya da karikatür gibi edebi eserler üzerinden psikocoğrafi perspektifler yansıtma gayesindedir (Uysal, 2020).

Psikocoğrafya, insanların mekanla kurdukları ilişkiler ve deneyimler sonucunda kendilerini nasıl hissettikleri, kendilerini nereye yerleştirdikleri ve o mekânda kendilerine nasıl bir kimlik oluşturduklarını incelerken, mekânsal ve coğrafi etkilerin kişisel ve sosyal

yaşantımızı, psikolojimizi ve davranışlarımızı nasıl şekillendirdiğini ele alır (Stein & Thompson, 1991). Psikocoğrafya, kentsel alanların yarattığı psikolojik deneyimlere odaklanır ve bu alanların unutulmuş, göz ardı edilmiş veya marjinal noktalarına dikkat çeker ve bir kente ait olan göstergelerin ele alınıp incelenmesini içerir. Bir alanın psikocoğrafi olarak ele alınması demek sadece görsel bir analiz yapmak değil, o alanın sosyokültürel durumunu, politik yapısını, ideolojik yansımasını ve coğrafi yapısını ele alıp, caddeleri, sokakları, heykelleri veya mimari yapıları da incelemek demektir (Aksoy, 2008; Lyons, 2017).

Taşdizen ve Kaygan'a (2016) göre, psikocoğrafyanın üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki psikocoğrafyanın bir yürüme eylemi içermesi gerekliliğidir. Bu yürüme sayesinde bireyin zaman ve mekandaki hareket algısı değişecek ve birey kenti temsil eden simgeleri çok daha farklı bir bakış açısıyla inceleyecektir. İkincisi, bu yürüme hareketinin kışkırtıcı bir yanının olması gerekliliğidir. Bu kışkırtıcı bakış açısıyla kentin yeniden okunması daha marjinal ve eleştirel olacaktır. Üçüncü özellik ise bir psikocoğrafyacı kenti ve kentsel çevreyi anlamanın yeni yollarını bulmalıdır. Bu yeni yollar bulunduğu taktirde geleneksel haritalarda yer almayan yeni bakış açıları oluşturulabilecek ve haritaların *"hava fotoğrafları"* mantalitesi değiştirilebilecektir. Bu sayede haritalar toplumun ve bireyin içine inebilecek, *"ideal"* ve *"mantıklı"* olandan *"devrimci"* olana geçiş yapacaktır.

Mollaghan, *"bir ortamın coğrafyasının insan zihninde psikolojik bir etkisi olduğuna"* (Mollaghan, 2015; akt.: Harlow, 2019; 3) inanmakta ve coğrafya ile psikolojinin etkileşimine dikkat çekerek aslında psikocoğrafyaya atıfta bulunmaktadır. Gerçekten de psikocoğrafya, insan-mekân etkileşiminin duygusal, zihinsel ve politik ilişkilerinin incelenmesine odaklanmaktadır (İçen, 2021). Bu odaklanma, psikocoğrafyanın yürüme, (Dérive) eylemi ile gerçekleştirilmektedir. Psikocoğrafyacılar, yaptıkları yürüyüşlerle, iktidarların kentsel alanlardaki baskı ve dayatmalarından sıyrılmayı, onu reddetmeyi hedeflemişlerdir. Bu nedenledir ki psikocoğrafya; farkındalık, bilinç ve kentsel alanlardaki ayrıntıları fark edip onları okuyabilme becerisi gerektirmektedir (Özgen & Aksoy, 2021).

Psikocoğrafya, kentsel alanları anlamlandırabilmek için yeni yolların irdelenmesini içerir. Psikocoğrafyacılara göre bu sayede birey ve toplumlar, dayatılan

monotonlaşmanın etkisinden kurtulmuş olacaktır (Coverley, 2011). Ancak bu monotonluktan kurtulma isteği, gündelik hayatın sıkıcılığından çok, politik bir amaç içermektedir. Çünkü psikocoğrafyacılara göre gündelik hayat ve kentsel mekanlar tamamen kapitalist hegemonya tarafından tasarlanmaktadır. Bu nedenle de bir psikocoğrafya çalışması ile bireylerin mekânı nasıl gözlemlediği, onu nasıl anlamlandırdığı ve mekân üzerinde ne tür ilişkiler kurduklarının anlaşılmasının yanı sıra belirli erkler tarafından mekânın araç edinilerek toplumları ve bireyleri nasıl yönettikleri, yönlendirdikleri ve kontrol ettikleri dahi anlaşılabilecektir (Hindley vd. 2015).

Psikocoğrafya, multidisipliner bir yapıda olup, kentsel coğrafi çevrenin, bireylerin duygu ve düşünceleri üzerindeki etkilerine odaklanırken, kentsel çevreyi yaratıcı ve dönüştürücü bir araştırma sürecini de içermektedir (Yıldırım, 2024). Bu araştırma süreci, iki temel odak nokta üzerinden gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki; iç unsurlar, yani bireylerin bilişsel özellikleri iken ikincisi ise dış unsurlar yani, coğrafi çevreye (özellikle beşerî coğrafi çevre) ait olan özelliklerdir. Bu nedenledir ki psikocoğrafya hem bir coğrafi keşif hem de bir içsel keşif olarak da değerlendirilmektedir (Khaidzir vd., 2022). Hart'a göre (2004), psikocoğrafya bizi alışkanlıklarımızın dışına çıkararak, çevremizi yeniden deneyimlememizi sağlamaktadır. Bu nedenle de psikocoğrafyacılar, kentsel mekanların gizemini aykırı ve düzene bağlı olmayan hareketler sonucunda çözmeye çalışmaktadırlar (O'Rourke, 2021). Bu çözümleme durumu bir yeri veya mekânı keşfetmek, sorgulamak ve yorumlamak gibi birden fazla adımı içermektedir. Bu adımların birincil amacı ise o mekânın duygusal yansımasını ele almak ve birey üzerinde yarattığı etkilere odaklanmaktır. Psikocoğrafyanın bu özelliğiyse, araştırmacılara mekanlar ve bireyler arasındaki duygusal etkileşimi keşfetmeyi ve bunu haritalandırma olanağı sunmaktadır (Melinski vd., 2019).

Sitüasyonistlere göre psikocoğrafyanın kendine özgü haritalar üretebilmesi için kenti yürüyerek yeniden keşfetmesi, kent içinde gizlenmiş duygu ve deneyimleri ortaya çıkarması gerekmektedir. İşte bu gerekliliğin yarattığı ihtiyaca binaen Debord, kentsel alanların belirli bir düzene sadık kalmadan yürüyerek keşfedilmesi anlamına gelen *dérive* terimini ortaya atmıştır. En yalın hali ile dérive, kentleri bir uçtan bir uca yürüyerek yeniden keşfetme ve hissetmeye odaklanan yürüyüşleri temsil etmektedir

1.2.1. Psikocoğrafi Bir Keşif: Dérive (Sürüklenme)

Yürüyüş pratiği, geçmişten günümüze kadar kaşiflerden sanatçılara, sanatçılardan sosyal bilimcilere kadar geniş bir kitlenin ilgilendiği bir eylem olagelmiştir. Günümüzde gerek coğrafyacıların ve diğer disiplinlerin gerekse de bazı toplulukların yürüyüşü konu edinen çalışmaları ele almaya devam ettiklerini söylemek mümkündür. Hatta bazı siyasi coğrafya çalışmalarında dahi yürüyüşün yöntem olarak kullanıldığı (Sidaway, 2002; Mason, 2019; Sarma & Sidaway, 2019; Mason vd., 2023) bilinmektedir. Bunun yanı sıra, bazı psikocoğrafya ve yürüyüş organizasyonları, farklı amaçlar doğrultusunda psikocoğrafi çalışmalar düzenlemektedir. Örneğin, *"Women Who Walk, Walkspace, The LRM* (The Loiterers Resistance Movement) gibi organizasyonlar bu gruba dahil edilen, çeşitli psikocoğrafi çalışmalar yürüten topluluklardır. Ayrıca, güncel olarak çalışmalarını hâlâ sürdürmekte olan veya çalışmalarına son vermiş olan bazı dernek ve organizasyonlar da (*London Psychogeographical Association, Glowlab, Psy-Geo-Conflux, Nottingham Psychogeographical Unit, Workshop for Non-Linear Architecture*) mevcuttur.

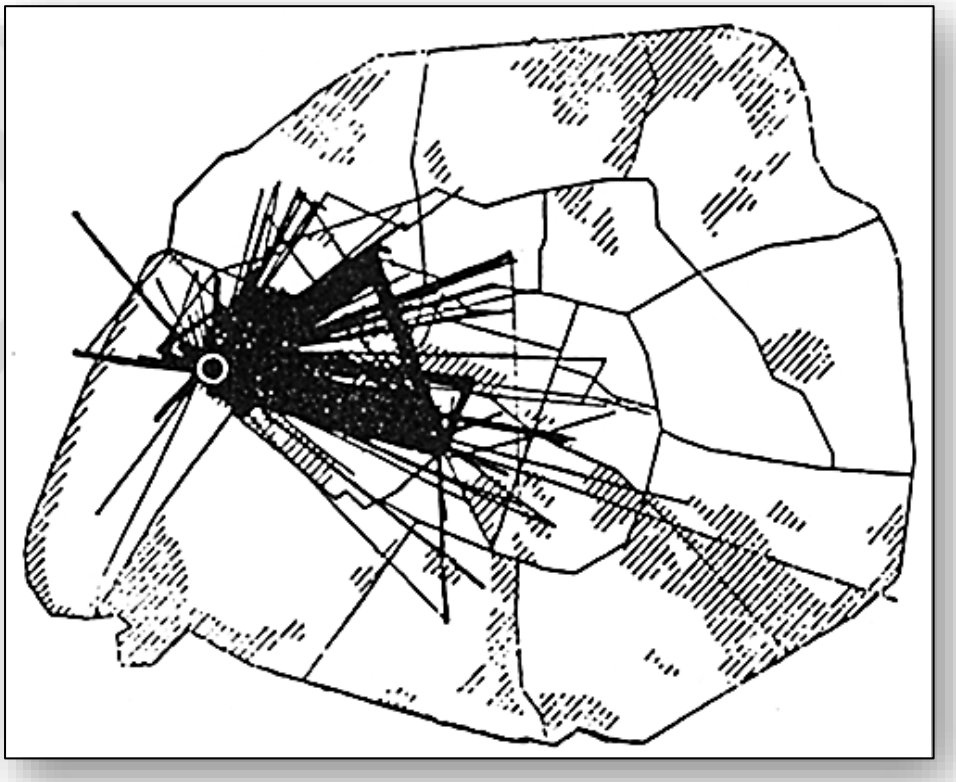
Yürüyüşle ilgilenen ve onunla sıkı ilişkiler içinde olan alanlardan bir diğeri ise şüphesiz ki psikocoğrafyadır. Psikocoğrafyanın kurucusu olan Debord, psikocoğrafi olarak bir kentin keşfedilebilmesi için "*dérive*" yani "*sürüklenme*" terimini ortaya atmıştır. En basit tanımı ile dérive, kenti en ücra semtlerinden en elit semtlerine kadar karış karış gezip şehri yürüyerek keşfetme eylemidir. Bir tür psikolojik, mekânsal ve davranışsal analiz sürecini de içeren bu keşifteki amaç, bireylerin kentin sokaklarında özgürce yürüyerek kendilerini mekânın cazibesine ve farklı duygularına bırakmasıdır (Köse, 2018). Debord'a göre dérive, farklı çevreleri yürüyüş hali ile hızlı bir geçiş tekniğidir. Bu yürüyüş hali, psikocoğrafyanın bilincinde olmayı gerektirmektedir. Bu nedenle herhangi bir yürüyüşten farklıdır. Debord, dérive etkinliği ile bireylerin yönlerini kaybetmesi, ara sokaklarda kaybolması ve karşılaşılacak rastlantısal olaylar sayesinde etkinliği gerçekleştiren kişilerin mekânın farklı ve aykırı ruhunu hissedebileceğine inanmaktadır. Dérive tek kişi ile yapılabileceği gibi birkaç kişilik gruplar halinde de yapılabilmektedir. Ancak Debord'un önerisi bu eylemin ideal sayısının iki üç kişilik gruplar olduğu yönündedir. Bunun sebebi ise etkinliğe katılan grupların deneyimlerinin değerlendirilip daha objektif ve tutarlı bir sonuca ulaşılmak istenmesidir. Dérive'ın başlangıcının günün hangi saatinde olacağının bir önemi yoktur. Ancak genellikle gecenin

geç saatlerinde yapılmaması önerilmektedir. Debord'a göre bir diğer önemli husus da hava durumudur. Ona göre uzun süreli yağmurlar dérive'ı neredeyse imkânsız hale getirmektedir (Debord, 1958; akt.: Knabb, 1981; 62-65).

Dérive, (sapma, sürüklenme) ortamlar arasında hızlı bir geçiş tekniğine karşılık gelir ve psikocoğrafi deneyimlerin etkilerini ortaya çıkarmaya yarar. Bu nedenle de yolculuk veya gezinti içeren herhangi bir yürüyüşten farklı amaç ve sonuçlara sahiptir (Erdoğan, 2008). Dérive'daki temel amaçlardan biri, bireylerin belirli mekanlar arasında rutin olarak kullandığı rotalara karşı çıkmak, onu sorgulatmaktır. Dérive'ın bir diğer temel amacı da yapılan yürüyüşlerin bireylerin duyguları ve deneyimleri üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaktır. Bu yürüyüşler, amaçsız avare bir yürüyüşe değil, sorgulayıcı ve analitik bir temele dayanmaktadır. Yürüyüş esnasında yapılan sorgulama ve analizler, mekânın birey üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaya yöneliktir (Bridger, 2013). Dérive, kentsel planlamaların yarattığı rotaları kullanmak yerine, özgün rotaların kullanılmasını içeren stratejik bir eylem olup, dérive esnasında psikocoğrafyacılar, inşa edilen beşerî çevrenin etkilerine odaklanır ve kenti radikal bir sorguya tabi tutarlar (Bertolino vd., 2017; Kim, 2021).

Lefebvre'da (2014) *Mekânın Üretimi* adlı eserinde kentsel yürüyüşe yönelik bazı çıkarımlarda bulunmuştur. Ona göre kentsel bir alanda araç kullanmakla mekânı yürüyerek katetmek arasında büyük farklılıklar vardır. Çünkü trafikte aracıyla ilerleyen biri; aynı güzergâh, aynı yollar ve aynı manzaradan, yani düzenlenmiş çevreden başka bir şey göremeyecektir. Oysa kenti yürüyerek kateden kişi çok daha farklı manzara ve durumlarla karşılaşabilecek, düzenin dışına çıkabilecektir. Lefebvre'ın bahsettiği bu durum, sitüasyonistler tarafından da sıklıkla dile getirilmiştir. Onlara göre kentleri yürüyerek keşfetmek, dayatılan sınırları aşmak ve düzenin dışına çıkmakla eşdeğer olan bir karşı duruş halidir. Nitekim, gerçekleştirilecek olan bir dérive ile mekânsal farklılıkların yarattığı duygusal değişimler ortaya çıkarılacak, bu da bir psikocoğrafya haritası yapılmasına olanak sağlayarak, geleneksel haritalama tekniklerine alternatif oluşturacaktır. Nitekim, sitüasyonistler geleneksel haritaların statik, kentlerin ise dinamik özelliklere sahip olduğunu, klasik haritaların kentleri anlatmakta yetersiz ve eksik kaldığını savunmaktadır (Özgen & Aksoy, 2021).

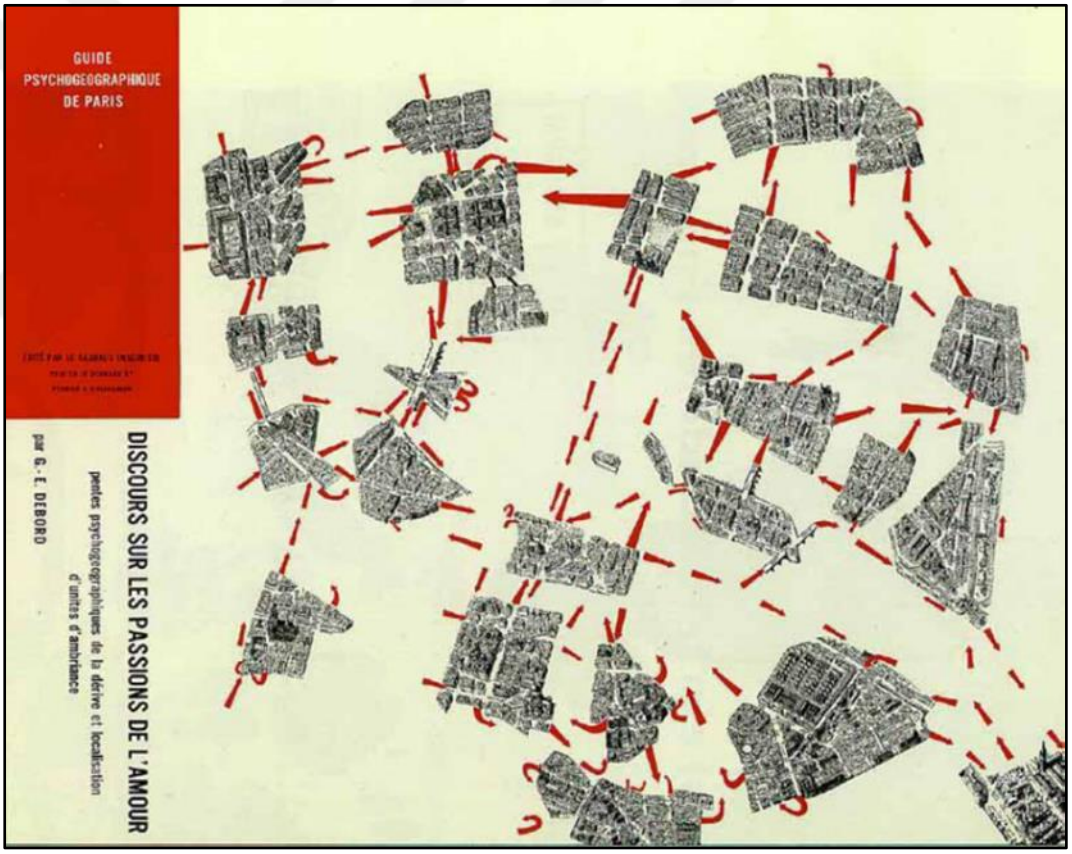
Sitüasyonistlerin geleneksel kartografik anlayışa karşı görüşleri, onları kendi alternatif haritalarını üretme yoluna itmiştir. Sitüasyonistlerin, alternatif haritaları yaratma sürecinde etkilendiği isimlerden belki de en önemlisi, kent sosyoloğu olan *Chombart de Lauwe*'dır. Lauwe'ın, 1952 yılında Parisli bir öğrencinin yıl boyunca ziyaret ettiği yerlerin sıklığını ortaya koyduğu haritası, Debord ve Asger Jorn'u etkileyen en önemli gelişmelerdendir (Şekil 2.). Lauwe'ın haritasındaki en dikkat çekici unsur, öğrencinin son bir yıl boyunca sadece ev, okul ve piyano kursu dışında neredeyse başka hiçbir yeri ziyaret etmediği, hareketliliğinin çok küçük bir coğrafi alanla sınırlı kaldığı ayrıntısıdır (Döderlein, 2013).

(Şekil 2.) Lauwe Ait Olan Parisli Bir Öğrencinin Yıl İçindeki Hareket Haritası (Döderlein, 2013).

Kişisel haritaların öneminin vurgulandığı Lauwe'nin bu çalışması Debord ve Asger Jorn'u da etkilemiştir. Buna istinaden Debord ve Jorn, sistematize edilmiş ve stratejik olarak kullanılan haritalar yerine kişilerin öznel deneyimleri sonucunda oluşturabilecekleri örnek haritalar yaratmak istemiştir. Bu anlayışla yola çıkan Guy Debord ve Asger Jorn parçalara ayrılmış Paris kent haritasını kırmızı oklarla birbirine

bağlayarak oluşturdukları *Naked City* (Çıplak Kent) haritasını yaratmışlardır (Şekil 3.). Debord ve Asger Jorn'ın oluşturduğu *Çıplak Kent* haritası, kapitalist sistemin unsurlarını ve haritaların evrensel ve monoton bilgi sunma görevini bozguna uğratmak istemektedir. Bu haritadaki her parça farklı bir atmosferik özelliği barındırmaktadır. Haritanın hiçbir parçasının birbirleri ile mantıklı bir ilişkisi yoktur. Kentte amaçsızca gezinmeyi temsil ederler. Aradaki boşluklar, kişinin zihin haritasındaki boşluklardır. Haritanın genel amacı parçaları kullanarak bütünü anlatma güdüsüdür. Okların kalınlığı geçişin sıklığını, yönleri ise yer değiştirme hareketlerini temsil eder. Okların bir anda yön değiştirmesi ise bireyin dérive yaparken rastlantısal olaylar karşısında yön değiştirmesini, (sapma) belirli bir rotaya sadık kalmamasını ve kentlerde sınırlandırılmış olan özgür hareket kabiliyetine atıfta bulunmaktadır (Aksoy, 2008; Sarı, 2013; Mutaf, 2021; Ekice, 2023).

(Şekil 3.) The Naked City (Çıplak Kent) (Köseoğlu, 2016).

Dérive, genellikle *flâneur* adında edebi bir karakter ile ilişkilendirilir. Bu figür, şehirde koşuşturmacanın hâkim olduğu günlük rutinlerin aksine, sakin ve yavaşça gezinerek gözlemler yapan ve bunun üzerine düşünen bir figürdür. Figürün, ilk olarak kim tarafından ortaya atıldığı çeşitli tartışmalara sahne olsa da 1840'lı yıllarda Edgar Allan Poe'nun *The Man Of The Crowd* (Kalabalıkların Adamı) adlı eserinde yaratılmış bir karakter olduğu söylenebilir. Karakter burada Londra'nın sokaklarında gözlem yapan bir avare olarak nitelendirilirken, 1863'de Charles Baudelaire *"Le Peintre de la vie Moderne"* (Modern Hayatın Ressamı) adlı eserinde bu karakteri Fransa sokaklarına taşımıştır. Flâneur'ü asıl şöhretine kavuşturan kişinin ise Walter Benjamin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Benjamin, 1900'lü yıllarda kaleme aldığı *Pasajlar* adlı eserinde bu karakteri Paris sokaklarında gezinen bir gözlemci olarak kullanmış ve flâneur'ün tanınmasında önemli bir rol oynamıştır. Fransızca "aylak", "boş gezen" anlamına gelen flâneur, kalabalığın içinde kaybolup kentsel gözlemlemeler yapmaktadır. Karakter, boş zaman kavramı ile ilişkilendirilerek, şehri yürüyerek kateden, şehirdeki görüntüleri inceleyen ve sabit bir başlangıç veya bitiş noktasının olmadığı, modern kentlerin yüksek binaları, renkli vitrinleri ve kalabalıkları içindeki yürüyüşlerle karakterize edilen bir figürdür (Lauster, 2007; Türkmenoğlu, 2011; Kutluer, 2014; Özgen & Aksoy, 2021).

Modern dünyanın koşulları nedeni ile ortaya çıkmış olmasından dolayı flâneur, modern gündelik yaşam ve modern insan hakkında önemli okumalar yapılmasına da olanak sunar. Flâneur, kentin kalabalığından, kargaşasından faydalanarak, modern insan arasında kaybolan, kentin en ücra köşelerini bile dolaşan; sokaklarda, pasajlarda, bulvarlarda veya caddelerde gezerek gözlemler yapan bir aylak, bir avare gezgindir (Alver, 2012; Demirkıran, 2017). Kentte eleştirel yürüyüşler yapması nedeniyle dérive ile ilişkilendirilen flâneur karakteri, günümüzün teknolojik gelişmeleriyle birlikte değişime uğrayarak, "sanal flanör" ve "phoneur" gibi kavramlarla da anılmaya başlanmıştır. Sanal flanör kavramı, kentsel gezintilerini mobil teknolojik cihazlarla birlikte yürüten, bu cihazlardan yardım alarak gezinmeyi sürdürenler için kullanılmaktadır. Sanal flanörler, tıpkı bir flâneur gibi kenti deneyimler ancak buna ek olarak aynı zamanda konum, medya içerikleri ya da sosyal medya platformları ile de etkileşim halindedir. Sanal flanörler, gezip gördükleri yerleri mobil cihazlar ve sosyal medya platformları üzerinden paylaşarak başkalarını da etkilerler. Bu nedenledir ki sanal flanörler, avare bir gezinti ve eleştirel

gözleme sahip olmadıkları için geleneksel flâneur'den ayrı tutulmaktadırlar (Iavarone & Dursun, 2022).

Denilebilir ki ister dérive olarak adlandırılsın ister flâneur olarak adlandırılsın, psikocoğrayafnın veri toplama aracı yürümedir. Bu araç, farklı teknikleri kullanarak, psikocoğrafi çalışmaların ve haritaların üretilmesinde kritik bir role sahiptir. Bu yöntem, en klasik hali ile mekânsal yürüyüşler yaparak duygusal yansımaların ve deneyimlerin not alınıp tartışılması üzerine gerçekleştirilirken, günümüzde kullanılan yeni yöntemler ve teknolojik gelişmeler sayesinde psikocoğrafi çalışmalar çeşitlilik göstermeye başlamış, dérive bazen sanal flanörlük görevini üstlenmiş, bazen de duyguların haritalanması konusunda farklı şekillerde kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle de psikocoğrafi çalışmalarda kullanılan, ya da psikocoğrafya temel alınarak meydana getirilen yeni gelişme ve çalışmalardan mümkün olduğunca bahsetmek gerekmektedir.

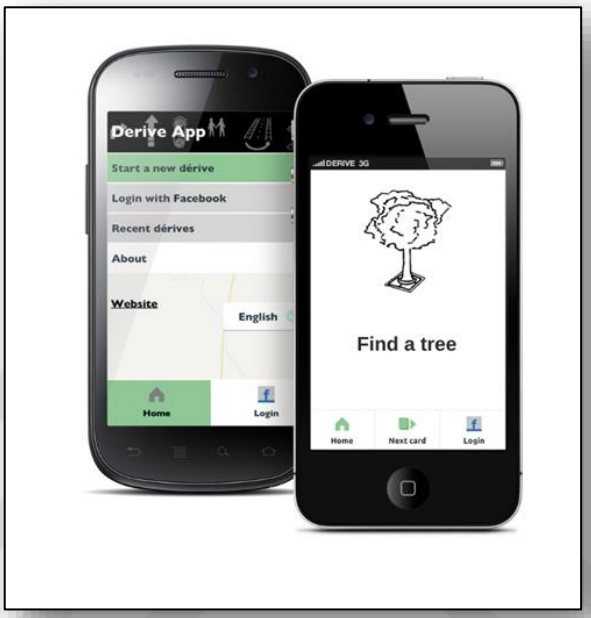
1.2.2. Teknolojik ve Psikocoğrafi Birleşim: Psikocoğrafyaların ve Duyguların Sanallaştırılması

Her geçen gün gelişmeye devam eden bilim ve teknoloji, gündelik yaşantımızdaki hislerimizi resmedebilmemize veya onları mobil uygulamalar üzerinden dile getirmemize imkân tanımıştır. Bu gelişmeler ve uygulamalar klasik haritacılığın ötesine geçmiş ve bilişsel özelliklerin de haritalara dökülmesine olanak tanımıştır. Bunlar, Dérive App, PDPal, Serendipitor, Situated, Drift, Bio Mapping, Urbansquares gibi psikocoğrafyadan ilham alarak oluşturulan uygulamalar ve haritalama yöntemleridir

1.2.2.1. Dérive App

Dérive App, sitüasyonist enternasyonellerden etkilenen Eduardo Cachucho, Babak Fakhamzadeh, Ian Barry ve Nora Noone gibi isimler tarafından yaratılmış bir mobil uygulamadır. Dérive App, telefona indirilen bir uygulama üzerinden kullanıcılara kentsel keşif imkânı sunmaktadır. Uygulama, kullanıcılara her üç dakikada bir yeni görev kartları dağıtarak, kullanıcının farklı atmosferlere sürüklenmesini ve böylece de kenti kendi bakış açısı ile keşfetmesini sağlamayı amaçlamaktadır (URL 3).

Bu görevler arasında tıpkı Debord'un da belirttiği gibi belli bir rotaya sadık kalınmamasını, kullanıcının aniden yön değiştirmesini amaçlayan, bir taksiyi takip etme, bir ağaç bulma, ya da bir nehri takip etmek gibi görevler verilir. Böylece kullanıcı bir düzene ve rotaya sadık kalmadan şehrin farklı yerlerini keşfetmiş olacaktır (Schiller, 2014).

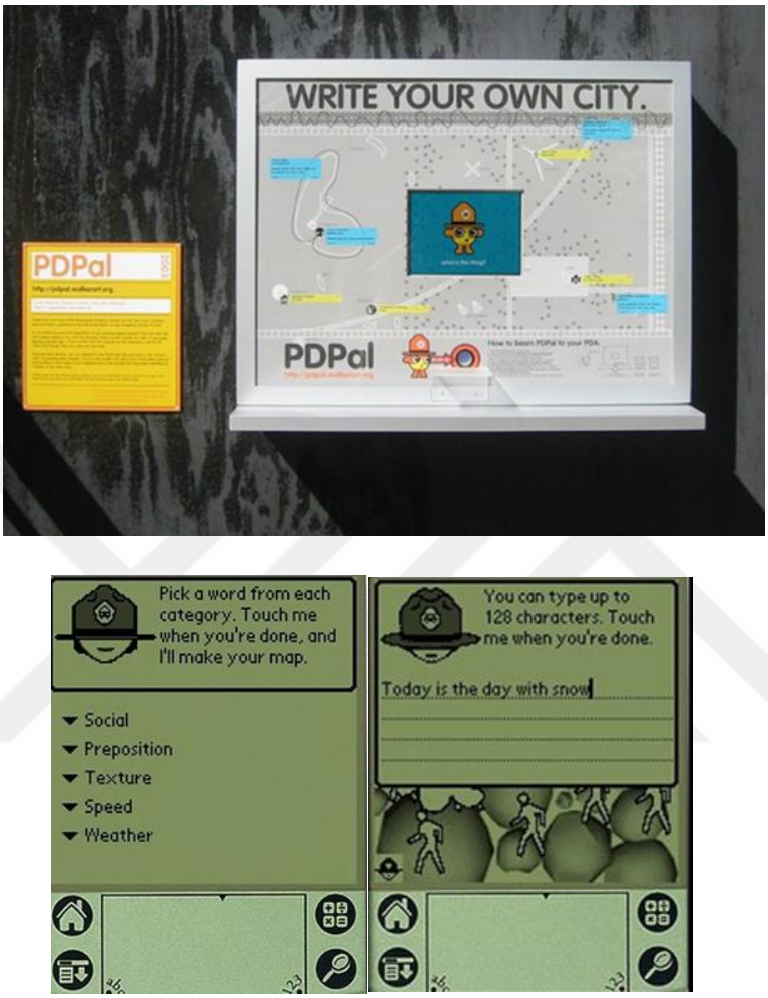

Şekil 4. Derive App Uygulaması (URL 3).

1.2.2.2. PDPal

Julien Bleecker, Scott Paterson ve Marina Zurkow gibi tasarımcı-mimar ve teknoloji uzmanı isimler tarafından tasarlanan PDPal, tasarımcılarının psikocoğrafyadan esinlenerek ortaya çıkardıkları ve onlara göre "Duygusal GPS" odaklı bir kamusal haritalama uygulamasıdır (URL 1). Bu uygulamanın günümüzde aktif olarak kullanıldığına dair net bir kanıt olmasa da 2000'li yılların başlarında özellikle New York City'deki ve Minnesota'daki öznel deneyimlerin haritalanmasına yönelik olarak tasarlanmıştır. PDPal uygulaması kullanılarak, kullanıcıların haritalarının üretilebilmesi için öncelikle belirli noktalara PDA uygulaması yüklü olan kiokslar (dokunmatik ekranlı cihaz) yerleştirilir (Resim 4). Uygulama içinde kullanıcıya çeşitli grafik, sembol ve sorular sunularak katılımcının deneyimi ölçülmeye çalışılır. Kullanıcı yönergeleri takip

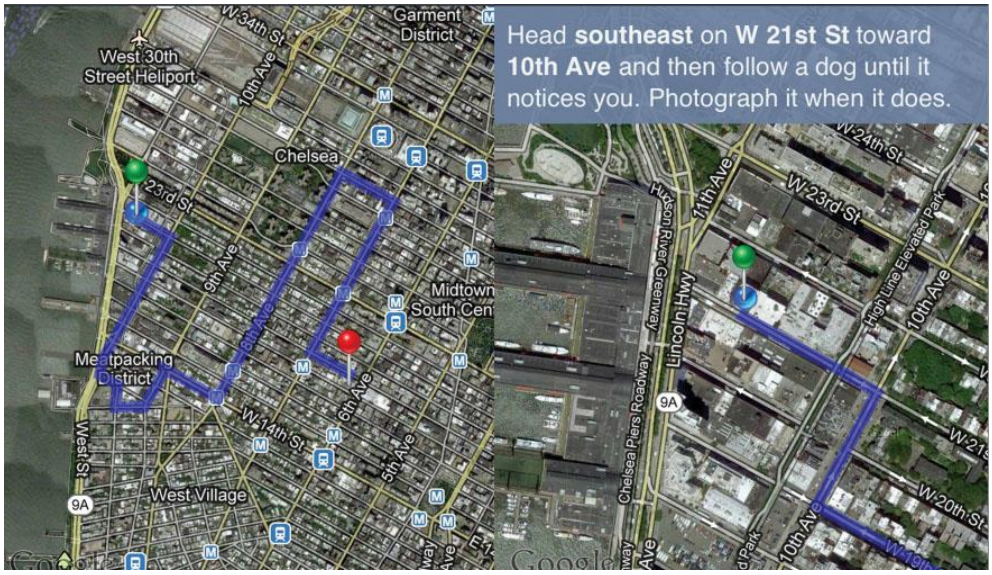
edip işlemi sonlandırdıktan sonra, katılımcının haritası oluşturulur ve bu harita PDPal web sitesinde yayımlanır (Sarı, 2013).

Şekil 5. PDPal Kioksu ve PDA Uygulaması (URL 2).

1.2.2.3. Serendipitor

Serendipitor, bir mobil navigasyon uygulaması olup, seyahat sürelerini kısaltan ve kentin farklı noktalarının keşfini engelleyen uygulamalara karşı sanatçı ve mimar olan Mark Shepard tarafından geliştirilmiştir. Katılımcılar, bir yol tarifi için başlangıç ve varış noktalarını girdikten sonra uygulama, karmaşık bir rota çizmektedir. Katılımcıların ne kadar zamanı olduğuna göre karmaşıklık düzeyini çoğaltıp azaltabildiği bu uygulama, sunduğu karmaşık rotalar ile katılımcıların farklı yerlere girip çıkmasını ve bu sayede de kentin farklı yerlerini keşfetmelerini teşvik etmektedir (URL 4).

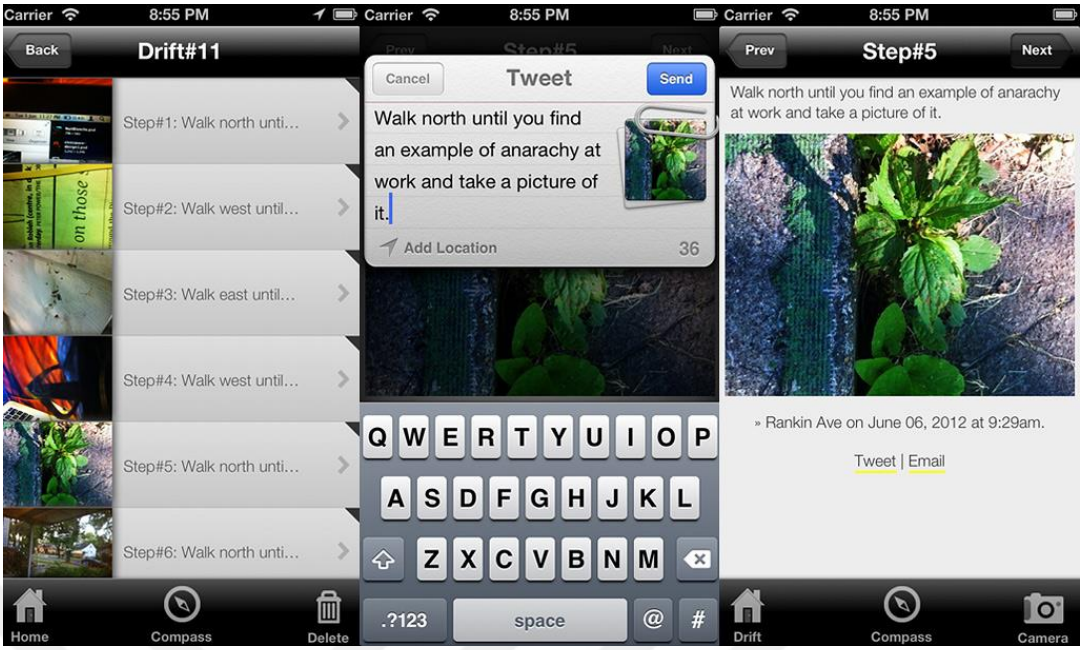
Şekil 6. Serenditipor Uygulaması (URL 4).

1.2.2.4. Situated

Situated, esin kaynağı psikocoğrafya olan bir mobil uygulamadır. Uygulama, kullanıcıların kentsel hareketliliğini açığa çıkarmaya odaklanarak, kullanıcısının uzun süreli hareket desenini ve haritasını oluşturur. Bu harita, kullanıcının hiç uğramadığı ya da yaya olarak gitmediği, keşfetmediği yerleri gösterir. Uygulama, kullanıcıya bu rotaları kullanması için önerilerde bulunur ve bu rotalar üzerinde fotoğraflar çekmek, ya da rota ile ilgili bilgilendirici açıklamalar yapmak gibi davetlerde bulunur. Eğer katılımcı, o nokta ile ilgili bu davetlere uyar ve katkıda bulunursa, kullanıcının deneyimleri diğer kullanıcılara açık hale getirilebilir (URL 5).

1.2.2.5. Drift

Drift, rastgele talimatlarla kullanıcılarını yürüyüşe teşvik eden bir mobil uygulamadır. Uygulamadaki her bir talimat, kullanıcıdan belirli bir yöne doğru hareket edip pusulayı takip etmesini istemektedir. Böylece, katılımcının gündelik yaşamında fark edemediği şeyleri fark etmesi teşvik edilmektedir. Drift uygulaması kullanıcıya, daha önce fark etmediği yeni bir şey bulduğunda ise bunları fotoğraflarla belgeleme fırsatı sunarak, deneyimlerini diğer drift kullanıcıları ile paylaşma olanağı tanımaktadır (URL 7).

Şekil 7. Drift Uygulaması (URL 7)

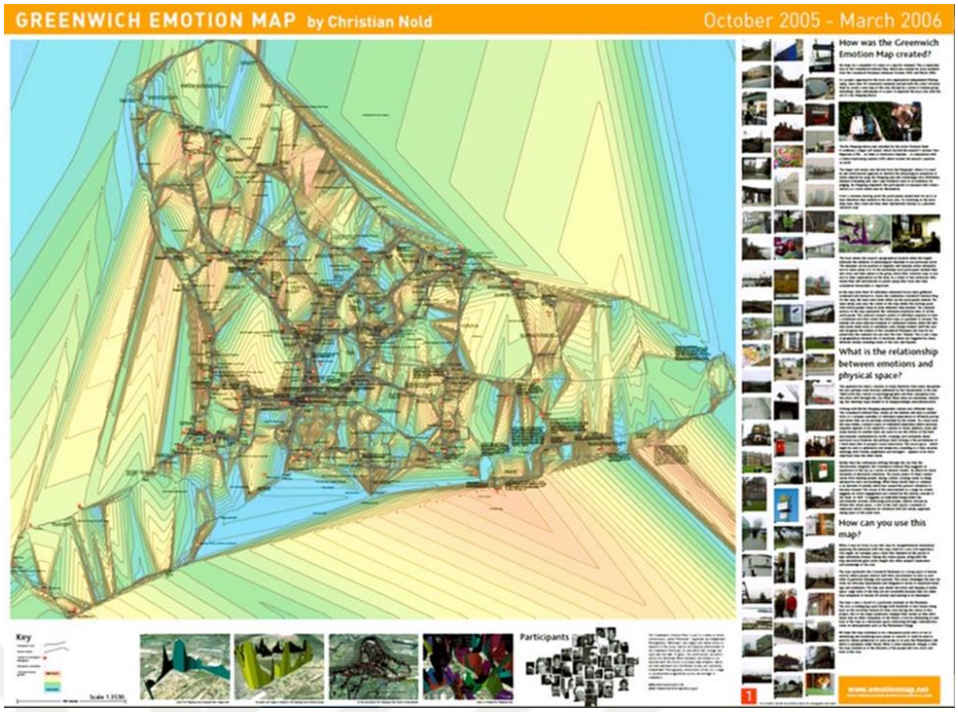
1.2.2.6. Bio Mapping

Esin kaynaklarında psikocoğrafya da olan Bio mapping projesi, araştırmacı-tasarımcı Christian Nold tarafından ortaya atılan bir duygusal haritalama projesidir. Haritalama işlemi GSR (Galvanic Skin Response) adı verilen, cilt tepkilerini ölçen bir sensör ve GPS (Global Positioning System) adı verilen ve konum bilgisini ölçen aletlerle gerçekleştirilir (Şekil 8.). Nold'a göre yalan makinesi mantığında çalışan GSR ile, katılımcının parmak uçlarından ölçümler alır. Bu ölçüm yöntemi, bazı yasal kurumlar tarafından yalan söylemenin neden olduğu stres seviyelerinin fiziksel ölçümlerini yapmak için de kullanılır. Sensörden elde edilen değişken verilere göre katılımcının duygusal yoğunluğunun da değiştiği varsayılır. Taşınabilir ve giyinebilir olan bu aletler sayesinde katılımcıların yürüyüşleri esnasında elde edilen ölçüm ve konum bilgileri Google Earth üzerinden haritalama işlemine dökülür ve katılımcının duygu haritası çıkarılmış olunur (Nold, 2009)

Şekil 8. GPS-GSR Cihazları ve Deneme Kullanıcıları (Nold, 2009).

Nold, haritalama projesini geliştirme sürecinde çeşitli çalışmalar da yapmıştır. Bu çalışmalardan biri de bir proje kapsamında Ekim 2005 ile Mart 2006 tarihleri arasında Greenwich sakinlerinden oluşan 50'den fazla katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada bireysel ve çiftler halinde yürüyüşler yapan katılımcılardan elde edilen veriler sonucunda Greenwich duygu haritası çıkarılmıştır (Şekil 9.). Haritadaki siyah çizgiler yürüyüş rotalarını, kırmızı alanlar ortak uyarılma, mavi alanlar ise düşük uyarılma yani sakinlik ve dinginliği temsil etmektedir.

Şekil 9. Greenwich Duygu Haritası (Nold, 2009).

1.2.2.7. Urbansquares:

Psikocoğrafyadan ilham alarak oluşturulmuş bir başka internet sitesi de Urbansquares'dır. Site, kentsel meydanları ziyaret eden kişilerin deneyimlerini siteye aktarmaları aracılığıyla söz konusu yerlerin psikocoğrafyasını ortaya çıkarmayı ve resmetmeyi amaçlamaktadır. Urbansquares sitesinde katılımcıların aktarmış oldukları deneyimler ölçülüp, elde edilen veriler sitede yer alan liste üzerinden yayımlanmaktadır. Bu listede psikocoğrafi değerlendirmeleri yapılmış yerlerin verilerine, puanlamalarına ve alanla ilgili bilgilendirici notlara ulaşılabilmektedir (Öner, 2020; URL 6).

❖ classification system ❖			
more about evaluation method		more about types of squares	
sociability	9	ceremonial	x
uses & activities	8	religious	
access & linkages	10	social	
comfort	9	residential	
image	9	court yard	
tourist value	9	with park	
total	54	street, shopping	

Şekil 10. Barselona'daki Plaça de Catalunya (Katalunya Meydanı) Meydanının Psikocoğrafi Değerlendirmesi (URL 6).

Görüldüğü gibi, teknolojik gelişmeler sayesinde yapılan çalışma ve uygulamaların gelişim gösterdiği ve psikocoğrafyanın çok farklı bakış açıları ile ele alınabilme imkânının olduğu çok açıktır. Bunun yanı sıra, psikocoğrafyanın 1950'li yıllarda bir sanat akımı bünyesinde ortaya çıkmış olmasına rağmen, günümüze gelindikçe akademik olarak da sağlam temellere oturmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Edebiyat ve sanat gibi birçok alan üzerinden psikocoğrafi çalışmalar yapmak mümkün olduğu gibi, günümüzde global düzeyde artış gösteren kentsel alanlara göç olgusu, kentler, kentlerin tasarımı ve kentli bireylerin yaşam alanı konusunu psikocoğrafyayı özellikle de coğrafyacılar, psikoloji bilimi ile ilgilenenler, mimarlar ve sosyologlar için önemli bir yere koymakta, gelecekte özellikle bu alanlar için psikocoğrafyanın önemli bir araç olması beklenmektedir (Oswal, 2020).

Tezin bundan sonraki bölümünde, kadın ve mekân, kadın ve coğrafya arasındaki ilişkinin irdelenmesi adına; *Feminizm, Feminist Coğrafya, Coğrafya, Cinsiyet ve Duygu* ve *Kadın ve Mekân* gibi ana başlıklar ele alınacaktır.

1.3. Feminizm

Bilindiği gibi, yaşam koşullarının büyük ölçüde doğa tarafından belirlendiği toplumsal hayatın ilk yıllarında kadınlar ve erkekler hayatta kalmak için iş birliği yapmak zorundaydılar. Tamamen insan gücüne dayalı yaşam koşullarının demografik özellikleri ve ortalama yaşam süresinin kısalığı göz önüne alındığında, kadınların topluluğa yeni bireyler kazandırmadaki biyolojik avantajları sebebiyle toplumsal yapıda daha iyi bir konumda oldukları tahmin edilmektedir (Uludağ, 2023). Ayrıca, mekânsal arazi kullanımdan üretim ilişkilerine, sınıfsal yapılanmadan politik düzenin oluşmasına kadar farklı gelişmeler üzerinde kritik bir rol oynayan tarımın, muhtemelen kadınlar tarafından ortaya çıkarılmış olabileceği (Hayford, 1974) ve bu nedenle de ilkel topluluklarda daha eşitlikçi bir toplumsal yapının olduğu ancak, tarihsel süreçte meydana gelen bazı gelişmelerle bu yapının bozulduğu dile getirilmektedir. İlk aletlerin üretimiyle başlayan bu süreç, kent devletlerinin oluşumu ve kentleşmenin artmasıyla birlikte sınıf ve mülkiyet anlayışının değişmesine sebep olmuştur. Bu durum, orduların, askeri sınıfın ve bürokrasinin oluşumuyla sonuçlanmış ve böylece kadim toplumlardaki daha eşitlikçi yapı, yerini erkek egemen bir topluma bırakmıştır (Yüceşahin, 2023).

Günümüzdeki sosyal yapının büyük ölçüde ataerkil bir yapı tarafından düzenleniyor oluşu, kadın ve erkekler arasında bir eşitsizliğe neden olmuş ve bu eşitsizlik de feminizmin ortaya çıkmasında kilit bir role sahip olmuştur. Fransız Devrimi'nin toplumsal yapı üzerinde meydana getirdiği değişimlerle özgürlük ve eşitlik kavramlarının önem kazanması, ilk feminist hareketin ortaya çıkışında etkili olmuştur (Çakır, 2007; Yörük, 2019; Doğan & Toraman, 2021). Bu dönemde, Fransız düşünür Olympe De Georges, İnsan Hakları Bildirgesinde kadınlardan bahsedilmemesine tepki göstermiş ve 1791 yılında Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesini *(De Declaration Des Droits*) yazarak, kadınların da erkeklerle aynı haklar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Gedik, 2020). İlk feminist bildiri ve modern feminizmin ortaya çıkışında mihenk taşı olarak kabul edilen *"A Vindication of the Rights of Women"* (Kadın Haklarının Savunusu) adlı çalışma ise yine Fransız Devriminin ortaya çıktığı dönemde Mary Wollstonecraft tarafından 1792 yılında kaleme alınmıştır (Raina, 2017). Wollstonecraft, bu eserinde kadınların oy verme, mülkiyet, medeni ve siyasi haklarının tanınması

gerektiğini dile getirerek, Olympe De Georges ile birlikte modern feminizm tarihini etkileyen önemli isimlerden biri olmuştur (Bayraktar, 2023).

Feminizm; ekonomik, sosyokültürel ve politik anlamda kadın ve erkek arasında bir eşitsizliğin olduğunu savunan ve bu eşitsizliği ortadan kaldırmaya çalışan bir akım olarak 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır (Çetinel & Yılmaz, 2016). Feminizmin; sosyalist, varoluşçu, radikal, kültürel ve postmodern feminizm gibi birçok farklı yaklaşımının olduğunu söylemek mümkündür (Altınbaş, 2010). Örneğin kültürel feminizm, kadına yönelik tanımlama ve dayatmaların biyolojik özelliklerden ziyade kültürel çevrenin bir ürünü olduğunu iddia etmektedir. Kültürel feministlere göre kadınlara kültürel ve toplumsal olarak biçilen ve öğretilen normlar nesilden nesile aktarılmaktadır. Öyleyse kadınlara yönelik bu bakış açısı kültürel ve toplumsal boyutta değiştirilmeli, böylece kadın erkek arasındaki eşitsizliğin giderilmesi sağlanmalıdır (Aktaş, 2013). Feminizmin bir diğer yaklaşımı olan postmodern feminizm ise, 1960'lı yıllarda feminist hareket içinde meydana gelen bazı görüş ayrılıklarından sonra ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, 1960'lı yıllarda feminist hareket içinde birçok farklı görüş ortaya atılmış, bu durum da hareketin başarısı açısından bir umutsuzluk ortamı yaratmıştır. Ancak postmodern feministler, feminizm içinde farklılıkların ve fikir ayrılıklarının ortaya çıkmasının olumsuz bir durum değil, fikirlerin çeşitlenerek güçlenmesi açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Onlara göre, direnişin tek bir merkezden değil, farklılıkların meydana getirdiği çok merkezli bir ortamda sürdürülmesi, feminizmin gelişmesine katkı sağlayacak ve onu ileri taşıyacaktır (Erdem, 1994). Bu nedenle de postmodern feminizm, çoğulculuk yerine bireyselciliğe önem vermiş, kadınlar arasındaki ırksal, etnik ya da kültürel farklılıklara odaklanarak sorunu bir bütün olarak ele almaktan çok, parçalara ayırarak incelemiştir (Yaşar & Kaylı, 2021). Feminist teori içindeki bu farklılaşma ve gruplaşma, feminizmin ayrı dönemler özelinde değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Her dönemin kendine özgü özellikleri olsa da feminizm, ortaya çıkış amacına yönelik çalışmalarını devam ettirmiş ve dönem dönem bunların üzerine yeni görüşler eklemiştir. Bu nedenle feminizm genellikle üç ana döneme ayrılmakta ve bu dönemler birinci, ikinci ve üçüncü dalga feminizm olarak nitelendirilmektedir.

1.3.1. Birinci Feminist Dalga

Birinci feminist dalga, 18. Yüzyılda ortaya çıkmış olup, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olma isteğinin sistematik olarak dile getirildiği bir döneme tekabül etmektedir. Kadınlar, sadece erkeklerin sahip olduğu mülkiyet, seçme seçilme ve eşit eğitim hakkı gibi ayrıcalıklara sahip olma taleplerini ilk olarak bu dönemde dile getirmişlerdir (Doğan & Toraman, 2021). Bu dönem içinde meydana gelen aydınlanma hareketleri sebebiyle *Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi* ve *Fransa İnsan Hakları Bildirgesi* gibi önemli metinlerde, kadınlara yer verilmemiş ve kadın haklarından bahsedilmemiş olması feministler tarafından eleştirilmiş, çalışan kadınlara doğum ve emzirme izni gibi haklar yine bu dönemde tartışılmaya başlanmıştır (Taş, 2016; Dikici, 2016; Yörük, 2019). Dönemin Amerika Birleşik Devletleri'nde siyahi erkeklere oy kullanma hakkının verilmesi, kadınların da bu hakkı talep etmelerine neden olmuş ve kadınların oy kullanma haklarını talep etmelerinin ilk kıvılcımları yakılmıştır. İlk olarak 1893'de Yeni Zelanda, 1902'de Avusturalya, 1906'da ise Finlandiya gibi ülkeler kadınlara oy hakkı tanırken (Bayraktar, 2023), ikinci dünya savaşı sonrasına kadar uzanan geniş bir süreçte farklı tarihlerde farklı ülkelerde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmaya başlanmıştır. Genel hatları ile bu dönemdeki feminist faaliyetler, kadınların da erkekler gibi eşit haklara sahip olmak istemeleri ve bunun için mücadele etmeleri ile karakterize edilen bir döneme karşılık gelmektedir (Çakır, 2007; Alptekin, 2008).

1.3.2. İkinci Feminist Dalga

İkinci dalga feminist hareket, 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu döneminin öne çıkan ismi, *Simone de Beauvoir*'dır. Beauvoir, bu dönemde ele aldığı *"İkinci Cins"* isimli eseriyle kadın olmanın felsefesini ele alarak konu hakkında yorumlamalar getirmiştir. Simone de Beauvoir *"kadın doğulmaz, kadın olunur"* sözü ile toplumsal cinsiyet tartışmalarının önünü açarak ikinci dalga feminist hareket içindeki çalışmaları önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemdeki feminist çalışmaların genel eğilimi, kadının kendi bedeni üzerinde söz sahibi olma ve kamusal alanlarda var olma istekleri çerçevesinde şekillenmiştir (Yükselbaba, 2016; Taş, 2016). İkinci dalga feminizmde, kadın hakları hukuksal ve politik olarak güvence altına alınmak istenmiş, değişim adına kollektif bir mücadelenin ve kadınların bu ortak amaç doğrultusunda birleşmesinin gerekliliği

vurgulanmıştır (White, 2008). İkinci feminist dönem, feminizmin teorik olarak gelişim gösterdiği ve çeşitliliğin arttığı bir döneme tekabül etmektedir. Bu nedenle de ikinci feminist dalga içinde Marksist, liberal, sosyalist ve radikal feminizm gibi farklı yaklaşımlar ön plana çıkmıştır (Bayraktar, 2023). Bu yaklaşımlardan özellikle de Marksist ve radikal feminizm ikinci dalga feminist hareket içinde ön plana çıktığını söylemek mümkündür.

Marksist feministler, statüleri, ırkları ya da inançları fark etmeksizin kadınları sadece kadın olduğu için ele almış ve bu doğrultuda kadınlar için eşitlik anlayışını benimsemişlerdir. Marksist feministlere göre kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin asıl sebebi cinsiyet farklılıkları değil, sınıf farklılığı ve bu farklılığı ortaya çıkaran kapitalist sistemdir. Onlara göre kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin giderilmesi için sınıf kavramı ortadan kaldırılmalı, sosyalist sisteme geçilmelidir. Böyle bir ortamda her alanda eşitlik sağlanacağı için de kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlik de ortadan kalkmış olacaktır (Özsöz, 2008; Dikici, 2016; Mohajan, 2022b).

İkinci dalga feminizm hareketi içinde karşımıza çıkan bir diğer önemli yaklaşım ise radikal feminizmdir. Radikal feministlerin karşı oldukları en temel durum, ataerkil yapının kadınlar üzerindeki hakimiyetidir. Onlara göre kadınlar, ataerkil düzen nedeniyle ikinci sınıf muamelesi görmektedir. Radikal feministler, hemen hemen bütün kurumların ataerkil düzen tarafından oluşturulduğunu iddia ederek bu düzeni yıkmak için mücadele etmişlerdir (Atan, 2015; Özdemir, 2017; Çağıl, 2020; Bozpınar vd., 2022).

Radikal feministlerin bazı söylemleri uç noktalarda değerlendirilmiştir. Radikal feministlere göre aile kavramı, kadınların erkeklere hizmet etmekle yükümlendirildiği, ataerkil düzeninin temellerini oluşturan bir kurumdur. Bu nedenle radikal feministler klasik aile ve annelik anlayışına karşı çıkmaktadırlar (Dikici, 2016). Radikal feministler, kapitalist düzenin kadın erkek ayrımcılığındaki birincil sebep olduğunu iddia eden Marksist feministleri de eleştirmişlerdir. Onlara göre, kapitalist sistem kaldırılsa bile aile kurumu var olmaya devam ettikçe erkek egemen ideoloji kadınlar üzerinde baskı kurmaya devam edecektir. Radikal feministlere göre, liberal ve Marksist feministler erkek egemen anlayışı benimsemişlerdir ve onlar da erkeklerle eşit haklara sahip olmak, onlar gibi yaşamak istemişlerdir. Ancak radikal feministler bu görüşe karşı çıkarak kadın ve erkeklerin tamamen birbirinden farklı canlılar olduğunu, kadınların erkekler gibi

olmaması gerektiğini savunmuşlardır. Bu nedenle bazı radikal feministlerin kadın-erkek eşitliğinden çok anaerkil bir düzen ve toplum oluşturmak istediklerini söylemek mümkündür (Dikici, 2016).

1.3.3. Üçüncü Feminist Dalga

Üçüncü dalga feminizm hareketinin tam olarak belirli bir ideolojinin etkisinde kaldığını söylemek zordur. Bu hareket 1990'lı yıllarda ortaya çıkmıştır ve farklı kültürlerden, farklı özellikteki kadınları odak noktasına alarak, toplumsal bir yaklaşım yerine kadınları bireysel olarak ırk, dil, din ve etnik yapı gibi farklı özellikleri ile incelemeyi amaç edinmiştir. Bu feminist akım, kadın haklarını bir bütün olarak değil, her kadının kendine özgü özellikleri bağlamında ele almaya çalışmış ve feminizmin katı ve kuralcı tanımlamalarını reddetmiştir (Snyder, 2008). Bu dönemin feminist anlayışı, geçmişteki feminist hareketlerin tutumuna ve ele aldıkları konulara yönelik bazı eleştirilerde bulunmuştur. Örneğin, feminist itirazların sadece üst sınıftaki beyaz kadınlar çerçevesinde şekillendiği ve beyaz olmayan kadınların bu çalışmalara dahil edilmemesi eleştirilmiştir. Onlara göre sadece beyaz olan ve belirli bir grubu temsil eden kadınların sorunları tüm kadınları temsil etmemeli, çoğulcu anlayışın yerini bireyselci anlayış almalıdır (Akbaş, 2020; Cangöz vd., 2021).

Feminizmin üç dönemine ek olarak, son dönemin akademik kaynakların da ele alınmaya başlanan ve dördüncü feminist dalga olarak nitelendirilen yeni bir feminist akım bulunmaktadır. Bu alan, şu ana kadar bahsettiğimiz feminist hareketler gibi herhangi bir paradigmaya ya da teorik görüşe dayanmamaktadır. Bu akımın hareket noktası sosyal medya platformları olup, özellikle *Twitter, Instagram* ve *Facebook* gibi kitlesel iletişim araçlarının kullanıldığı bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu akımın temsilcilerinin çoğunu "*z kuşağı"* mensupları ve kısmen de *y kuşağı'*ndaki bireylerin oluşturduğu belirtilmektedir. Bu hareketin en önemli özelliği, sosyal medya aracılığı ile kadınların sesini duyurmak ve *"adalet aramaktır".* Etkili bir kitle iletişim aracı olan sosyal medya sayesinde, kadınların maruz kaldığı şiddet, cinsiyetçilik, taciz gibi çeşitli ayrımcılıklar gündeme getirilmekte ve bir kamuoyu oluşturularak, konuya dikkat çekilmek istenmektedir. Dijital ortam temelli olarak ortaya çıkmış olan bu akıma, *"dijital feminizm"* ya da *"dördüncü dalga feminizm"* gibi çeşitli adlandırılmalar da yapılmaktadır (Akan & Gürhan, 2020; Mohajan, 2022a).

Feminist hareketin, coğrafyacıları da etkilemeye başlaması ile birlikte, kadınların coğrafi bilgi üretimindeki ve coğrafi çalışmalardaki yeri sorgulanmış, kadınların mekânsal varoluşları ve mekânı kullanımları hakkında çeşitli sorular sorulmaya başlanmıştır. Feminizmin ilkelerini benimseyen coğrafyacılar arasında bahsi geçen bu konuların tartışılmaya başlamasıyla da feminist coğrafya alanı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle feminist coğrafyaya değinmekte fayda vardır.

1.4. Feminist Coğrafya

Bilim ve coğrafya dünyasında, kadınları ele alan feminist perspektifli çalışmaların tarihi kısa bir geçmişe sahiptir (McDowell, 1992). Uzak tarihte, farklı edebi alanlarda kadınlarla ilgili çalışmalar olsa da özelikle toplum bilimi alanında yapılan çalışmalar çok daha yakın tarihlidir. 19. yüzyılın ikinci yarısında sosyal bilimlerin elde ettiği yükseliş, kadınların farklı bakış açılarıyla ele alınmasına olanak sağlamış ancak tarihsel geçmişinden beri sürekli eril bir alan olarak karakterize edilmiş olan coğrafya biliminde bu durum daha sancılı bir sürece tekabül etmiştir. Coğrafi çalışmaların ve coğrafyacıların eril pozitivist etki altında olması, coğrafya alanında kadın coğrafyacıların varlıklarının sorgulanmasına neden olmuştur. Örneğin, 1892 yılında, İngiltere'de *Kraliyet Coğrafya Topluluğu*, *İsabella Bird*, *Kate Marsden* ve *May French Shledon* gibi kadın kâşifleri ve üstün yeteneklerinden dolayı diğer 15 kadın üyeyi derneğe kabul etmiş fakat bu duruma başta *George Nathaniel Curzon* olmak üzere bazı erkek üyeler karşı çıkarak kadınların hem cinsiyet özelliklerinin hem de eğitim öğretim düzeylerinin keşiflere ve kâşifliğe uygun olmadığını öne sürerek bu seçimi iptal ettirmişlerdir. Erkek kâşiflerin keşif gezilerinde kadınları kabul etmemeleri ve kadınları coğrafyadan dışlamaları sebebiyle, ABD'de 1925 yılında *Society Of Women Gegoraphers* (Kadın Coğrafyacılar Derneği) adı altında bir kadın coğrafyacılar derneği kurulmuştur. Bu derneğin, akademik faaliyetleri genellikle sınırlı olmuş, daha çok dayanışma temelli faaliyetler göstermiştir. Günümüzde merkezi Washington DC'de olan ve 500 kadar üyesi olan dernek, hâlâ coğrafya alanında ileri derecelerde (Yüksek Lisans ve Doktora) eğitim gören kadın öğrencilere burs tahsis etmektedir (Özgüç, 1998; Society of Woman Geographers, 2023).

Coğrafya disiplininde erkek egemenliğinin hüküm sürmesi, alanı erkekler için daha çekici hale getirmiş ve özellikle yakın geçmişe kadar kadınların; coğrafya, mimarlık,

mühendislik ve planlama gibi alanlarda sayılarının az olması, bu alanların mekânsal ve geometrik yetenekler gerektirdiği ve erkeklerin bu konuda kadınlara göre daha başarılı olduğu varsayımı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Zira, feminist coğrafyacıların ilk yıllardaki temel amaçlarından biri de bu algıyı yıkmak ve kadınları da coğrafi bilgi üretimine dahil etmek olmuştur (Self vd., 1992; McDowell, 1993; Rose, 1993). Gerçekten de 1900'lü yılların sonlarına gelindiğinde dahi coğrafya disiplini içindeki kadın sayısının, erkeklere göre çok daha az sayıda olduğu farklı çalışmalarla tespit edilmiştir. Örneğin, Zelinsky (1973a), 1970'li yıllarda (1970-71) Kuzey Amerika'nın önde gelen on üç kurumunda, belirli bilim dallarının lisansüstü programlarında yer alan kadın öğrencilerin istatistiklerini incelemiş ve coğrafyanın (%17,5), en yüksek oranlara sahip olan antropoloji (%45,2) ve sosyoloji (35,8) gibi bilim dallarının çok altında, jeoloji (%9,4) ve meteoroloji (%6,9) gibi alanların ise üzerinde yer aldığını belirtmiştir. Zelinsky'nin elde ettiği verilere göre, coğrafyada lisansüstü eğitim gören öğrencilerin %82,5'i erkek, %17,5'i kadın öğrencilerden oluşurken, Amerikan Coğrafyacılar Derneğine (AAG) üye olan toplam 6064 kişinin 5382 tanesi erkek, 682 tanesi ise kadın üyelerden meydana gelmektedir (Zelinsky, 1973a). Nitekim, Rose'da (1993) Zelinsky'ın elde ettiği verileri destekler nitelikte sonuçlara ulaşmıştır. Rose (1993), 1921 ile 1971 yılları arasında Amerikan Coğrafyacılar Derneği dergisinde yayımlanan makalelerin sadece %2,6'lık bir kısmının kadınlar tarafından yazıldığını ve bu derneğin 1973 yılındaki üyelerin sadece %12,3'lük bir kısmının kadınlardan meydana geldiğini dile getirmiştir (Rose, 1993).

Kadınların coğrafi bilgi üretimine katılımı şöyle dursun, coğrafya literatüründe kadınların konu edinildiği ilk çalışma ancak Burnett'ın 1973 yılında ele aldığı *"Socıal Change, The Status Of Women And Models Of Cıty Form And Development"* (Toplumsal Değişim, Kadının Durumu ve Kent Biçimi ve Gelişim Modelleri) (Burnett, 1973) isimli çalışması ile mümkün olmuştur. Burnett, çalışmasında coğrafyada yer alan kentsel modellemelerin değişimini, kadınları da dahil ederek incelemiştir. Onu, kadınların coğrafya disiplinindeki konumlarını eleştirel bir şekilde ele alan Zelinsky'ın çalışmaları (Zelinsky1973a, Zelinsky, 1973b) takip etmiş, Zelinsky'ı ise Hayford (1974), Tivers (1978), Monk & Hanson (1982) ve Domosh'ın (1991) çalışmaları izlemiştir (Voıculescu & Lelea, 2003; Mirioğlu, 2018). Türk coğrafya yazınında kadınları ele alan ilk coğrafi çalışmalar ise Erol Tümertekin tarafından ortaya atılmıştır. Tümertekin, 1958 yılında nüfus ve göç araştırmalarında cinsiyetin rollerinin geri planda tutulduğu iddiasıyla, iç

göçlerin cinsiyet farklılıklarına göre dağılışını ele almış, 1959 ve 1964'lü yıllarda ise tarımda kadınlara yönelik iş gücünün dağılışı ve değişimine odaklanmıştır (Tümertekin; 1958a, 1958b; 1958-1959; 1964a, 1964b; akt: Mirioğlu 2018). Tümertekin'i takiben, konuyla ilgili ilk Türkçe kitabı ortaya koyması açısından Nazmiye Özgüç'ün (1998) *"Kadınların Coğrafyası"* isimli kitabı da önem arz eden bir diğer çalışmadır.

Kadınların, neden coğrafyadan ve coğrafi bilgi üretiminden soyutlanmış olduğu belki de Monk ve Hanson'ın sordukları o meşhur soru ile daha da anlamlı bir hale gelmektedir. Monk ve Hanson (1982) *"On Not Excluding Half of the Human in Human Geography"* (İnsanın Yarısını Beşerî Coğrafyadan Dışlamamak Üzerine) isimli çalışmalarında *"neden coğrafya çoğunlukla insan ırkının yarısını kucaklayacak araştırma sorularından ısrarla kaçınmıştır?"* (Monk & Hanson, 1982; 12) sorusunu gündeme getirerek, bu probleme can alıcı bir noktadan yaklaşmışlardır. Monk ve Hanson'a göre (1982), coğrafya profesyonellerinin çoğu erkeklerden oluştuğu için çalışmalarını da kendi deneyimlerine ve perspektiflerine göre şekillendirmektedirler. Onlara göre, bir disiplinin ürettiği bilginin kimler tarafından, hangi metotlarla ve hangi amaçla üretildiği önemli olduğu kadar, o bilgiyi üretenlerin cinsiyeti de önemlidir. Çünkü araştırmacıların sahip oldukları özellikler, o disiplinin hangi konular üzerinde odaklanacağını da etkilemektedir ki bu da "*cinsiyetçi olmayan bir coğrafyanın"* nasıl geliştirilebileceği konusunda kritik bir öneme sahiptir.

Feminist coğrafya, cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayalı olarak oluşan mekânsal ayrışmaları, ataerkil düzen tarafından oluşturulan sosyal mekânsal yapılanmaları ve farklı cinsiyetlerin mekânı nasıl deneyimlediklerinin analizi ile ilgilenirken, farklı coğrafyalarda yaşayan kadınların cinsiyete dayalı sosyal yapılarını ve ilişkilerini de ele almaktadır (McDowell, 1993; Yüceşahin, 2023). Feminist coğrafya, ilgilendiği konuların geniş bir perspektife sahip olması nedeniyle hem disiplinler arası hem de disiplin içinde birçok farklı alan ile iş birliği yapmaktadır. Sosyoloji, psikoloji, iktisat ve antropoloji gibi çeşitli disiplinlerle ortak bir havuzdan beslenen feminist coğrafya, aynı zamanda disiplin içinde de kentsel coğrafya, ekonomik coğrafya, davranışsal coğrafya ve siyasi coğrafya gibi alt dallarla da iş birliği içindedir (Voıculescu & Lelea, 2003).

Feminist coğrafyanın sahip olduğu bu geniş perspektif, ona farklı yönelimler ve farklı araştırma soruları sorma yeteneği kazandırmıştır. Öyle ki, Nelson ve Seager'da

(2005), feminist coğrafyanın epistemolojik ve metodolojik yapısına odaklanarak, disiplinin farklı özelliklerinin olduğunu belirtmiş ve bu özellikleri dört başlık altında toplamışlardır. İlk olarak, feminist coğrafya politik bir alandır ve çeşitli siyasi hareketlerle iç içedir. İkincisi, feminist coğrafya multidisipliner bir alandır. Birden fazla disiplinin çalışma konuları ile ilgilenir. Üçüncüsü, feminist coğrafyacılar da diğer coğrafyacılar gibi *"nerede?"* sorusunu sorarlar ancak bu soru daha çok *"cinsiyet", "kimlik", "yer"* ve *"güç"* arasındaki ilişkiye bağlı olarak sorulur. Son olarak ise feminist coğrafya ideolojik ve pratik olarak, mekanların cinsiyetleştirilmesi ile mücadele etmekte ve bunu açıklama gayesi içermektedir (Nelson & Seager, 2005).

İlk feminist coğrafya araştırmacıları, coğrafyacıların mekânsal ve toplumsal ilişkileri incelerken cinsiyeti de dikkate alması gerektiğini belirterek, feminist coğrafyanın, coğrafya disiplini içinde yer edinmesinde kritik bir rol üstlenmişlerdir (Yavan, 2023). Feminist coğrafyacıların bu önerisi, coğrafyacıların cinsiyete olan bakış açılarını sorgulamalarına yol açmış ve araştırmalarında feminist perspektifle ele alınan çalışmalara da yer vermeye başlamışlardır. Feminist coğrafya, beşerî coğrafyanın diğer radikal alt disiplinleri ile benzer şekilde coğrafyanın da metodolojik ve epistemolojik olarak yenilenmeye gittiği 1970'li yıllarda ortaya çıkan pozitivist eleştiriler ve toplumsal değişimlerden etkilenerek ortaya çıkmıştır. Feminist coğrafya, ortaya çıktığı ilk yıllarda kadınların evdeki iş bölümü, eğitim, sağlık ulaşım gibi temel haklara erişimi; politika, politik ekoloji, göç, güvenlik, mekânsal deneyim ve toplumsal cinsiyet gibi çeşitli konuları ele alıp bunları haritalandırmakla meşgul olmuştur (Bondi & Davidson, 2005; Monk, 2015; Deniz, 2018; Yüceşahin, 2023).

1980'li yıllara gelindiğinde ise feminist coğrafya adı altında yapılan çalışmalar, geçmiş yıllardaki çalışmaların devamı niteliğinde olmakla birlikte buna ek olarak, cinsiyete dayalı mekânsal ayrışmalar ve bunların ampirik analizleri ile Marksist feminist coğrafyacıların üretim, mekân ve cinsiyet temelli yaklaşımları bu yılların çalışmalarını şekillendiren temel konuları meydana getirmiştir. Bu konulara ek olarak hem coğrafyacıların hem de diğer disiplinlerdeki araştırmacıların kent planlamalarına kadınların da dahil edilmesi gerekliliğini vurgulayan araştırmaları da (Hayden, 1980; Saegert, 1980; Markusen, 1980) yine bu dönem içinde ön plana çıkan çalışmalardandır. 1980'li yılların feminist coğrafyası hem metodolojik olarak hem de epistemolojik olarak daha sağlam temellere oturmuşsa da belirli eleştirilere maruz kaldığı da bilinmektedir. Bu

eleştirilerin en temel dayanağı, yapılan çalışmaların özellikle Anglosakson coğrafyası olmak üzere belirli coğrafi bölgelerde toplandığı (Pratt, 1992) ve üçüncü dünya ülkelerinde yapılan çalışmaların çok sınırlı olduğudur. Buna ek olarak, kadınlar arasındaki kültür, ırk ve etnik köken gibi farklılıkların göz ardı edilerek bu çeşitlilikten kaynaklanabilecek sonuçların çalışmalara yansıtılmaması ve kadına yönelik evrensel kabullere dayalı araştırmaların, kadınların mekânsal deneyim ve algılamalarını tek tipleştirdiği eleştirisi de bir diğer önemli eleştiri konusudur (Mackenzie, 1989; Özgüç, 1998; Dias & Blecha, 2007; Tuncer, 2012; Coddington, 2015; Calkin & Freeman, 2020).

Feminist coğrafyaya yöneltilen bu eleştiriler sadece farklı disiplinlere mensup araştırmacılar tarafından değil, aynı zamanda feminist coğrafyacılar tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin, bazı coğrafyacılar tarafından sadece İngilizce konuşulan ülkelerin kadınlar adına bilgi üretmeleri eleştirilmiş, farklı kadınların sesinin duyurulması için farklı coğrafyalardan da çalışmalar yapılması gerektiği belirtilmiştir. Fakat bu durum, çalışmaların ortak bir dilde yayımlanamamasına yol açmış ve zaten çalışmalara yönelik kısıtlı olan ilginin daha da azalmasına neden olmuştur. Buna rağmen feminist coğrafyacıların ısrarcı çabaları sonucunda *American Association of Geographers* (AAG) ve *Royal Geographical Society* (RGS) gibi uluslararası seçkin coğrafya kurumlarının altında feminist coğrafya grupları kurulmuştur. Ayrıca bu örneklere, Latin Amerika ve Afrika da dahil olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerindeki "*Geographic Perspectives on Women", "Association for Women Geoscientists"* ve "*Supporting Women in Geography and GIS"* gibi feminist coğrafya kuruluşlarını dahil edildiğini söylemek mümkündür (Morin, 2009; Deniz, 2018).

Ortaya çıkış serüveninde ve ele aldığı ilk çalışmalarda da görüldüğü gibi, feminist coğrafya, her zaman politikayla iç içe olan bir alan olmuştur. Bu nedenle de feminist coğrafyanın özünde farklı politik görüşlerin etkisinden bahsetmek mümkündür. Gerçekten de feminist coğrafya içinde iki baskın politik grup ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi ve daha gözle görülür olanı Marksist coğrafyacılardır. Bu görüşe sahip coğrafyacıların özellikle kadının üretimdeki yerini ve bunun arka planını incelemeye çalıştığı belirtilmektedir. Bir diğer önemli grup ise liberal feminist coğrafyacılardır ki bu görüşteki coğrafyacılar ise daha çok toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve mekânın buna dayalı olarak kullanımına odaklanmışlardır (Hyndman, 2004; Tuncer, 2012). Ancak, liberal feminist coğrafyacıların disiplin üzerindeki politik etkilerinin -belki

de Marksizmin popülerliği nedeniyle- Marksist coğrafyacılar kadar etkili olmadığı, bu nedenle de Marksist feminist coğrafyacıların çalışmalarının daha çok ön planda olduğu da belirtilmesi gereken bir husustur.

Feminist coğrafya da tıpkı feminizm gibi, bazı anti feministler tarafından eleştirilmiştir. Onlara göre feminizm ve coğrafya arasında bir bağ bulunması anlamsızdır ve dolayısıyla da feminist coğrafya adı altında bir alanın olması da gereksizdir (Kern, 2020). Bu eleştirilerin ortaya çıkmasında, kuşkusuz ki coğrafyanın toplumsal hafızada bıraktığı pozitivist coğrafya algısı devreye girmektedir. Günümüzde dahi, coğrafyanın feminizmle, psikolojiyle, politikayla ya da kültürle olan ilişkisinin varlığından bile haberdar olmayan, coğrafyayı sadece bir ülkenin başkentini ya da en yüksek dağını ezberlemekten ibaret sanan bir kitle bulunmaktadır. Nitekim Kern'de (2020; 27) bu durumu ironik bir biçimde ele alarak*, "Erkeklerden nefret etmekle başkentleri bilmek açıkça tamamen iki farklı alan olduğundan feminist coğrafyanın meşru bir alan olduğuna kim inanabilirdi?"* sözleri ile feminizm ve coğrafyanın birlikteliğine yönelik yapılan eleştirilere cevap vermektedir.

Feminist coğrafya, sosyal bilimlerde -dolayısıyla da coğrafyada- pozitivist paradigmanın sorgulandığı ve toplumsal hareketlerin meydana geldiği 1970'li yıllarda ortaya çıkan bir alandır. Her ne kadar 1970'li yıllarda ortaya çıkmış olsa da kadınların coğrafya disiplininde bilgi üretici olarak yer edinmeleri için gösterdikleri çabalar göz önüne alındığında, aslında ilk tohumlarının çok daha eski zamanlarda atılan bir disiplin olduğu görülmektedir.

Feminist coğrafya, yakın zamanda ortaya çıkmış olması hasebiyle hem metodolojik hem de epistemolojik olarak hâlâ gelişmekte olan bir disiplin olarak karşımıza çıkmakta ve gün geçtikçe daha da tanınır bir hâl almaktadır. Gerçekten de feminist coğrafya her ne kadar günümüzde popüler bir çalışma alanı olmaya başlasa da bu alanın tarihsel arka planına bakıldığında coğrafya disiplinine dahil olması zorlu ve uzun bir yolculuğa karşılık gelmektedir. Çünkü, bu alanı "var etmeye" çalışan kişiler genellikle kadın coğrafyacılar olmuş, onların da coğrafyaya eklemlenmesi karmaşık bir sürece tekabül etmiştir. Zira, coğrafya tarihinde iz bırakmış önemli coğrafyacılar düşünüldüğünde bunlardan kaç tanesinin kadın, kaç tanesinin erkek olduğunun analizini

yapmak bile aslında coğrafya disiplininde kadınların kendilerine tam olarak yer bulabilmelerinin özetini sunmaktadır.

1.5. Coğrafya, Cinsiyet ve Duygu

1.5.1. Coğrafya ve Duygu

Duygu, çeşitli fizyolojik ve bilişsel süreçleri içeren bir kavram olmakla birlikte, duygunun tanımlamasını açık bir şekilde yapmak zordur (Cabanac, 2002). Daha 1980'lerde Paul R. Kleinginna ve Anne M. Kleinginna (1981) literatürde duygu ile ilgili tam 92 farklı ifadenin olduğunu tespit ederek duygunun tanımına dair ortak bir görüşün olmadığını belirtmişlerdir. Yine de bu karmaşaya rağmen, duyguyla ilgili kabul edilen en temel kanılardan biri, duygunun bilişsel-öznel bir süreç olduğu ve çevresel etmenlerden etkilendiğidir. Öyle ki ABD'li ünlü Psikolog Lazarus'ta (1982) duyguyu, bilişsel ve çevresel süreçler sonucunda şekillenip anlam kazanan bir yapı olarak tanımlamıştır.

Coğrafi çevre, çeşitli fiziki özellikleri (iklim, topografya, denizellik/karasallık gibi) ve beşerî özellikleriyle (iktisat, tarih, politika, kültür ve toplum gibi) bireylerin duygu ve davranışları üzerinde daimî bir etkiye sahip olmaktadır. Bu etki, karşılıklı bir etkileşim yoluyla gerçekleşmekte, coğrafi çevre, yarattığı etki ile bireylerin duygu ve davranışlarını şekillendirirken, birey de meydana getirdiği eylem ve kararları ile yine aynı çevreyi şekillendirmektedir. Böylece, birey ve toplumlar çevrelerine karşı bir duygu hissetmeye başlamakta ve çevrelerini bu duyguya göre şekillendirmektedirler. Örneğin vatan sevgisi bireyin mekânla etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir duygu iken, bu duygu, kişinin ülke topraklarını ve kaynaklarını kullanımını ciddi derecede etkilemektedir. Birey, üzerinde yaşadığı mekânla duygusal bir bağ kurarak, ülkesine ve onun topraklarına karşı duygusal bir aidiyet ve bağ hissetmektedir. Bu duygular toplumsal bir yapıya dönüştüğünde ise, o ülkenin askeri özelliklerinden tarihine, oradan da ekonomik ve kültürel özelliklerine kadar birçok durum üzerinde kritik bir rol oynamaktadır.

Gerek fiziksel gerekse beşerî olsun coğrafi çevre, bireylerin duygudurumlarını etkileyen karmaşık obje ve sembollere donatılıdır. Kasvetli ya da güneşli bir hava veya sıcak-soğuk iklimler gibi klimatolojik ve meteorolojik şartlar duygudurumumuzu çeşitli

şekillerde etkileyebilirken, topografik unsurlar da duygudurumumuz üzerinde etkili olan başat unsurlardandır. Yüksek dağlar heybetli duruşları ve zorlu fiziksel koşulları ile insanlar üzerinde güç ve yücelik gibi hisler uyandırırken, yeşil ve engin ovalar ise huzur ve dinginliğe yönelik hisleri tetikleyebilmektedir (Coşkun, 2020). Zira, birçok kültürde dağların, güneşin ya da ulu ağaçların kutsal olarak atfedilmesi, onların toplumlar üzerinde yarattığı duygusal ve manevi etkinin bir izdüşümü olarak değerlendirilmekte ve kabul edilmektedir. Benzer şekilde camiler, kiliseler, katedraller, ya da tapınaklar gibi diğer toplumsal ve beşerî semboller de bireyler üzerinde bir saygı ve maneviyat duygusu uyandırmakta, dahası bu durum bireylerin davranışlarına bile yansımaktadır. Bu yerler, toplumsal bir sahiplenme ve davranış kalıpları yaratmakla beraber, genellikle devletin resmî kurumları tarafından da koruma altına alınarak, duygu temelli mekânların sadece birey ve toplumlar tarafından değil, politik kurum ve kuruluşlar tarafından da önemsendiğini ortaya koymaktadır.

Coğrafi çevrenin içinde ve onun sayesinde farklı şekillerde, farklı duygular yaşarız. Coğrafya, en temel duygularımıza hem doğal hem de beşerî unsurları ile doğrudan etki edebilmektedir. Mutluluk, üzüntü, sevinç, utanç ya da korku gibi temel duygularımız bilişsel ve öznel yaşantımız kaynaklı olduğu kadar, çevresel etmenler kaynaklı da olabilirler. Örneğin; dağlar, mağaralar, ormanlar ya da ürkütücü doğal çevreler bireyler tarafından hayatta kalma güdüsü ile kaçınılan ve korkulan doğal ortamlar olarak nitelendirilirken, bu gibi yerler, bireyler üzerinde olumsuz ve ürkütücü duygular uyandırmakta, bireylerin bu yerlerden kaçınma davranışları sergilemelerine neden olmaktadır. Benzer şekilde, aynı duygu ve davranışların ortaya çıkmasında kritik bir role sahip olan bir diğer önemli etmen de kuşkusuz, doğal afetlerdir. Doğal afetlerin önlenemez ve yıkıcı etkilerinin, bireylerin duygu ve davranışları üzerinde yıpratıcı bir etkiye sahip olması nedeniyle, doğal afetlerin bireyler üzerindeki etkilerini ele alan birçok çalışma bulunmaktadır (Bulut, 2006; Madianos & Evi, 2010; Rosendal vd., 2011; Parida, 2015; Cvetković vd., 2019; Kamaledini & Azkia, 2021). Mesela, Cvetković ve arkadaşları (2019), Türkiye, Sırbistan ve Makedonya'da yaşayan genç yetişkinlerin afet korkularını ele almış, katılımcıların özellikle depremlere karşı ciddi derecede korku hissettiklerini tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Bulut (2006), 1999 yılında Marmara'da meydana gelen deprem sonrasında afete maruz kalan ve kalmayan çocuklar arasındaki psikolojik ve duygusal farklıkları incelemiş, depreme maruz kalan çocuklardaki travmatik

belirtilerin ortaya çıkma oranının %73 dolaylarında seyrettiğini, depreme maruz kalmayan çocuklarda ise bu oranın %9 dolaylarında kaldığını belirtmiştir. Parida ise (2015), Hindistan'ın Uttarakhand eyaletinde 2013 yılında muson yağmurlarının neden olduğu sel sonrasında kadınların ruh sağlığı sonuçlarını incelemiş ve afetzede kadınların ciddi oranda travmatize olduklarını belirtmiştir.

İster çocuk ister yetişkin isterse de kadın olsun, doğal afetlerin toplumun çok büyük bir kısmı için genellikle travmatik sonuçlar doğurduğu ve farklı gelişmişlik düzeyine sahip toplumlarda doğal afetlere bakış açısının değiştiği bilinmektedir. Örneğin, gelişmiş toplumlarda yaşayan bireyler, doğal afetler sonucunda meydana gelen olayları teknik ve yapısal yetersizliklere bağlayabilirken, gelişmemiş veya inançsal değerlerin ön planda olduğu toplumlarda afetler bir tür cezalandırma ya da bir tür uyarıcı mesaj olarak algılanabilmekte ve bireylerin doğaya karşı korkuyla karışık bir saygı hissetmelerine neden olmaktadır (Özgen & Coşkun, 2020). Özellikle ilkel toplulukların, doğal afetler sonucunda tanrılara kurban atfetme ve çeşitli dinsel törenler düzenleme ritüelleri, bireylerin doğal afetler dolayısıyla ortaya çıkan duygusal yansımalarının bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çevresel etmenler, bireylerin korkuları üzerinde etkili oldukları kadar, insanın belki de en temel duygularından biri olan mutlulukları üzerinde de önemli bir yere sahiptir. Çünkü mekân üzerinde yaşanan deneyimler, bireylerin mekâna yükleyecekleri duygusal ifadeleri de büyük ölçüde şekillendirmektedir. Herhangi bir yerde mutlu olmak, çeşitli koşullara bağlı olarak değişebilmektedir. Bu durum, bir yerde doğmak, oraya bağlılık hissetmek ya da sosyoekonomik olarak iyi bir konumda olmakla ilgili olabilirken, bazen de kendi inancı, dili ya da kültürünü paylaştığı kişilerle iç içe yaşamakla ilgili olabilmektedir. Örnek vermek gerekirse Tüncer (2022), Elâzığ'ın Karakoçan ilçesine bağlı Çayırgülü köyüne yönelik duygusal yansımaları incelediği çalışmasında, bireylerin doğup büyüdükleri, benzer dili, inancı ve kültürü paylaştıkları kişilerle aynı yerde yaşamaları sebebiyle köylerine karşı olumlu duygular (*Topophilia*) beslediklerini tespit etmiştir. Zira, bir yerde mutlu olmak, kişiye ve mekâna göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bireyler, bazen kentsel yaşamın koşuşturmasından uzaklaşarak kırsal alanlarda (Ziogas vd., 2023), bazen de kentsel alanlar da olsalar dahi oradaki rekreasyonel alanlarda (Kang vd., 2021) mutlu olabilmektedir. Bu durum kişinin algısına, hayat

tarzına, beklentilerine ya da sosyoekonomik özelliklerine göre çeşitli şekillerde değişebilmektedir.

Bireyler üzerinde çeşitli duygular uyandıran çevreler hem doğal hem de beşerî özelliklerden meydana gelebilmektedir. Bazı tehlikeli yerleşim birimleri, savaş alanları veya askeri sınırlar genel olarak herkes için korku uyandıran yerler iken, karanlık yerler, köprü altları, dar ve ıssız sokaklar gibi alanlar ise özellikle kadınlar için daha fazla korku uyandıran yerlerdir (Özgen & Öztürk, 2022). Kendimizi güvende hissettiğimiz bir ev veya mahalle, aynı kültürü ve inancı paylaştığımız kişilerden oluşan bir köy, ya da içinde doyasıya eğlendiğimiz tematik park ise bizi mutlu eden yerlere örnek olarak verilebilmektedir. Dolayısıyla; kentler, mahalleler, sokaklar, binalar, heykeller veya kamusal yapılar gibi etmenler bireylerin duygudurumları üzerinde çeşitli etkilere sahipken aynı şekilde bir dağ, bir deniz ya da düz, yeşil bir ova gibi doğal alanlar da bireylerin duyguları ve sağlıkları üzerinde çeşitli etkilere sahiptir.

Coğrafi çevrelerin ve bunların duygusal yansımalarının bireylerin mental ve fiziksel sağlıkları üzerindeki etkilerinin coğrafyacılar tarafından da ele alınması bir sağlık coğrafyacısı olan Wilbert Gesler sayesinde gerçekleşmiştir. Gesler (1992), fiziksel/beşerî çevrelerin ve sosyal koşulların insanın algılarını ve sağlığını iyileştirmeye yarayan ortamlar olarak tanımladığı *"terapötik manzaralar*" kavramını ortaya atarak, coğrafyacıların *"bazı coğrafi çevrelerin neden iyileştirici bir özelliğe sahip olduğu?"* sorusu üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Gesler (1992), coğrafi çevreyle mental/fiziksel sağlık arasındaki ilişkinin incelenmesinin önemli olduğuna vurgu yaparak, araştırmacıların bu konuya odaklanmaları gerektiğini ileri sürmüştür (Bell vd., 2018). Gesler'in bu çağrısı, araştırmacılar tarafından karşılık bulmuş ve konuyla ilgili çeşitli çalışmalar ortaya konmuştur. Örneğin, yeşil alanların, hidrografik manzaraların, kültürel peyzajın veya dini mekânların konu edinildiği çalışmalar (Milligan & Bingley, 2007; Foley & Kistemann, 2015; Panelli & Tipa, 2007; Agyekum & Newbold, 2016) mevcut olmakla birlikte, doğal peyzajın hatta bunların tablo ve resimlerinin dahi stres ve anksiyete seviyelerini düşürdüğünü iddia eden ve bazı ruhsal rahatsızlıklarla coğrafya arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların da mevcut olduğunu belirtmek mümkündür (Davidson, 2003; Kweon vd., 2008; Alvarson vd., 2010; Keniger vd., 2013; White vd., 2017).

Çevrenin duygularımız üzerinde etkisi olduğu kadar, duygularımızın da çevre üzerinde önemli somut etkileri vardır. Duygularımız çevreyi nasıl anlamlandıracağımızı ve algılayacağımızı etkileyerek, mekânsal deneyimlerimizi ve mekânı kullanma biçimimizi şekillendirir (Davidson & Milligan, 2004). Birey, çevresel etmenlerle şekillendirdiği duygu ve düşüncelerinden yola çıkarak, yine aynı çevreyi değiştirir, dönüştürür ve üretir. Kurumlar, inanç, politika, kültür veya dil, bu etmenlerin etkisinde kalarak insanlar tarafından üretilen sistemlerin sadece birkaçı olmakla birlikte, duyguların birçok faaliyette ve üretimde kritik bir rol oynadığı rahatlıkla söylenebilmektedir. Örneğin, tarihteki din savaşlarının meydana gelmesinde ilahi duyguların önemi yadsınamaz bir gerçek iken, bir hükümetin alacağı politik kararlarda vatanseverlik duygusu veya bir halka özgü kültürel değerlerin yaşatılması için verilen mücadeleler, milliyetçilik duyguları olmadan açıklanamaz. Dini tapınaklar, kutsallık atfedilen mekânlar, anıtlar, koruma statülü alanlar veya yabancı bir ülkedeki göç edilen ülkeye özgü diaspora mekânları yine insanlar tarafından çeşitli duyguların etkisinde kalarak üretilen mekânlardır.

Coğrafya ve duygu arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, sadece çevrenin duygusal etkilerini değil, aynı zamanda kişilik özellikleri ve toplumsal değişkenlerin coğrafi farklılıklarının incelenmesini de içermektedir. Bu çalışmalar genellikle, kişilik sınıflandırılmalarında sıklıkla kullanılan *Beş Faktör Kişilik Kuramı* baz alınarak gerçekleştirilmiştir (Hanin vd., 1991; Lynn & Martin, 1995; Allik & McCrae, 2004; Rentfrow vd., 2008; Oishi vd., 2015; Lim, 2016). Bu kuram, McCrae ve Costa (McCrae & Costa, 1999; akt. Ertürk, 2021) tarafından geliştirilmiş olup, kuramda 5 adet kişilik özelliği bulunmaktadır. Bunlar; *Dışadönüklük, Nevrotiklik, Deneyime Açıklık, Sorumluluk* ve *Uyumluluk*tur. *Dışadönüklük* kişiliğe sahip olan bireyler enerjik, sosyal yönleri güçlü ve eğlenmeyi seven insanlardır. Risk alan ve hayatı olumlu yönleriyle değerlendirmeyi tercih eden kişilerdir. *Nevrotik* kişiliğe sahip olan bireyler ise stresli, kaygılı, günlük duygudurum değişimlerinin fazla olduğu depresif ve karamsar kişilerdir. *Deneyime açıklık* faktörüne sahip kişiler meraklı, yeniliğe açık, hayal güçleri kuvvetli, özgün ve yaratıcı insanlar olurken, *Sorumluluk* faktöründe ise bireyler disiplinli, kontrollü ve çalışkandır. Harekete geçmeden önce olayları iyice tartıp biçme özelliğine sahiptirler. *Uyumluluk* özelliklerine sahip bireyler ise yardımsever, hoşgörülü ve uyumlu kimselerdir

ki bu bireyler fedakarlıkları ve faydacı yapıları ile bilinmektedirler (Çiçek & Aslan, 2020).

Rentfrow ve arkadaşları (2008), *Beş Faktör Kişilik Kuramı*nı baz alarak ABD merkezli bir çalışma yürütmüşler ve çalışmalarında en baskın iki grubun nevrotiklik ve deneyime açıklık kişilikler olduğunu tespit etmişlerdir. Nevrotik özelliğe sahip bireylerin yoğunlaştığı alanların kuzey bölgeler olduğunu, deneyime açıklık faktörüne sahip bireylerin ise ABD'nin doğu kıyılarındaki kentsel bölgelerde yüksek bir aglomerasyon gösterdiğini belirtmişlerdir. Bu sonuç, nevrotik kişiliğin depresif ve kaygılı ruh halleri göz önüne alınarak kuzeydeki iklim şartları ile bağdaştırılmış, deneyime açık bireylerin kentsel ve çok kültürlü alanlarda yoğunlaşmış olması ise onların yeniliklere açık olmalarıyla açıklanmıştır (Rentfrow vd., 2008). Fakat bu çalışmalar, bireylerin bu kişisel özelliklere sahip olduğu için mi bu bölgelerde yaşadıklarını yoksa bireylerin yaşadıkları yerlerin mi kişilik özelliklerini belirlediğine dair soruları gündeme getirmektedir ki bu soruya yanıt verebilecek bazı çalışmalar da mevcuttur.

Oishi ve arkadaşları (2015), dağlık/ormanlık bölgelerle, kıyı ve düzlük bölgelerde yaşayan bireylerin kişilik özellikleriyle yaşadıkları coğrafya arasındaki ilişkiyi ölçmek için bir dizi çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacılar, çalışmalarının ilk etabında dışa dönük bireylerin kıyı ve düz yerlerde, içe dönüklerin ise dağlık alanlarda yoğunlaştıklarını tespit etmişlerdir. Yazarlar, bu sonucu test etmek için ABD'nin belirli eyaletlerinde düz ve dağlık alanlarda yaşayan yerleşimciler üzerinden yeni bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmanın bu etabına nüfus yoğunluğu, iklim, demografik değişkenler gibi çeşitli parametreler de dahil edilerek çalışma genişletilmiştir. Bu etapta da yine benzer sonuçlara ulaşılınca araştırmacılar, yaşanılan yerlerin mi bireylerin kişilik özelliklerini belirlediği yoksa bireylerin zaten o kişilik özelliklerine sahip oldukları için mi bu yerlerde yaşadıklarını test etmek istemiş ve bir deneysel çalışma daha gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların bir kısmı dağlık, bir kısmı da düz alanlara götürülmüş, katılımcılardan orada vakit geçirdikten sonra nasıl hissettiklerini raporlamaları istenmiştir. Çalışmanın sonuçları ve raporları çeşitli testlere tabi tutulduktan sonra, kişilerin dağlık ya da düzlük yerde olmalarının anlık olarak dışadönüklük ya da içedönüklük özelliklerine etki etmediği, bu nedenle de bu alanlardaki fiziki unsurların bireylerin kişilik özelliklerini belirlemeyip, bireylerin zaten o kişilik özelliğine sahip oldukları için dağlık ya da düzlük yerlerde yaşamayı tercih ettikleri

sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, çalışmaya katılan içe dönük bireylerin kıyı ve düz bölgelerde, dışa dönük bireylerin ise dağlık bölgelerde daha mutlu olduklarını belirtmeleri, bireylerin kendilerini iyi ve mutlu hissettikleri yerlere yöneldikleri çıkarımının yapılmasına neden olmuş, bunun da çalışmanın sonuçlarını güçlendirdiği belirtilmiştir (Oishi vd., 2015; Ertürk, 2021).

Bilindiği gibi, coğrafyadaki geleneksel determinist yaklaşımlar, toplumlar arasında farklılıkların özellikle fiziki coğrafi değişkenlerden kaynaklandığını iddia etmiştir. Daha antik dönemlerde dahi Aristo, doğal kaynak açısından zengin olan bölgelerde kurulacak devletlerin daha uzun süreli ve daha güçlü olacağını iddia ederken, Strabon ve İbn-i Haldun ise kıyı ve ılıman bölgelerde yaşayan toplulukların daha barışçıl ve insancıl, dağlık ve soğuk iklimlerde yaşayan insanların ise daha savaşçı ve sert olduklarını ileri sürmüştür (Doğanay & Doğanay, 2020). Daha yakın tarihimizde ise determinizm temelli bu görüşler, -bir zamanlar sömürgeci faaliyetlerini meşru bir zemine oturtmak için ortaya atılan sebeplerle benzer şekilde- batılı medeniyetlerin ortaya çıktığı coğrafi koşulların daha uygun olduğu, bu nedenle de burada dünyaya gelen bireylerin, toplumsal bir dayanışmaya daha az ihtiyaç duyup, kendilerine daha fazla zaman ayırdıkları ve bireyci oldukları, doğululuların ise çetin coğrafi şartlar nedeni ile hayatta kalabilmek için daha toplumcu ve dayanışmacı olmak zorunda kaldıkları bu nedenle de toplumcu duygu ve davranışlar sergiledikleri iddialarına dayandırılmaktadır (Ertürk, 2021). Ancak, determinist paradigmanın önemini yitirip, kültürel ve hümanist coğrafya çalışmalarının öne çıkmasıyla birlikte; kültür, sosyal çevre, ekonomik faaliyetler, demografik özellikler, geleneksel yapı ve inanç gibi faktörlerin de önemli etkilere sahip olduğu anlaşılmış ve bu iddialar önemini yitirmiştir. Zira, fiziki coğrafi koşulların birey ve toplumların duygu, davranış ya da kişisel özellikleri üzerinde belli bir etkisinin olduğu kabul edilmekle birlikte, toplumlar ve bireyler arasındaki bu farklılığı salt olarak fiziki koşullarla bağdaştırmak ve kültür, inanç, kişilik, gelişmişlik veya psikoloji gibi diğer birçok faktörün etkilerini göz ardı etmek, katı bir determinizmden başka bir şey olmayacaktır. Nitekim, duygu ve davranışlarımızı sadece fiziki koşullar değil, din, ahlak, politika, ekonomi, kültür ve kanunlar gibi çeşitli faktörler de şekillendirmektedir. Çünkü insan, biyolojik bir varlık olduğu kadar sosyal ve kültürel de bir varlıktır. Bu nedenle de sosyal ve kültürel tüm süreçlerden etkilenmekte ve onları etkilemektedir.

Fiziki ve beşerî coğrafi çevre, bireylerin duygularını şekillendiren çeşitli uyaranlara sahiptir. Bu uyaranların etkisiyle bireyler, duygularını yine aynı çevre üzerinde deneyimleyerek anlamlandırmaktadır (Ryan, 2016). Zira Davidson & Milligan'ın da belirttiği gibi (2004), bir yerin anlamlandırılması için öncelikle hissedilmesi gerekmektedir.

Coğrafi çevre, duygularımızı şekillendirdiği gibi, duygularımız da çevremizi etkilemekte ve değiştirmektedir. Bilindiği gibi insanoğlu, varoluşundan beri mekân ile sürekli bir etkileşim içindedir. Gün geçtikçe artan nüfus, gelişen insan ve gelişen teknoloji ile birlikte, mekân sürekli olarak farklı biçimlerde değiştirilmekte, istisnai durumlar dışında, insanın mekân üzerindeki etkisi daha belirgin bir hâl almaktadır. Özellikle günümüz koşullarında çevre üzerindeki etkiler çok yüksek seviyelere ulaştığı için birey hem değişen doğal çevresine hem de kendi inşa ettiği beşerî çevresine uyum sağlamak zorundadır (Turan, 1980). Bahsi geçen bu mekânsal dönüşüm ve adaptasyon süreci, kuşkusuz ki bireyler üzerinde önemli duygusal ve davranışsal değişkenlere neden olmaktadır. Çünkü, bireylerin duyguları ve davranışları, onların çevresi ve sosyal dünyası ile kurduğu ilişki ile şekillenmektedir.

Bireylerin duygusal yapılarının belirlenmesinde çok çeşitli etmen ve süreçler yer almaktadır. Coğrafi çevre, bilişsel özellikler, kültür, toplum, inanç ve sosyoekonomik değişkenler duygularımızın şekillenmesinde önemli etkilere sahip olan parametrelerdir. Tüm bunlara ek olarak duygular üzerinde etkili olan bir başka önemli husus da cinsiyet farklılıklarıdır. Çünkü, cinsiyete bağlı duygusal farklılıklar hem biyolojik hem de sosyokültürel sebeplerden kaynaklı değişiklikler göstermekte, bu durum da bireyler arasında çeşitli davranış kalıplarının ve duygusal yapılanmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Şüphesiz ki cinsiyetlerin kendine özgü bu özellikleri, onun duygu ile olan ilişkisinin özel olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

1.5.2. Cinsiyet ve Duygu

Daha önce de belirtildiği gibi duygular, meydana gelmeden önce çeşitli faktörler tarafından şekillendirilirler. Kişinin bilişsel özellikleri, sosyoekonomik durumu, çevresel etmenler, sosyokültürel ve toplumsal yapı gibi çeşitli faktörler duyguların oluşum aşamasında kritik bir role sahip olmakla birlikte (Zammuner, 2000), sadece bu etmenler değil, cinsiyet de bireylerin duygusal yapıları üzerinde önemli etkilere sahip olan bir faktördür. Nitekim, konu ile ilgili alanyazın incelendiğinde cinsiyet ve duygu arasında sıkı bir ilişkinin olduğu çok açık bir şekilde görülmektedir.

Duyguların cinsiyetler arasındaki farklılıklarına odaklanan ilk çalışmalar, araştırma sonuçlarını genellikle beynimizdeki duygu ve davranışlardan sorumlu bölgelerin erkek ve kadınlarda farklı özelliklere sahip olmalarıyla açıklarken, toplumsal ve kültürel yapının da -stereotiplerin- duygudurumlar üzerinde etkili olduğunu savunan çalışmaların ortaya çıkmasıyla birlikte *"Biyososyal"* yaklaşımın popülerlik kazandığı bilinmektedir (Fischer vd., 2004). *Biyososyal* yaklaşım, cinsiyetler arasındaki duygusal farklılıkların hem biyolojik sebeplerden hem de sosyokültürel nedenlerden kaynaklandığını iddia etmektedir. Nitekim, son zamanlarda yapılan nöropsikolojik çalışmalarla da duyguların işlenmesi konusunda erkek ve kadın beyninin farklılıklar gösterdiğini ve bunda, hormonal yapı, genetik ve kültürel çevre de dahil olmak üzere çeşitli etmenlerin önemli düzeyde etkili olduğu tespit edilerek bu iddialar doğrulanmıştır (Kret & Gelder, 2012). Biyososyal yaklaşıma göre erkeklerin ve kadınların duygularını nasıl ifade edeceği daha küçük yaşlardan itibaren toplumsal olarak öğretilmektedir. Erkekler, güçlü olmakla bağdaştırıldığı için duygularını gizlemeyi öğrenirken, kadınlar *"korunmaya muhtaç"* ve *"kırılgan"* yetiştirilme tarzlarından dolayı erkeklere göre duygularını daha özgür bir şekilde ifade edebilmeyi öğrenmektedirler (Fiorentini, 2013).

Biyososyal yaklaşımın da öngördüğü biçimde cinsiyet ve duygu temelli birçok çalışma, kadınların, erkeklere göre duygularını ifade etme konusunda daha rahat oldukları, erkeklerin ise duygularını dışa vurumda daha tutucu davrandıkları konusunda benzer sonuçlara ulaşmıştır (Allen & Haccoun, 1976; Kring & Gordon, 1998; Fischer & Manstead, 2000; Becht & Vingerhoets, 2002; LaFrance vd., 2003; Fischer vd., 2004). Bu araştırmalara göre kadınlar, sevinç, korku ve üzüntü gibi duyguları daha rahat ifade

edebilirken, erkekler genellikle tam tersi şekilde, öfke, kızgınlık ve gurur gibi duyguları daha rahat ifade etmektedir (Fischer & Manstead, 2000). Bu durum, çoğu araştırmacı tarafından biyolojik etmenlerin etkisinin yanı sıra, toplumsal/kültürel öğretilerin ve stereotiplerin bir sonucu olarak değerlendirilmekte, toplumsal cinsiyet normları tarafından dayatılan ideal *"erkeklik"* ve ideal *"kadınlık"* yargılarının, bireylerin duygusal dışavurumlarını dahi etkileyen önemli bir faktör olduğu kabul edilmektedir.

Stereotipik inanışlar, (kalıp yargılar) cinsiyet temelli kültürel normlar sebebiyle kadınlar ve erkekler arasındaki duygusal ifade biçimlerinde farklılıklara neden olmakla kalmayıp, bireylerin, duygularını toplumsal olarak dayatılan şekliyle içselleştirmesine ve ifade etmesine de neden olmaktadır (Alexander & Wood 2000; Brody, 2000). Stereotipler, özellikle erkeklerin duygularını açıkça ifade etmek konusunda çekingen davranmalarına, duygularını açıkça dile getiren erkeklerin *"güçsüz"* olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır. Zira, bazı çalışmalarda erkeklerin duygusal uyarıcılara karşı kadınlara göre daha yüksek kortizol seviyeleri ve kan basıncı ile tepki verdikleri ancak duygularını sözel olarak dile getirme konusunda kadınlar kadar başarılı olamadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Kirschbaum vd., 1999; Stroud vd., 2002; Chaplin vd., 2008; akt. Chaplin, 2015).

Kadın ve erkeklere dayatılan toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin sadece duygu dışa vurumlarını etkilemekle kalmayıp, davranış kalıplarını da şekillendirebilmektedir. Erkekler, cinsiyet rolleri gereği kendini gösterme ve güçle ilişkili sosyal davranışları (daha yüksek ses, daha fazla fiziksel alana sahip olma gibi) daha çok sergilerken, kadınlar ise *"geleneksel"* görevlerinden dolayı, ilgi gösterici ve destekleyici rolleri (partnerini onaylama, destek olma gibi) üstlenmektedirler (Cousın & Mast, 2013). Stereotipler, kendini gerçekleştiren kehanetler gibi davranarak, cinsiyetlere atfedilen rollerin benimsenmesine ya da bu rolleri yerine getirme endişesiyle farklı duygusal ve davranışsal sorunların ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Örneğin, *"erkekler kadınlardan daha iyi araba kullanır"* ya da *"kadınlar erkeklere göre daha duygusaldır"* gibi kalıplaşmış ifadeler, kuşkusuz ki bireyler üzerinde bir baskı yaratmakta ve kişilerin hem davranışsal hem de duygusal yönelimlerini etkilemektedir (Brody & Hall, 2010). Dolayısıyla, stereotipler çoğu zaman kişinin biyolojik özelliklerinin önüne geçmekte ve duygusal yapılarının toplumsal ve kültürel belirleyiciler tarafından yönetilmesine neden olmaktadır.

Gerçekten de bazı çalışmalarla stereotiplerin bu etkileri incelenmeye çalışılmış ve sonuçlar tahmin edildiği gibi çıkmıştır. Örneğin, Becht & Vingerhoets (2002), ağlama eğilimi konusunda kadınların erkeklere göre daha yüksek oranlara sahip olduğunu ve erkeklerin, ağlarken kadınlara göre daha fazla utandığını tespit etmiştir. Benzer şekilde, LaFrance ve arkadaşları da (2003), erkeklerin kadınlara göre daha az gülme eğiliminde oldukları ve bunda kültürün de anlamlı bir etkisinin olduğunu tespit etmiş, Fischer ve arkadaşlarıysa (2004), kadınların korku ve utanç gibi duyguları daha yoğun ve rahat bir biçimde ifade ettiklerini, erkeklerinse, öfke ve gurur gibi duyguları daha rahat ifade edebildiklerini tespit ederek stereotiplerin duygular üzerindeki etkilerini somutlaştırmışlardır.

Tarih boyunca kadınlar nazik, kırılgan ve zayıf, erkeklerse daha sert ve güçlü görülerek, kadınlara daha uyumlu duygu ve davranışlar, erkeklere ise daha baskın duygu ve davranışlar benimsetilmiştir. Böylece, kadınlar daha defansif, erkeklerse daha ofansif duygularla donatılmıştır. Bu durum, kadınlarda kaygı ve depresyon, erkeklerde ise psikopati ve davranış bozuklukları gibi ruhsal bozuklukların daha fazla görülmesinin sosyokültürel etkisi olarak değerlendirilmektedir (Schirmer, 2013). Küçük erkek çocuklarda dahi ofansif davranışlar -saldırganlık gibi- sergileyenlerin, daha sakin ve uslu çocuklara göre daha maskülen ve sempatik görülmesi bu sosyokültürel etki için iyi bir örnek oluşturmaktadır (Kret & Gelder, 2012).

Sonuç olarak, cinsiyetler arasındaki duygusal farklılıklar, çeşitli etmen ve süreçler tarafından dinamik olarak üretilmektedir. Biyolojik özellikler, nörolojik yapı, stereotipler, sosyokültürel ve sosyoekonomik yapı bu üretimde büyük bir öneme sahiptir. Cinsiyetler arasındaki bu farklılık, kadınların ve erkeklerin toplumsal statüsünden, cinsiyet eşitliklerine veya yetiştirilme tarzlarına kadar birçok durum üzerinde etkili olmaktadır. Erkeklerin genellikle güç ile bağdaştırılan duygularla anılması, kadınları *"zayıf"* ve *"kusurlu"* bir kalıba sokmuş, bu da erkeğe hemen her alanda bir iktidar kazandırmıştır. Kadınlar, *"zayıf"* duygusal özelliklerinden dolayı sadece belirli işleri yapabilen kişiler olarak görülmüş, bu nedenle de fiziksel ve sosyal bağlamda bir hareket kısıtlılığı ortaya çıkmıştır. Belirli meslekler, belirli renkler veya belirli davranış özellikleri sadece kadınlarla veya sadece erkeklerle özdeşleştirilerek, cinsiyetler arasındaki uçurum git gide genişletilmiştir.

Kadının *"zayıf"* bir varlık olması onun hem mekânsal kullanımını hem de sosyal bir varlık olarak deneyimlerini sınırlandırmıştır. Bu sınırlılıklar, kadının ekonomik gelirine, iş yaşamına, aile yaşantısına veya kişisel hak ve özgürlüklerine kadar geniş bir çerçeve üzerinde etkili olmuştur. Günümüzde dahi, kadınlar hâlâ bazı yerlerde tek başlarına sokağa çıkamamakta, eşleri olmadan araç kullanamamakta veya belirli meslek kollarında iş imkânı bulamamaktadır. Tüm bu örnekler, kadınların *"zayıf"* ve birileri tarafından sürekli korunup kollanmak zorunda olan varlıklar olarak görülmesinden kaynaklanmakta ve bu da kadınların mekanla olan ilişkisini şekillendirmektedir. Bu nedenledir ki kadınların mekanla olan ilişkilerini irdelemek ve incelemek gerekmektedir.

1.6. Kadın ve Mekân

Tarihsel süreçten bu yana kadınların mekânsal var oluşları tartışılagelen bir konu olup, kadınların mekân ile olan etkileşimlerinin erkeklere göre daha sınırlı olduğu düşünülmektedir. Feminizmin akademik çalışmalarda yer edinmeye başlaması ile çeşitli bilim dallarında, (özellikle de sosyal bilimlerde) kadınları merkeze alan çalışmaların daha da belirginleştiği, kadın ve mekân konulu çalışmaların da popülerlik kazanmaya başladığı bilinmektedir.

Literatürde kadın ve mekân arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar genellikle kentsel mekânları ele almaktadır (Fenster, 2005; Newcomb, 2006; Koning, 2009; Eklemezler, 2018; Arpacı, 2019; Harbelioğlu, 2019; Akgül & Toy, 2021; Mirioğlu, 2021; Bharadwaj & Mahanta, 2021). Bu eğilimin temel nedeni, kentsel alanların daha heterojen bir yapıya sahip olması ve toplumsal cinsiyet rollerinin mekâna yansımasında kritik bir rol oynamasıdır. Ayrıca, kentlerin yoğun nüfusa ve sosyoekonomik farklılıklara sahip olmalarının, araştırmacıların özellikle kentsel mekanlara odaklanmasında etkili bir faktör olabileceği de düşünülmektedir. Bu noktada, mekanla ilgilenen disiplinlerin kentsel araştırmaların popülerliği ve kentlerin çeşitli toplumsal ve sosyal süreçlerin araştırılması açısından avantajlı olmalarının, çalışmaların bu yönde şekillenmesinde önemli bir etken olabileceği de vurgulanmalıdır. Öyle ki Tuncer'e göre de (2015) kentsel alanlar, kadın-mekân etkileşiminin ve pratiklerinin çeşitlenip, somutlaştığı alanlardır.

Kentlerin heterojen yapısı, yüksek nüfus yoğunluğu ve karmaşık, patriyarkal planlama düzeni genellikle kadınların deneyimlerini olumsuz yönde etkileyen bazı unsurlar içermektedir. Bu unsurlar, doğal şartlardan kaynaklı olmaktan ziyade toplumsal olarak inşa edilmiş olan beşerî çevrelerden meydana gelmektedir. Cadde-sokak sistemleri, ışıklandırma, ulaşım güzergahları veya kamuya açık olan ancak erkeklerle özdeşleşmiş mekanların varlığı kadınların mekânsal hareketlerini ve deneyimlerini etkileyen önemli unsurların içerisinde yer almaktadır. Çoğu zaman kadınlar için kısıtlayıcı olan bu faktörler, mekânsal bir eşitsizliğe de yol açmaktadır. Çünkü aynı özelliklere sahip yerler erkekler için pek bir sorun oluşturmazken, kadınlar için önemli derecede kısıtlayıcı olabilecek niteliklere sahiptir. Bu kısıtlayıcılar, -özellikle kaygı, korku, fobi gibi- kadınların güvenlik algılarını değiştirip, mekânı deneyimlemelerini etkileyebilmektedir.

Alanyazında, kadınların gündelik yaşamlarında karşılaştıkları mekânsal kısıtlayıcıları ele alan birçok çalışma vardır. Örneğin, Akgül & Toy (2021), kadınların mekânsal güvenlik algılarını inceledikleri çalışmalarında katılımcıların evlerine giderken genellikle ışıklandırmanın yeterli olduğu ana caddeleri tercih ettiklerini ve mahalle içinde yürürken tedirgin bir biçimde ve hızlı adımlarla hareket ettiklerini ifade etmişlerdir. Çalışmanın ortaya koyduğu diğer önemli bir bulgu ise kadınların mahallelerindeki kahvehanelerden rahatsızlık duymalarıdır. Bu sonuçlar, kentli kadınların günlük yaşamlarında karşılaştıkları güvenlik sorunlarına dair önemli ipuçları sunmakta, ayrıca kahvehane gibi patriyarkal kökenli mekanların, kadınların mekânsal deneyimlerinde olumsuz bir etkiye sahip olabileceği sonucunu doğurmaktadır. Öyle ki bu gibi mekanların kadınların mekânsal deneyimlerini etkilediğini kanıtlar nitelikte başka çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Ehrkamp (2013), Almanya'da yaşayan ve Türkiye'den göç eden kadınların mekânsal algılamalarını incelemiş ve kadınların kahvehanelerin önünden geçmemek için kendilerine alternatif rotalar çizdiklerini belirlemiştir. Buna karşın, bazı araştırmalarda kadınların güvenlik algılarının kamusal alanların varlığı ile pozitif bir ilişki içinde olduğunun tespit edildiği de olmuştur. 2016 yılında Mumcu ve arkadaşlarının Trabzon'un en işlek caddelerinden birinde yürüttüğü çalışmada, cadde nüfusunun sadece %30'luk bir kısmını oluşturan kadınlara *"özgürlük," "güvenlik"*, *"rahat hissetme"* gibi deneyimlerle ilgili sorular yöneltilmiş, kadınların verdiği cevaplarda güvenlik algısı dışında, diğer tüm deneyimlerin erkeklere göre anlamlı derecede düşük olduğu tespit edilmiştir. Yazarlar, kadınların sadece güvenlik algılarının yüksek çıkmasının sebebini, ortamın kalabalık olması ve kadınların bu nedenle kolayca yardım isteyebileceklerini düşünmelerine bağlamışlardır (Mumcu vd., 2016).

Söz konusu mekânsal düzen, kadınların nerede bulunabileceği, hangi saatte dışarı çıkabileceği ya da tek başına mı yoksa bir refakatçiyle mi olması gerektiği gibi kişisel özgürlüklerini çeşitli şekillerde kısıtlamaktadır. Bu durum, kadınların güvenlik ve özgürlük algılarını önemli ölçüde etkilemekte ve mekânsal olarak var olabilmek için başkalarına bağımlılıklarını arttırmaktadır. Zira, Demirbaş'da (2012), kadınların kendilerine eşlik eden bir erkeğin olduğu zamanlarda veya belirli bir yaş grubunun üstünde olduklarında kentsel alanlardan daha az rahatsızlık duyduklarını belirtmiş, çocuklu olmanın bazen kent merkezine çıkmayı engellediği bazen ise teşvik ettiğini aktarmıştır.

Mekânsal kısıtlayıcılar sadece somut şekilde değil, bazen soyut şekillerde de kendini göstermektedir. Bunların içinden belki de en belirgin olanı zaman-mekân uyuşmazlığıdır. Bu durum özellikle gece saatlerinde ortaya çıkmakla birlikte, kadınların mekânsal ve zamansal kullanımlarını ciddi derecede sınırlandırmakta, gece saatlerinde çevresel tehditlerin artış göstermesi nedeniyle birçok kadın güvenlik problemleri yaşayabilmektedir. Konuya ilişkin olarak, Bharadwaj & Mahanta (2021) tarafından yapılan bir çalışma sonucunda katılımcıların gece saatlerinde birçok çevresel faktör tarafından tehdit edildiklerini tespit etmişlerdir. Nitekim Valentine'de (1989) çalışmasının sonucunda kadınların gündüz saatlerinde kamusal alanların belirli noktalarını korkutucu bulduğunu, gece saatlerinde ise bütün kamusal alanları korkutucu bulduklarını tespit etmiştir. Tüm bu örneklere ek olarak, zaman-mekân uyuşmazlığına ilişkin eleştirilerden biri de Marksist feministler tarafından yapılmıştır. Onlara göre kadınların kamusal alandaki hareket sınırlılığının sebeplerinden biri de modern kentlerdir. Ticari, iktisadi ya da eğitim amacı ile kullanılan tüm yerlerin evlere uzak bir şekilde konumlandırıldığı, bu nedenle ev ile bu yerler arasındaki mesafenin uzayıp, kadınlar için farklı güvenlik sorunları ortaya çıkardığı, bunun da kadınların sokaklarda ve kamusal alanlarda serbestçe dolaşabileceği saatleri kısıtladığı iddia edilmektedir. Marksist feministlere göre aynı konu bir erkek için sorun olmazken kadınlar için sorun yaratmakta ve bu da kadını evde kalmaya ve ev işleri ile meşgul olmaya zorlamaktadır (Dikici, 2016).

Kadınların çoğu, patriyarkal bir düzene göre oluşturulmuş mekânsal düzenlemelerden dolayı yaşadıkları zorlukların yanı sıra, gündelik yaşamlarında otobüste, iş yerlerinde, sokakta yürürken ya da bir kafede otururken çeşitli şekilde rahatsız edilmek ve sözlü ya da fiziksel tacize uğramaktan korkmaktadırlar. Bu durum kadınların yaşamsal tercihlerine, ekonomik özgürlüklerine ve mekânı algılamalarına etki etmektedir. Kadınların günlük yaşamda karşılaştıkları bu zorluklar, zihinlerinde birer tehlikeli ya da emniyetli alan haritaları meydana getirir. Bu harita, şüphesiz ki kadınların yürüme, çalışma, eğlenme ya da daha geniş anlamı ile kentte var olma durumlarını etkilemektedir. Kadınların bu konudaki zihin haritaları çevresel tehditler tarafından sürekli şekillendirilir. Gündüzden geceye, ya da günden güne değişebilir. Bu nedenle bir kadının korkularını oluşturan zihin haritalarının erkeklere göre çok daha dinamik olduğunu söylemek mümkündür. Bu korku hali, kadınların sosyal yaşantılarını ve kamusal alanlardaki davranışlarını kısıtlar, hatta daha ileri düzeyde kadınlar, korunmak için erkeklere bağımlı

hale gelebilir ve kamusal alandan, iş yaşamından uzaklaşarak, evlerine hapsolabilir. Tüm bunların önüne geçmek için ışıklandırmayı düzenlemek, kentsel ulaşımı, yürüyüş rotalarını ya da toplu taşımayı bu durumu göz önüne alarak düzenlemek veya yaygın bir güvenlik ağı oluşturmak belli başlı çözüm önerileri olsa da bunları hayata geçirmek bazen zor olabilmektedir. Çünkü halihazırda ataerkil bir yapıya göre inşa edilmiş bir çevre vardır. Dahası, bazı kentlerde bunu değiştirmek tarihsel ve sosyokültürel yapısı ya da çeşitli ekonomik yetersizlikleri nedeniyle zor olabilir (Kern, 2020). Bu nedenle en temel çözüm, kadına olan bakış açısının ve toplumsal cinsiyet dayatmalarının değiştirilmesine yönelik topyekûn bir değişimden geçmektedir. Zira kadın için tehdit olan toplumsal olgular değiştiğinde, çevresel etmenlerin iyileştirilmesi çok daha uygulanabilir ve gerçekçi olacaktır.

Kentsel alanlar, kadınlar için sadece dezavantaj değil, bazı durumlarda avantajlara da sahiptir. Öyle ki kentsel alanlarda kadınların eğitim ve iş imkanlarına daha fazla erişebildiği, sahip olduğu iş imkanları sayesinde de evlilik ve çocuk sahibi olma gibi durumları erteleyerek, karar verme özgürlüklerini ellerine almalarına ve toplumsal cinsiyet rollerine meydan okumalarına imkân tanımaktadır. Kentsel alanların sahip olduğu birtakım özellikler, kadınların sosyalleşmelerine ve ev işlerinden uzaklaşarak kişisel olarak kendilerine daha fazla zaman ayırabilmelerine olanak tanımaktadır (Avenarius, 2012; Pozarny, 2016).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere kadınların mekânı kullanmalarına dair sınırlamalar, erkeklere kıyasla daha belirgindir. Bu nedenledir ki kadınların mekânsal deneyimlerini ve coğrafyalarını ayrıca ele almak önem arz etmektedir. Zira coğrafya disiplininde, 1970'li yıllarda gerçekleşen eleştirel yaklaşımlar ve teorik değişimler sayesinde mekânsal çalışmalara toplumsal ve sosyal konulu araştırmalar de dahil edilmiş, bunlardan biri de mekânın cinsiyetlere göre incelenmesini içeren feminist kökenli araştırmalar olmuştur. Bu konudaki ilk araştırmalar, kentsel alanlardaki kamusal alanların erkeklere, ev ve ikametle ilgili olan özel alanların ise kadınlara atfedilerek mekânın kamusal/özel olarak bölünmesi ve kadınların mekânsal deneyimleriyle ilgilenen çalışmalardan meydana gelmektedir.

Kadınların kentsel alanlardaki deneyimlerinin incelenmeye başlanmasıyla kadınların kentlerde daha az yer kapladıkları, daha az kaynağa ulaştıkları, daha kısa süreli ve daha az yolculuk yaptıkları saptanmıştır. Mekânsal çalışmalara davranış bilimlerinin de dahil olmasıyla, bu saptamaların sebepleri daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır. Örneğin kadınların daha kısa süreli yolculuk yapmaları, yol üzerinde daha çok duraksamalarıyla, (alışveriş, ev ihtiyaçları için vs.) daha az yolculuk yapmaları ise kişisel gelirlerinin düşüklüğü sebebi ile özel araçlara erişimlerinin kısıtlı olmasıyla açıklanmıştır (Mackenzie, 1989). Elbette ki gerek coğrafya biliminde gerekse diğer sosyal bilimlerde cinsiyet temelli mekânsal çalışmalar sadece bunlarla sınırlı değildir. Cinsiyetler arasındaki mekânsal algı, mekânsal kullanım ve mekânsal yetenek çalışmaları da sıkça ele alınan çalışmaların başında gelmektedir. Çünkü, cinsiyetin sadece biyolojik bir kavram olmadığı, toplumsal ve kültürel bir yanının da olduğu çok açıktır. Bu nedenledir ki cinsiyet temelli mekânsal çalışmalar, bir diğer popüler çalışma konusunu oluşturmaktadır.

Cinsiyet temelli mekânsal farklılıkların kökeninin avcı-toplayıcı döneme kadar götürüldüğü görüşler mevcuttur. Nitekim bu konudaki genel yargı, erkeklerin mekânı kullanma ve yön bilgisi yeteneklerinin kadınlara göre daha iyi olduğudur. Bu bilgi, avcı toplayıcı zamanlarda, kadınların toplayıcılıkla uğraşıp mekânı daha lokal ve kısa süreli deneyimlemesine, erkeklerin ise avlanacak hayvanların peşinden giderek çok daha geniş alanları deneyimlemeleri ve daha kısa sürede daha çabuk karar vermek zorunda kalmış olmaları ile ilişkilendirilmektedir (Bahçekapılı, 2023). Nitekim, literatürde erkeklerin mekânsal yetenek ve kullanım konusunda kadınlardan daha iyi olduğunu destekler nitelikte hem uygulamalı hem de beyin aktivasyonlarını inceleyen çalışmalar mevcuttur (Dabbs Jr. Vd, 1998; Silverman vd., 2000; Ecuyer-Dab & Robert, 2004; Coluccia, 2007; Persson vd., 2013; Moon vd., 2016).

Konuya ilişkin olarak Coluccia & Biti (2004), 1983-2003 yılları arasındaki kadın ve erkekler arasındaki mekânsal farklılıkların ele alındığı çalışmaları derlemiş, gerçek ortamlarda yapılan çalışmaların %58,82'sinde erkeklerin kadınlara göre daha iyi performans sergilediği, sanal ortamlarda yapılan çalışmalarda ise yine erkeklerin %57,14 oran ile kadınlara göre daha iyi bir performans sergilediği tespit edilmiştir. Buna ek olarak, rota öğrenme, varış noktası bulma ya da rotayı tersine çevirme gibi yön bulma testlerinde erkekler %61,11 oranla kadınlardan daha iyi performans sergilemişlerdir. Yine

harita çizimi testlerinde erkekler kadınlara göre %54,55 oranında, yer işaretleme testlerinde ise %64,29 oranında bir üstünlük sağlarken, sadece mesafe tahmini testlerinde %71,43 oranında cinsiyet farklılığına rastlanmamıştır. Ayrıca, başka çalışmalarda söz konusu mekânsal yetenek ölçekleri test edilmiş ve erkeklerin yön bulma konusunda kendi referanslarına göre hareket ettikleri, yani daha özgür davrandıkları, kadınların ise genellikle belirtilen rotaları takip edip, mekânsal yön bulma kaygılarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir (Lawton, 1994). Aynı şekilde Schmitz'de Lawton ile (1994) benzer sonuçlara ulaşmış, çalışmasında kadınların mekânsal kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu aktarmıştır (Schmitz, 1999).

Kadınlar ve erkekler arasındaki mekânsal farklılığın ölçümüne dair yaygın olarak kullanılan ve farklı sonuçlara ulaşılabilen belirli testler mevcuttur. Bunlardan biri *Zihinsel Rotasyon* testidir. Bu test, nesneleri zihinsel olarak üç boyutlu bir şekilde döndürerek her dönüşte alacağı şekli tahmin etmeyi içermektedir. Zihinsel rotasyon testlerinde genellikle erkeklerin kadınlardan daha yüksek skor aldığı belirtilmiş, ancak bazı araştırmacılar bu çalışmaları çürütür nitelikte sonuçlara ulaşmış, bazıları ise katılımcıların eğitim seviyeleri yükseldikçe, zihinsel rotasyon testindeki cinsiyet farklılığının kapandığını bildirmiştir (Beamount vd., 1984; Richardson, 1994; akt: Deniz, 2020). Kullanılan bir diğer test, *Mekânsal Görselleştirme* testidir. Bu testler, iki veya üç boyutlu nesnelerin hareket ettirildikten sonra ortaya çıkabilecek yeni formlarının zihinsel olarak canlandırılmasını içerir. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda bazen erkeklerin daha iyi olduğu bazen ise cinsiyete dayalı anlamlı bir farkın olmadığı belirtilmiştir. *Dinamik Mekânsal Yetenek* testi ise, hareketli nesnelerin yer değiştirdikten sonra nereye ve ne şekilde hareket edebileceğini tahmin etme süreçlerini içerir. Bu testlerde de erkeklerin kadınlara göre daha iyi sonuçlara ulaştıkları belirtilmektedir. Yaygın olarak kullanılan son test ise, *Nesne Yeri Belleği* testidir. Bu test, belirli nesnelerin yerlerini, yani da daha önce görülen nesnelerin konumlarını hatırlamayı içerir ki sadece bu testte kadınlar, erkeklere göre daha başarılı bulunmuşlardır. Yukarıda örnekleri verilen testler genellikle soyut nesneleri içerdiğinde erkekler, somut nesneler içerdiğinde ise kadınlar daha yüksek başarıya ulaşmışlardır. Fakat bazı araştırmacılar tarafından bu çalışmaların kapsamının ve metodolojisinin sorunlu olduğu eleştirilmekte, çalışmalara her yaş grubundan, her etnisiteden ve her sosyal sınıftan katılımcının dahil edilmesi gerektiği belirtilerek, çalışmaların geliştirilmesi ihtiyacı vurgulanmaktadır (Self vd., 1992; Deniz, 2020). Tüm

bu örnekler ve sonuçlar göstermektedir ki erkeklerin ve kadınların mekânı algılamaları, deneyimlemeleri ve kullanım biçimleri birbirinden farklılık göstermektedir (McDowell, 1983). Dahası, bahsedilen bu örnekler daha spesifik özelliklere sahip iken, kadınların mekânsal deneyimleri üzerinde etkili olan çok daha çeşitli ve güçlü etmenlerin bulunduğu rahatlıkla söylenebilmektedir. Bunların belki de en kapsamlısı ve en çok tartışılanı ise kamusal-özel mekânsal ayrışmasıdır.

Mekânın özel ve kamusal olarak ayrılmasında birden fazla faktörün etkili olduğu söylenebilir. Örneğin Alkan (2000), özel ve kamusal alan ayrımının tarihsel olarak ilk patriyarkal düzenin ortaya çıkışından beri var olduğunu ve ilk kent devletlerinin görüldüğü Antik Yunan'da dahi bu ayrımın mevcut olduğunu dile getirirken, Hayfrod'a göre (1974), kapitalist üretimin durdurulamaz yükselişiyle insanların gündelik yaşamları git gide kamusal alanlara doğru evrilmiş ve bununla birlikte üretim ilişkileri de özel alanlardan (ev) çıkıp, kamusal alanlarda yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu durum da kadını hem üretimden hem de kamusal alanlardan uzak bir noktaya konumlandırmıştır. Benzer şekilde England'da (1993), kentsel planlamalardaki cinsiyetçi yaklaşımları ve özel-kamusal alan ayrımını banliyöler üzerinden ele almıştır. Ona göre banliyöler, orta sınıf beyaz kadınlar için şehir yaşamının yıkıcı ve tehlikeli yaşantısından uzak, kendi yaşam tarzlarına uygun yerler olarak empoze edilmiş ve böylece kadınlar birer ev hanımı konumuna getirilmiştir. Ayrıca, England'a göre, 1950'ler ve 1960'lar boyunca banliyölerin giderek şehir merkezinden uzaklara konuşlandırılması, erkeklerin işe gidip gelme sürelerini artırmıştır. Bu durum, erkeklerin evlerinde eşleriyle daha az vakit geçirmelerine, evde bekleyen kadının daha yalnız ve izole olmasına neden olmuştur. Böylelikle, kadınlar ve erkekler arasında farklı yaşam tarzları ortaya çıkmış ve kadınlar özel alanlarla, erkekler ise kamusal alanlarla özdeşleştirilmiştir. Mackenzie (1989), özel ve kamusal mekân ayrımı konusunda önemli çalışmalar ortaya koyan bir diğer önemli isimdir. Mackenzie'ye göre 1950'li ve 1960'lı yıllarda batılı kadınların çoğu düşük ücret ve düşük statü ile yarı zamanlı olarak kenar mahallerde çalışmaktaydı. Kadınların çalışma hayatının dahi kamusal alanlardan ziyade evlerine yakın olan bir yerde sürmesi, kadınları gerçek bir çalışan gibi göstermiyor, ev ve mahalleri kadınların, kamusal alanların ise erkeklerin 'mekânı' olarak algılanmasına neden oluyordu. Bu algı, kadınların kamusal ve kentsel alanlara olan erişimini kısıtlıyor ve onların hem kültürel hem de ekonomik açıdan yetersiz görülmelerine yol açıyordu. Aynı şekilde Wekerle'ye göre de (1980), kadınların

iş imkanları kamusal alanlardan yerel alanlara yönlendirilmiş, ya da kadınlar ev ve çocuk bakımı nedeni ile daha yakın yerlerde çalışmayı tercih etmek zorunda kalmışlardır. Ona göre bu durum, kadınlar ve erkekler arasındaki sosyokonomik farklılıkları meydana getiren en önemli etmenlerden biridir. Öyle ki Tunçel'de (2009), çalışmasında, zihin haritaları en zayıf olan grubun ev kadınlarından oluştuğunu belirterek hem Mackenzie (1989) hem de Wekerle'nin (1980) iddialarını destekler nitelikte bir sonuca ulaşmıştır.

Kadınların özel alanlarla bağdaştırılmasındaki bir diğer önemli unsurda toplumların sahip oldukları kültürel, inançsal ve politik özellikleridir. *"Kadının yeri evidir"* söylemi toplumsal bir algı oluşturmakta, dolayısıyla da kadınlar ev ve ev işleri ile ilişkilendirilip, ev işleri dışındaki faaliyetlere katıldıklarında garipsenmektedirler (Cumur & Topçu, 2022). Öyle ki Kansız ve Acuner'in (2010), Trabzon özelinde ele aldıkları çalışmalarında, kadınlara yöneltilen *"bir kadının görevi ne olmalıdır?"* sorusuna %37,8'lik bir oranla ilk verilen cevap *"ev işi yapmak"* olurken, %27,6 ile en çok verilen ikinci cevap ise *"çocuklara bakmak"* olmuştur. Aynı kadınlara *"bir erkeğin görevi ne olmalıdır?"* sorusu sorulduğunda ise %56,4'lük bir oranda *"evin geçimini sağlamak"* cevabı verilmiştir.

Gerek kamusal-özel mekân ayırımı, gerek tarihsel süreçten beri oluşturulan patriyarkal düzen, gerekse kültürel ve toplumsal normlar, kadınların evde kalıp ev işleri ile ilgilenmesine, erkeklerinse çalışıp ekonomik olarak evin geçimini sağlayan bir iktidar olarak nitelendirilmesine yol açmıştır. Bu durum, mekânı cinsiyetleştirmekle kalmamış, aynı zamanda ideal bir "kadınlığın" veya "erkekliğin" nasıl olması gerektiğini belirlemiştir. Kuşkusuz ki toplumsal olarak oluşturulan bu cinsiyet eşitsizliği, doğal olarak o toplumun ürettiği mekânda da yansıma bulacak ve *"cinsiyetleşmiş mekanları"* ortaya çıkaracaktır (Yalçınkaya, 2015). Çünkü, Lefebvre'ın de vurguladığı gibi (2014), mekân, toplumsal bir üründür. Hatta mekân, biyolojik cinsiyet ayrımlarını bile içselleştirerek, cinsiyet temelli mekânsal bölünmelere ev sahipliği yapacak kadar toplumsal bir yapıya sahiptir.

Toplumsal yapının cinsiyetlere yüklediği anlam ve görevler, mekanların da cinsiyete dayalı normlara göre tasarlanmasına yol açmaktadır (Akay, 2023). Beebeejaun'a göre (2016) kentler, çeşitli özellikteki grupların pratiklerine göre planlanırken, cinsiyete dayalı planlamalar çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Aynı şekilde

Kern de (2020), kadınların günümüzde dahi kentleri deneyimlerken, toplumsal cinsiyete ve ataerkil işleyişe göre tasarlandığı şekli ile deneyimlemeye devam ettiklerini dile getirmektedir. Kern, erkeklerden oluşan çoğu kent planlayıcısının, okulların kurulacağı bölgeden, evlerin tasarımına ya da bir şehrin meteorolojik uyarı rehberliğinin oluşturulmasına kadar hemen her şeyin erkek standartlarına göre düzenlendiğini ve kadınların kentsel deneyimlerinin göz ardı edildiğini belirtmektedir. Örneğin, Toronto şehrinin rüzgâr etkilerini ele alan meteorolojik bir rehberin, boy ve kilo standardının yetişkin bir erkeğe göre oluşturulduğunu tespit edildiğini aktarmış ve yine bir diğer çalışmada özellikle çalışan ve çocuklu annelerin toplu taşımada yaşadıkları zorluklara değinmiştir. Kern, bu çalışmada annelerin işe gitmeden çocuklarını okula bıraktığı, daha sonra tekrar işe gitmek için başka bir vasıtayı kullandığı ve yine akşam eve dönerken önce çocuğunu okuldan alıp daha sonra evine dönebildiğini aktarmıştır. Böylece, New York'taki çalışan bir annenin ulaşım harcamasının her ay 76 dolar kadar daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Marshall, 2018; akt: Kern, 2020).

Carrera & Castellaneta'ya göre (2023), kadınların mekânsal deneyimleri, eril perspektife dayalı kentsel planlamalar ve kadınlar için yeterli *"güvenliği"* sağlamayan fiziksel koşullar tarafından kısıtlanmaktadır. Bu durumun giderek daha fazla vurgulanmasıyla birlikte, günümüz şehirlerinde bazı yerlerde kadınların deneyimleri temel alınarak kentsel planlamalarda iyileştirmeler yapıldığı ve bu iyileştirmelerin sayısının arttığı söylenebilir. Örneğin, Viyana'da toplu taşıma erişimi ve yerinde çocuk bakımı gibi farklı alanlarda kentsel planlamalarda geliştirmeler yapılmış olup, bu planlamalara katkıda bulunanlar genellikle feminist bakış açısına sahip tasarımcılardan oluşmaktadır. Bu tür gelişmeler kadınların kentlerdeki görünürlüğünü arttırarak, kadınlara yönelik tüketim mekanlarının artışına neden olmuştur. Bu mekânların oturma düzenlerinin yenilenmesi, menülerde daha fazla diyet ürününe yer verilmesi veya renklendirmelerde daha *"kadınsı"* renklerin tercih edilmesi, bu konudaki somut fakat aynı zamanda ironik örneklerden sadece birkaçıdır (Kern, 2020).

Yukarıdaki paragrafta bahsi geçen örneğin, ABD ve Kanada'nın bazı şehirlerinde de uygulamaya konduğunu söylemek mümkün olmakla birlikte, uluslararası arenada kadınların kentlerde karşılaştıkları eşitsizliklerin giderilmesine yönelik yürütülen çalışmalar bunlarla sınırlı değildir. Bir diğer örnek çalışma, Birleşmiş Milletler tarafından yürütülen ve bir ayağının da ülkemizde gerçekleştirildiği *"Kadın Dostu Kentler Birleşmiş*

Milletler Ortak Programı" projesidir. Proje uluslararası düzeyde olup, Norveç, İsveç, Belçika, Avusturya ve Finlandiya gibi ülkelerin bu projede öncü ülkeler olduğunu söylemek mümkündür. Kadın dostu kentler: kentlerin sunduğu sosyoekonomik ve politik fırsatların kadınlar da dahil olmak üzere herkes tarafından eşitçe kullanılabildiği, yerel yönetim ve planlamaların karar verme süreçlerinde kadınların da aktif olarak yer alabildiği kentlerdir. Bu kentler, mevcuttaki kentlerin kentsel yönetim ve yaratım süreçlerinde kadınların yeterince yer almadığı ve kentteki kadınların ihtiyaçlarının ve imkanlarının yeterince tanınmadığı gerekçesi ile ortaya çıkmış olup, kadınların her türlü sosyoekonomik imkana ve kentsel hizmetlere (ulaşım, güvenlik, barınma) erkeklerle eşit bir biçimde erişebildiği, kentsel yönetim ve karar alma süreçlerinde aktif olarak katılımcı olabilecekleri kentlerdir. Projenin ilk etabı, İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa ve Trabzon illerinde yürütülen çalışmalardan meydana gelirken, projenin ikinci etabında bu illere Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya ve Mardin ve Samsun illeri de dahil edilmiştir (Mumcu vd., 2016; Mert, 2021; Kadın Dostu Kentler, 2023).

Sonuç olarak, bireylerin mekânla olan etkileşimlerinin; yaş, etnisite, inanç, gelir, meslek, ideoloji veya kültür gibi çeşitli parametreler tarafından şekillendiğini söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra hem biyolojik hem de toplumsal anlamlar içeren cinsiyetin de mekânsal etkileşimde önemli ölçüde farklılıklara neden olduğu kabul edilen bir gerçektir. Cinsiyet temelli bu farklılıkların sebeplerinden biri biyolojik kökenli olmakla birlikte, buna ek olarak toplumsal, kültürel, inançsal ya da politik birçok farklı unsur da çeşitli şekillerde etkili olmaktadır. Patriyarkal kökenli mekânsal tasarımlar, dini ve politik söylemler, toplumsal olarak oluşturulan cinsiyetçi ayrıştırmalar ya da cinsiyetlere yüklenen anlam ve değerler cinsiyet temelli mekânsal etkileşimin farklılaşmasındaki ana unsurları meydana getiren başlıca örneklerdendir.

Bahse konu olan bu etkileşimin, genellikle kadınların aleyhine olduğunu söylemek mümkündür. Buna rağmen gerek tarihte gerekse de günümüzde kadınların ve diğer duyarlı bireylerin -akademisyenler, aktivistler, sivil toplum kuruluşları ve dernek üyeleri gibi- ortaya koydukları çaba ile kadınların mekânsal var oluşları konusunda ses getiren görüşler ve çalışmaların mevut olduğu da rahatlıkla söylenebilmektedir. Nitekim kadınlara yönelik tüm bu planlamalar ve iyileştirmeler kadınların mekânı kullanmaları ve deneyimlemeleri konusunda pozitif bir adım olsa da mevcut mekânsal düzenin geçmişinin çok eskilere dayandığını ve bu nedenle de değişiminin zor ve uzun bir süreç

olduğunu da unutmamak gerekmektedir. Nitekim Kern de (2020; 81), tüm bu yenilenmelere ve düzenlemelere rağmen sorunun hâlâ var olduğunu kabul etmekte ve eklemektedir: *"Tüm bunlara rağmen, yine de bir kadın eğer gece arkasından bir yabancı yürüyorsa, sokağın karşısına geçecektir…"*

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

Bulgular kısmında hem Çarşamba'da hem de Hanlar Bölgesinde katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden alınan cevaplar ayrı ayrı analiz edilecek, analizden elde edilen verilerin belirli kategoriler altında toplanarak, sade ve anlaşılır bir biçimde aktarılmasına özen gösterilecektir. Araştırma sahalarının karşılaştırmalı yorumlaması ise *Sonuç ve Öneriler* kısmında yapılacaktır.

2.1. Çarşamba

Çarşamba'da yapılan görüşmelerde Yaşları 18 ile 67 arasında değişen 12 katılımcının %75'i Osmangazi İlçesi, %25'i ise Nilüfer İlçesinin farklı mahallelerinde ikamet etmektedir. Katılımcılar, ev hanımı, işletmeci, satış danışmanı, terzi, drama eğitmeni, eczacı, kuaför ve muhasebecilik gibi farklı meslek dallarına mensuptur. Katılımcıların %50'si bekar, %33,3'ü evli, %16,7'si ise boşanmıştır. Bunlardan 7 tanesi çocuk sahibi, 5 tanesi ise çocuk sahibi değildir. Katılımcıların %40'ından fazlası Bursa'da 16-25 yıl aralığında ikamet ederken, %25'i 37-51 yıl aralığında ikamet etmektedir. Ayrıca, %16,7'si 26-36 yıl aralığında ve %16,7'si de 5-15 yıl aralığında ikamet süresine sahiptir. Öğrenim durumları ortaokul seviyesinden Yüksek Lisans seviyesine kadar değişen katılımcıların %75'i Bursa'ya; İstanbul, Erzurum, Ankara, Samsun, Kars, Tokat, Gaziantep ve Muğla gibi çeşitli illerden göç etmiştir. Katılımcılara ait genel bilgiler *Tablo 2.*'de verilmiştir.

Katılımcı	Yaş	Eğitim	Meslek	İkamet Yeri	Medeni Durum	Çocuk	İkamet Süresi	Göç Durumu
K1	18	Lise	Tezgahtar	Osmangazi	Bekar	Hayır	18 yıl	Hayır
K2	67	Yüksek Lisans	Eczacı	Osmangazi	Evli	Evet	45 yıl	Evet (Ankara)
K3	47	Lise	Terzi	Osmangazi	Boşanmış	Evet	22 yıl	Evet (Tokat)
K4	43	Ortaokul	İşletmeci	Osmangazi	Evli	Evet	21 yıl	Evet (İstanbul)
K5	53	Ortaokul	Ev Hanımı	Osmangazi	Boşanmış	Evet	51 yıl	Evet (İstanbul)
K6	36	Ön Lisans	Muhasebeci	Nilüfer	Evli	Evet	36 yıl	Hayır

K7	25	Lisans	Gişe Elemanı	Osmangazi	Bekar	Hayır	5 yıl yıl	Evet (Gaziantep)
K8	36	Lisans	Drama Eğitmeni	Osmangazi	Bekar	Hayır	28 yıl	Evet (Kars)
K9	40	Lisans	Gazeteci	Osmangazi	Bekar	Hayır	10 yıl	Evet (Samsun)
K10	24	Lise	Kuaför	Nilüfer	Bekar	Hayır	18 yıl	Evet (Erzurum)
K11	45	Lisans	Editör	Osmangazi	Bekar	Hayır	45 yıl	Hayır
K12	28	Lisans	Satış Danışmanı	Nilüfer	Evli	Hayır	19 yıl	Evet (Muğla)

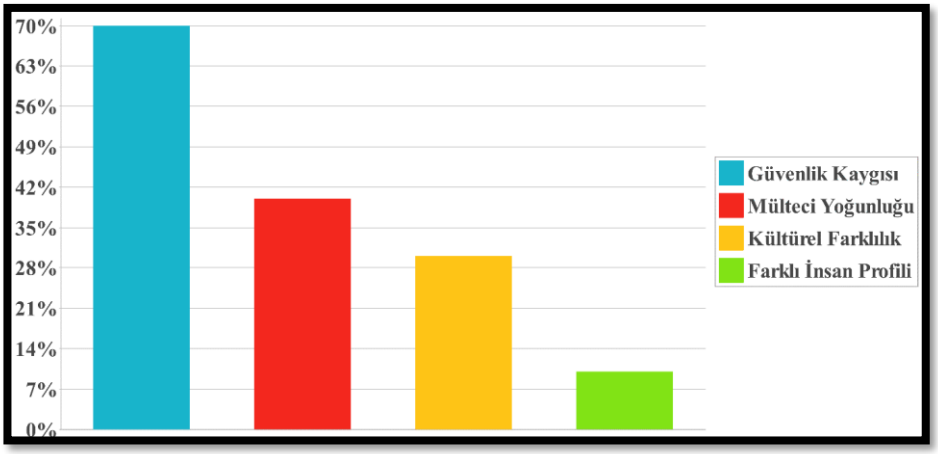
(Tablo 2.) Çarşamba'daki Katılımcılara Dair Bilgiler

Bu bağlamda Çarşamba özelinde dikkat çekici ilk unsur, katılımcıların ezici bir çoğunluğunun soruların büyük bir bölümüne olumsuz yönde cevaplar verdiği, katılımcıların hemen hepsinin genel olarak, Çarşamba'da olumsuz duygular hissettikleridir. Zira katılımcılardan sadece biri Çarşamba'ya karşı olumlu duygular beslerken, diğer katılımcılar Çarşamba'da kendilerini iyi hissetmediklerini dile getirmişlerdir (Tablo 3.).

	Yüzde (%)
Olumsuz Duygular	91,67
Olumlu Duygular	8,33

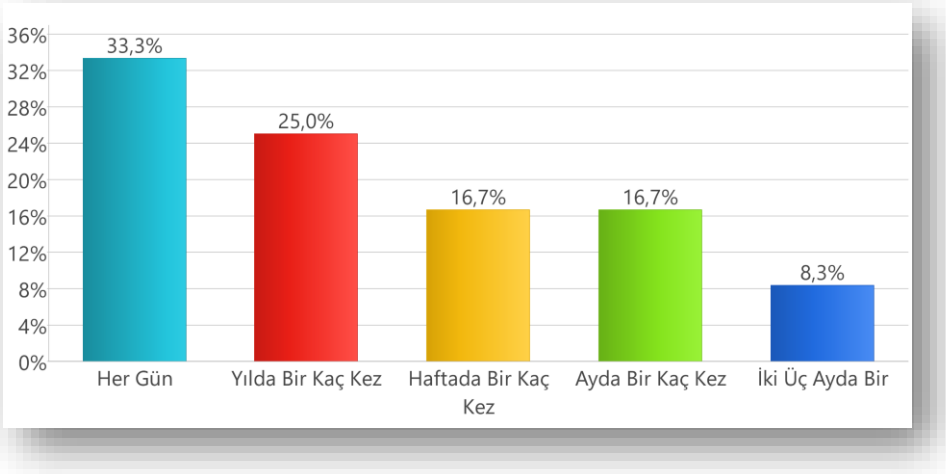
Tablo 3. Çarşamba'daki Katılımcıların Olumlu-Olumsuz Duygularının Oranları

Katılımcıların Çarşamba'ya yönelik olumsuz duygular beslemesindeki temel nedenlerin başında, mahalleye göç eden mültecilerin bölgenin sosyokültürel yapısını değiştirmesi ve bu değişimin de kadınlar üzerinde yoğun bir güvenlik kaygısı yaratması gelmektedir. Katılımcıların hemen hepsi mahallenin, mevcut değişimden önce Bursa'nın nezih semtleri ile aynı kategoride olduğunu ancak günümüzde bu durumun büyük bir değişime uğradığını ifade etmiştir. Çarşamba'nın kadınlar üzerinde yarattığı olumsuz etkilere neden olan başlıca etmenler belirli başlıklar altında toplandığında ise güvenlik kaygıları, mültecilerin yoğunluğu, sosyokültürel farklılıklar ve mahallede yer alan farklı insan profilinin etkisinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Grafik 2.).

Grafik 2. Katılımcıların Olumsuz Duygular Hissetmesine Neden Olan Başlıca Unsurlar

Katılımcıların yaklaşık %33'lük bir kısmının Çarşamba'yı transit bir geçiş güzergahı olarak kullandığı, %16,7'sinin Çarşamba'da ikamet ettiği, %25'inin ise iş sebebiyle Çarşamba'yı ziyaret ettikleri tespit edilmiştir. Bazı katılımcılar (%8,3) sadece marketlerden alış veriş yapmak için Çarşamba'yı kullandıklarını ifade ederken, bazı katılımcılar da (%16,7) işletmeleri olduğu için Çarşamba'yı ziyaret ettiklerini belirtmiş, katılımcıların hemen hepsi mecbur kalmadıkça Çarşamba'ya gelmediklerini dile getirmişlerdir. Nitekim bu durum, kişilerin araştırma sahasını kullanım sıklıklarındaki istatistiki verilerde de göze çarpmış (Grafik 3.), katılımcıların yaklaşık %67'sinin Çarşamba'yı haftada birkaç kez ile yılda birkaç kez olmak üzere ziyaret ettikleri, katılımcıların sadece %33'ünün burayı her gün kullandığı, onların da Çarşamba'da yaşayan ve işletmeci olan katılımcıların oldukları tespit edilmiştir.

Grafik 3. Katılımcıların Çarşamba'yı Ziyaret Sıklığı

Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunun, Çarşamba'ya karşı duygularının negatif yönde olduğu ve kadınların Çarşamba'da kendilerini kaygılı ve tedirgin hissettikleri saptanmıştır. Nitekim, sadece bir katılımcı haricinde diğer katılımcıların hepsi (%91,7) Çarşamba'da yaşamak istemediğini belirtmiş, Çarşamba'da ikamet etmek isteyen tek katılımcıya bunun sebebi sorulduğunda, mahallenin kozmopolitan yapısının kendisini mutlu ettiğini ifade etmiştir. Çarşamba'da yaşamak istemediğini belirten katılımcılara bu durumun sebebi sorulduğunda ise genellikle mahallenin değişen sosyokültürel yapısından, mültecilerden ve uyuşturucu bağımlıları gibi farklı insan profiline sahip olan kişilerin varlığından rahatsızlık duyduklarını dile getirerek, bu durumun Çarşamba sokaklarını bir kadın için kaygılı bir ortama dönüştürdüğünü ifade etmişlerdir:

> *"Hayır istemiyorum, çünkü çok fazla Suriyeli olduğu için. Ve yani çok değişik insanlar var. Ve eski Çarşamba kalmadı yani. O zamanlar mesela benim ilk geldiğim zamanlarda burası çok böyle Özlüce gibiydi. Şimdi böyle şeyi düştü, çok karıştı, istemiyorum yani."* (Katılımcı 4, Çarşamba)

Çarşamba'nın kadınlar üzerinde yarattığı kaygının derecesi katılımcılar arasında farklılık göstermiş, bazı katılımcılar belirli koşullar altında kaygılarının azaldığını, bazıları ise Çarşamba'da olmak şöyle dursun, Çarşamba'nın yakınlarındayken veya bir aracın içindeyken dahi tedirgin olduklarını dile getirmişlerdir:

> *"Hem Çarşamba'dan hem yukarıdan Altıparmak'tan geçsem bile geriliyorum. Araç ile geçsem bile. Biliyorum çünkü orada ne olduğunu. Korkuyorum yani. Gergin hissediyorum. Yani buradaki o değişimin ilk başlamasından sonra biz buradan sadece dolmuşla geçer hale geldik. Buraya asla inmemeye çalışıyoruz. Kaldı ki sosyal medyadan gördüğüm kadarıyla Osmangazi içinde olan olaylar genelde buralarda oluyor. Etkili yani bunlar da.* (Katılımcı 11, Çarşamba)

Katılımcıların zihninde olumsuz duygular uyandıran bir diğer durum da mekânsal yabancılaşma faktörüdür. Bu durum, Çarşamba'nın değişen sosyokültürel yapısı nedeniyle katılımcıların kendilerini başka bir kültürün içinde gibi hissetmesine, mekâna yabancılaşmasına ve kaygılanmalarına yol açmıştır:

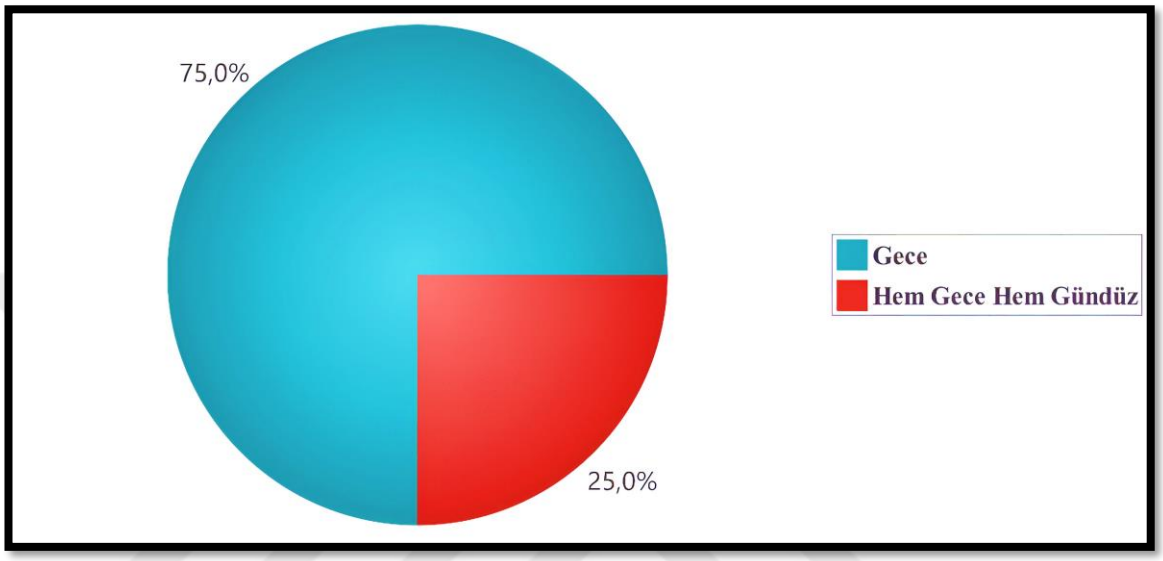
"Yani dedim ya, yabancı gibi hissediyorum. Özellikle gece vakitleri korkarım. Yani burada vitrinlere, mağazalara bile bakarken farklı bir kültürün var olduğunu görebiliyorum. Sanki bambaşka bir yerde bambaşka bir yaşam tarzına sahip insanlarla berabermişim gibi hissediyorum. Tabii ki bu farklılık beni endişelendiriyor. Hiç bilmediğiniz insanlar, alışık olmadığınız insanlar, bambaşka bir kültür, bambaşka bir dil, bambaşka mağazalar ve dükkanlar. Otobüsle oradan geçerken bile bu farklılığı hissedebiliyorsunuz. En başta da dedim ya yabancı gibi hissediyorum ve bu yabancılık da endişe uyandırıyor. Bilmediğiniz bir yerde dolaşırken kaygılı olmak gibi. Türkiye'nin son on senesinin Bursa'ya yansıması gibi burası. (Katılımcı, 12 Çarşamba)

Bunun yanı sıra, bazı konular özelinde Çarşamba'ya yönelik olumlu duyguların ifade edildiği de olmuştur. Bazı katılımcılar Çarşamba'ya yönelik birtakım duygularını nostaljik nedenlerden dolayı (çocukluk-gençlik anıları) olumlu olarak ifade ederken, bazı katılımcılar da (%16,7) mültecilere yönelik pozitif tutum içeren görüşleri ile ön plana çıkmıştır. Bu katılımcılar, göçmenlerin artık burada yaşıyor olduğunu, onların kabullenilmesi gerektiğini, mültecilere karşı olumsuz tavırlar içinde olunmaması gerektiğini dile getirmişlerdir. Örneğin bir katılımcı mültecilerden rahatsız olmadığını, mültecilerle ilgili herhangi bir sorununun olmadığını şöyle dile getirmiştir:

"Göçmenlerle ilgili… komşulukları, arkadaşlıkları, insanlıkları, ürün çeşitlilikleri.. ve gerçekten çok düzgün yemek yiyorlar. Bizim sofra adabımız falan hiç kalmadı. Manavlarına girin, pastanelerine girin, dönercilerine… falafel diye bir ürünleri var, girin… biz bugüne kadar mesela acıbadem kurabiyesi yerine karton kemirmişiz. Yeminle söylüyorum bu kadar güzel yapılmaz. Gerçekten alışverişimi falan yapıyorum. Manavdaki ürün çeşitlilikleri çok ve pazardan bir kuruş fazla değil. Pazarda on liraysa domates manavda da on lira. Markete git. 25 lira. Yani burada göçmenlerle ilgili sıkıntı yaşamıyorum." (Katılımcı 5, Çarşamba)

Ancak hemen belirtilmelidir ki, Çarşamba'ya yönelik olumlu duygu ve düşüncelerin çok kısıtlı ve belirli nedenlere bağlı olduğu, bunun yanı sıra olumsuz duyguların ise daha yoğun ve genele yayıldığı görülmektedir. Örneğin, katılımcıların büyük çoğunluğunun olumsuz yönde geri dönüş yaptığı hususlardan biri de duyguların günün saatlerine (gece-

gündüz) göre değişip değişmediğini ölçmeyi amaçlayan sorulardır. Bu sorulara, katılımcıların %100'ü değişir cevabını vermiş ve yine katılımcıların %100'ü olumsuz bir değişimden bahsetmiştir. Katılımcıların yaklaşık %75'i özellikle gece saatlerinde Çarşamba'da kendilerini daha tedirgin hissettiklerini, %25'lik kısmı ise gece gündüz fark etmeksizin kendilerini tedirgin hissettiklerini belirtmiştir.

Grafik 4. Katılımcılarının Tedirginlik Duygularının Gece ve Gündüz Saatlerine Göre Değişimi

Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere katılımcıların güvenlik kaygılarının çok yüksek olduğu görülmekte ve bu durum mekâna karşı olumsuz duygular hissedilmesindeki başat faktörlerden birini oluşturmaktadır. Bundan dolayıdır ki katılımcıların büyük bir çoğunluğu buradayken yalnız başlarına daha tedirgin hissettiklerini belirtmiş, yanlarında bir erkek ya da başkaları varken daha güvende hissettiklerini dile getirmişlerdir (Tablo 4.). Hatta katılımcıların bir kısmı, (%16,7) yanlarında erkek olsa dahi kaygılı olduklarını dile getirerek Çarşamba'daki güvenlik kaygılarının yoğunluğuna dikkat çekmişlerdir: *"Ya bu değişimden beri aslında evet yalnız olmayayım, yanımızda bir erkek olsun ya da kalabalık olalım diyordum zaten. Ama şimdi her an grup da olsak, erkek de olsa, başımıza bir şey gelebilir, belki silahla tararlar falan diye bile düşünüyorum. O yüzden güven hissi vermiyor artık yani."* (Katılımcı 11, Çarşamba) Bazı katılımcılar da bahsedilen güvenlik kaygılarından dolayı Çarşamba'ya gideceği zaman tek başına olduğu taktirde kendinden yaşça büyük birinin yanında yürüdüğünü, ya da Türk olduğunu düşündüğü kişilere yakın bir şekilde yürümeyi tercih ettiğini belirtmiştir: "*Kalabalıkken daha güvende hissediyorum. Zaten oraya genelde*

gittiğimde hani en ufak bir şeyde bile örneğin kırtasiyeye giderken bile arkadaşıma diyorum ki hadi birlikte gidelim diyorum. Tek gitmemeye özen gösteriyorum yani. Eğer yalnızsam da mutlaka yaşlı bir teyze, bir amca.. onun yanından yürümeye özen gösteriyorum. Ya da Türklerin yanından." (Katılımcı 7, Çarşamba)

Cevaplar	Yüzde (%)
Yanımda Bir Erkek Varsa Daha Güvende Hissederim	50,00
Hayır Değişmez, Korkmam	25,00
Tek Başıma da Başkası Varken de Tedirgin Olurum	16,67
Gece Saatleri İçin Evet, Gündüz Saatleri İçin Hayır	8,33

Tablo 4. Katılımcıların Yalnızken veya Yanlarında Birileri Varken Hislerinin Değişimini Gösteren Tablo

Bunun yanı sıra, bazı katılımcılar, sadece gece saatlerinde yanlarında birine ihtiyaç duyacağını belirtirken (%8,3), bazıları da kendilerine güvendiklerini belirterek tek başına Çarşamba'da bulunmaktan korkmadıklarını (%25), bir erkeğe ihtiyacı olmadıklarını dile getirmiştir. Örneğin, bir katılımcı profesyonel dövüşçü olduğunu belirterek tek başınayken korkmadığını ancak dövüşçü olmasa tek başına Çarşamba'da bulunmak istemeyeceğini şu sözler ile ifade etmiştir:

> *"Yani şöyle ki ben tek başıma olsam da pek bir şeyin değişeceğini sanmıyorum. Çünkü ben dövüşçüyüm ve kendime güveniyorum. Ama bir dövüşçü olmasaydım buradan tek başıma geçmek istemezdim. Ya da kendimi başka bir kadının yerine koyduğumda buradan tek başıma geçmek istemezdim açıkçası."* (Katılımcı 1, Çarşamba)

Bazı katılımcılar için Çarşamba'ya yönelik negatif duygu ve düşüncelerin ön plana çıkmasında olumsuz ve travmatik deneyimlerin de etkisi olmuştur. Nitekim, katılımcılardan üçünün burada olumsuz bir deneyim yaşadığı, bunlardan ikisinin ise taciz olduğu belirlenmiştir. Çarşamba'da tacize uğrayan bir katılımcı, o anları şu şekilde dile getirirken, bu durumun katılımcıların zihin haritasında kaygı ile ilişkilendirilen bir Çarşamba yarattığı görülmüştür:

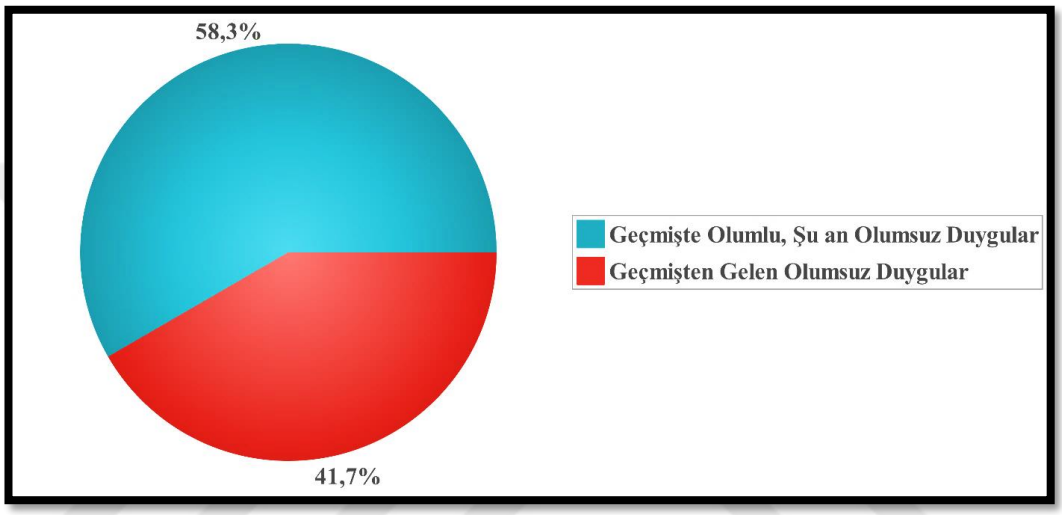
"Evet, hiç unutmuyorum, çok uzun yıllar önceydi. Çarşamba'dan geçiyordum bir yere gitmek için. O yoldan geçerken, yağmur yağıyordu çok kasvetliydi. İnsanlar çok azdı. Dışarda olan o insanlarda hani çok farklı insanlardı. Bu beni biraz tedirgin etti. Sonra yanımda bir taksi gördüm, hemen bineyim dedim. Taksiye bindim biraz ilerledikten sonra biri daha durdurdu taksiyi işte bir adam daha bindi… Tanıdığıydı herhalde bilmiyorum. Sonra bir konuşmaya gülüşmeye başladılar. Adam sanırım alkollüydü. Taksicinin tanıdığı da olabilir yani bilmiyorum. Sonra indim hemen, korktum. Hani zaten sokağın kendisinden korkup da taksiye bindim, bir de taksiye binip de tedirgin oldum. Sonra indikten sonra o yolu, yani on beş dakikalık yolu beş dakikada koşarak geçtim. Tabi o arada beni biraz takip ettiler taksiciler. Sonra şeyi duydum "aa kız bizden korktu" dediler. O şeyi hiç unutmuyorum. Çarşamba deyince o gün aklıma geliyor. O günlerden kalan bir kaygı var. O yüzden oradan geçesim gelmiyor açıkçası." (Katılımcı 8, Çarşamba)

Yine 18 yaşındaki bir diğer katılımcı ise tacize uğradığı anları şu sözlerle ifade etmiştir:

"Aslında olumsuz bir deneyim yaşadım evet. Bir kere Çarşamba'da yolda yürürken, 2-3 metre ötemdeki bir adam bana eliyle öpücük işareti yapmıştı. Ben de ağzıma geleni söylemiştim. Ama bunu yapan Suriyeli değildi onu iyi hatırlıyorum." (Katılımcı 1, Çarşamba)

Araştırma sahasında yapılan görüşmelerde, katılımcıların Çarşamba'nın demografik ve kültürel yapısının değişmesinden büyük bir rahatsızlık duyduğu görülmüştür. Bazı katılımcılar, Çarşamba semtinin eskiden Bursa için nezih ve önemli merkezlerden olduğunu, mültecilerin ve farklı tipolojideki insanların Çarşamba'yı tercih etmeye başlamasından sonra bu durumun değiştiğini ve artık insanların Çarşamba'dan göç etmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, daha önceleri Çarşamba'nın ara sokaklarda dahi özgürce gezip dolaşabildiklerini, alışveriş yapabildiklerini ifade ederken, artık bunun pek mümkün olmadığını, çünkü her an başlarına bir şey geliyor olabilme ihtimalinden çekindiklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların geçmiş ve günümüz arasındaki bu değişime yönelik görüşlerini ölçebilmek için yöneltilen sorulara karşı, katılımcıların %100'ü olumsuz bir değişimden bahsetmiş ve bu durumu değişen

sosyokültürel ve demografik yapıya bağlamışlardır. Grafikten de anlaşılacağı üzere (Grafik 5.). katılımcıların büyük çoğunluğu (%58,3) geçmişte semte yönelik olumlu duygular hissederken, günümüzde bu durumun değiştiği görülmekte, katılımcıların %41,7'si ise geçmişten gelen ve devam eden olumsuz duygulardan bahsetmektedir. Ancak yine de grafikte yer alan ve geçmişten gelen olumsuz duygulara sahip olan katılımcıların bir kısmının, ikamet süresi görece daha kısa olan ve bu nedenle de semtin önceki yapısından haberdar olmayan kişiler olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Grafik 5. Katılımcıların Duygularının Geçmiş ve Günümüz Arasındaki Değişimi

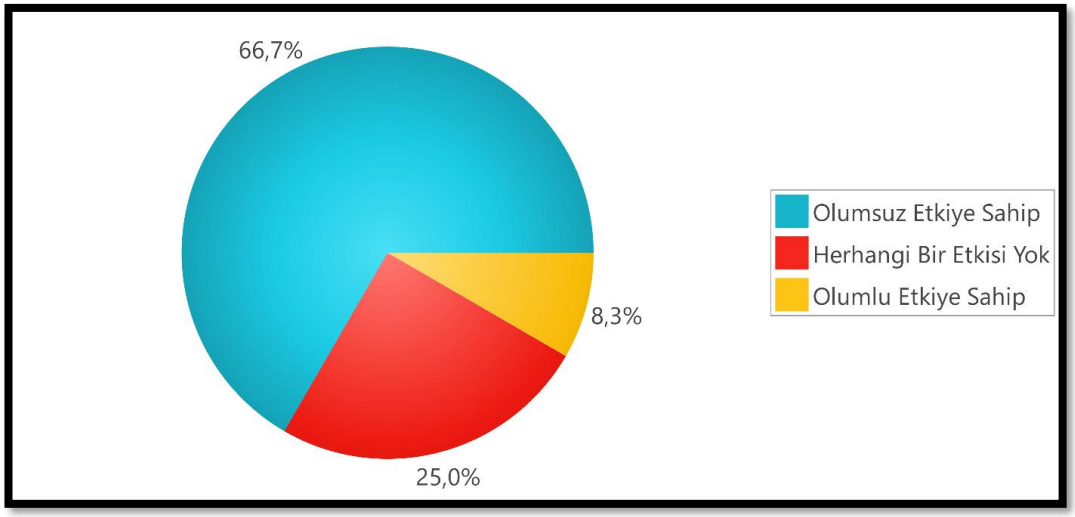
Katılımcıların %83,3'ü Çarşamba'daki güvenlik, ışıklandırma ve temizlik, gibi çevresel unsurları yetersiz bulduklarını, özellikle de güvenlik ve ışıklandırma ile ilgili zafiyetlerin olduğunu dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra güvenliğin ve ışıklandırmanın yeterli düzeyde olduğunu dile getiren katılımcılar da olmuştur. Örneğin bir katılımcı güvenliğin yetersizliğini şu sözlerle dile getirirken:

"Güvenlikle ilgili yani.. hiç polis görmedim, bekçi görmedim. Ancak şöyle oluyor, iki üç sefer buna denk geldim, ben tam Atatürk Lisesinin karşısında oturuyorum. O lisenin eski girişine polisler park ediyorlar iki üç araba falan. Yoldan geçen araçları durdurup kimlik kontrolü yapıyorlar. Aynı akşam Çarşamba caddesine çıktım pastaneye aynı şekilde o caddeyi de kapatmışlardı ama başka bir şey görmedim. Belirli yerlerde yapılıyor yani. İki üç sefer buna denk geldim o da ana caddeyi kapattılar yani. Mahalle arasında hiçbir şey yok, başıma bir şey gelme anında, kimse yok. Yani çığlık atsam, en büyük silahımız

çığlığımız.. kim çıkar diye düşüneceğim bir ortamdayım." (Katılımcı 5, Çarşamba) bir diğer katılımcı da güvenlik önlemlerinin yeterli olduğunu ancak, çok fazla olmasının da düşündürücü olduğunu dile getirmiştir:

> *"Güvenlik evet, güvenlik çok fazla var. Bazen evet iyi mi? İyi. Semtimizde yani gece bekçileri çok fazla var. Aşırı. Bir taraftan insan evet ne güzel güvenlik var diyorsun, bir taraftan da sıkıntı olan yerde bu çoktur diyorsun. Bunda ister istemez tedirginlik yaşıyorsun. Acaba bekçiler niye böyle grup grup geziyorlar sürekli, bir sıkıntı mı var diyorsun… yani ve bunlara da şahit oluyoruz. Polislerin müdahalesine falan. Gece yarısı bağırtılar oluyor bir çıkıyoruz gece bekçileri almış arasına bir tanesini toparlamaya çalışıyor falan. Türkçe konuşamıyor, kendi dilince bağırıyor bir şeyler anlatmaya çalışıyor falan. Bunlara hep şahit oldum. Yani güvenlik görevlilerinin yoğun olması da insanı tereddütte düşürüyor. "(*Katılımcı 3, Çarşamba)

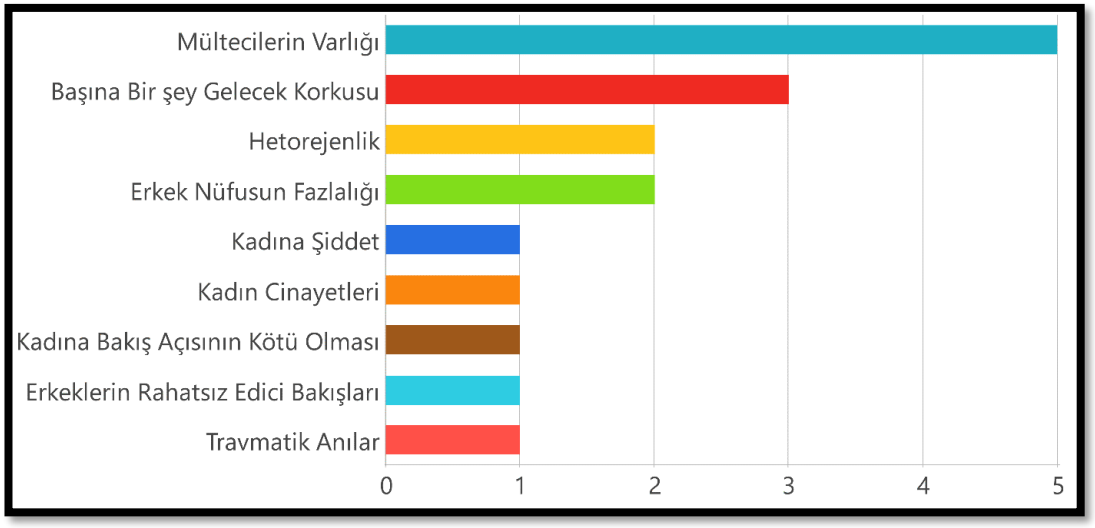
Çarşamba'nın, katılımcıların %63,6'sı için özel bir mekân olmadığı, bunun da güvenlik kaygılarından ve mültecilerin yoğunluğundan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Katılımcıların bir kısmı çocukluk ve gençlik yıllarına ait nostaljik duygulardan dolayı Çarşamba'yı özel bir yere koyarken bir kısmı da geçmişte özel bir yerde olduğunu ancak günümüzde değişen yapısından dolayı artık özel olmadığını dile getirmiştir. Gerek mekânın genel yapısının gerek bahsedilen bu değişimin katılımcının ruh sağlığına olan etkisinin irdelenmesi açısından yöneltilen sorulara sadece bir katılımcı kozmopolit yapısından memnun olduğu için *"Ya olumsuz olarak yok. Olumlu olarak da ben çok kötü bir semtten geldim. Camdan baksan kedi geçmeyen bir yerdi yani. Buraya gelince bu gürültü, bu keşmekeş benim hoşuma gidiyor yani."* sözleri ile olumlu geri dönüş yapmış, diğer katılımcıların %66,7'si kaygı/rahatsızlık duymaları nedeniyle ve değişen sosyokültürel yapıdan dolayı Çarşamba'nın ruh sağlıkları üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu belirtirmiş, %25'i ise herhangi bir etkiye sahip olmadığını dile getirmiştir.

Grafik 6. Çarşamba'nın Katılımcıların Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri

Katılımcılara yöneltilen sorulardan biri olan "*Buranın Kadın Dostu Bir Mekân Olduğunu Düşünüyor Musunuz?"* sorusuna sadece bir katılımcı (%8,3) Çarşamba'da kadına yönelik herhangi bir toplum baskısı olmadığını ifade ederek mekânın kadın dostu olduğunu belirtmiş, katılımcıların %91,7'si ise Çarşamba'nın kadın dostu bir mekân olmadığını dile getirmiştir. Kadınlara Çarşamba'nın kadın dostu bir mekân olmadığını düşündürten durumların başında mültecilerin varlığı ve güvenlik kaygıları gibi unsurlar gelirken, bunun yanı sıra erkek nüfus fazlalığı, kadına şiddet ve kadın cinayetleri gibi ifadeler de dikkat çekmiştir (Grafik 7.). Örneğin, Çarşamba'da işletmecilik yapan bir katılımcı, Çarşamba'nın kadın dostu bir mekân olmadığını, bunu da kadın cinayetleri ve kadına şiddetin yaşandığı bir yer olmasına bağlamıştır:

> *"Yani çünkü burada kadın dostu erkekler yaşamıyor. Erkeklerinden dolayı. Çok kadın öldürüldü burada. Karşı tarafta da daha birkaç ay önce bir kadın öldürüldü. Kadın dostu bir mekân değil maalesef... geçen gün bir hastam geldi iki gün önce, kollarında morluklar vardı. Yavaşça bir kenara çekip sordum, kocası tarafından tartaklanmış. Yani sadece Suriyeli değil Türkler açısından da öyle. Bakın Suriyelilerden bahsetmiyorum burada. Suriyelilerde... bilmiyorum, Suriyelilerde şiddet görmedim. Onların kıyafetlerinden dolayı pek fark edemiyorum. Ama Türklerde çok şiddet var burada. Bu bölgede çok var."* (Katılımcı 2, Çarşamba)

Grafik 7. Katılımcılara Çarşamba'nın Kadın Dostu Olmadığını Düşündüren Başlıca Unsurlar

Bir kadın gözüyle mekânın nasıl tasarlanacağını irdelemek ve kadınların nasıl bir Çarşamba istediklerini görebilmek adına katılımcılara bir mekân olarak Çarşamba semtini nasıl tasarlamak istedikleri sorulmuş, katılımcıların büyük çoğunluğu sosyokültürel ve demografik yapıyı değiştirmekle işe başlayacağını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, çarpık kentleşmeye dair düzenlemeler, daha sağlıklı ve yeşil bir çevre, Arapça tabelaları kaldırmak, ışıklandırmayı düzenlemek, sık sık güvenlik noktaları koymak ve kadınlara özgü sosyalleşme mekanları açmak gibi farklı fikirler de öne sürülmüştür.

Görüşmenin sonunda, katılımcıların Çarşamba'ya yönelik düşüncelerini yansıtması bakımından Çarşamba'ya yönelik hislerini kendi ifadeleri ile belirtmeleri istenmiş ve "korku", "nefret", "seviyorum", "Suriye", "umutsuzluk", "gidiyorum", "tedirginlik" ve "korkmama rağmen seviyorum" gibi ifadeler ön plana çıkmıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların mekâna yönelik duygularını ifade edebilmeleri için Robert Plutchik'e ait olan *Duygu Çarkıfeleği* üzerinden Çarşamba'nın katılımcıya hangi duygu/ları hissettirdiği sorulmuş ve ortaya kaygı, korku, dehşet, öfke, agresiflik ve rahatsızlık gibi çarpıcı sonuçlar çıkmıştır.

Tüm bunlara ek olarak araştırma süreci boyunca çalışma sahasının tanınması ve katılımcıların verdikleri cevapların irdelenmesi açısından semt içinde yürüyüşler yapılmıştır. Yapılan yürüyüşlerde erkek yoğunluğunun fazla olduğu, erkeklere özgü mekanlar olarak nitelendirilen çay ocakları ve kahvehanelerin yoğunluğu dikkat çekmiştir. Nitekim bu durumun katılımcıları kaygılandıran unsurlardan biri olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Fotoğraf 1.).

Fotoğraf 1. Çarşamba'da Bir Kahvehane ve Erkek Yoğunluğu

Katılımcıların büyük bir kısmı Arapça tabelalardan rahatsızlıklarını dile getirirken, bu durumun kendilerinde başka bir ülkedeymiş hissiyatı uyandırdığını ifade etmiş, semt içinde yapılan yürüyüşlerde bahsi geçen tabelalara da sıklıkla rastlanmıştır (Fotoğraf 2.).

Fotoğraf 2. Çarşamba'da Arapça Bir Tabela

Bunun yanı sıra katılımcıların sıklıkla dile getirdikleri ve güvenlik kaygılarına neden olan unsurlardan bir diğeri olan farklı profildeki bireylerle de karşılaşılmış ve bu durumun semtin kozmopolitanlığını yansıttığı tespit edilmiştir (Fotoğraf 3.- 4.).

Fotoğraf 3. Çarşamba Ara Sokaklarından Örnekler

Fotoğraf 4. Çarşamba Ara Sokaklarından Örnekler

Tüm bunlara ek olarak, katılımcılarla yapılan görüşmelerde, semte göç eden mültecilerin temizlik konusunda duyarsız oldukları sıklıkla dile getirilen diğer olumsuzluklardandır. Bu nedenle yine ara sokaklarda yapılan yürüyüşlerde bazı noktalarda çöplerin köşe başlarında biriktirildiği ve ara sokaklarda genel olarak temizlik zafiyetinin olduğu tespit edilmiştir (Fotoğraf 5.).

Fotoğraf 5. Çarşamba'da Bir Ara Sokak ve Çöpler

Çarşamba semtinin kadınlar açısından olumsuz bir imaja sahip olduğu, kadınların burada kendilerini kaygılı ve tedirgin hissettikleri rahatlıkla söylenebilir. Bu durumun başlıca nedenleri semtin değişen demografisi ve sosyokültürel yapısıdır. Bazı katılımcılar için Çarşamba eskiden de kaygı uyandıran bir mekân olsa da günümüzdeki değişimle bu durum çok daha yüksek seviyelere ulaşmıştır. Yaşanan değişimle birlikte Bursa'nın çeşitli yerlerinde de farklı olumsuz özelliklere sahip kişilerin Çarşamba'yı sıklıkla kullanmaya başladığı ve bunun da semtin kadınlar için tekinsizliğini arttırdığı tespit edilmiş, bu durumun da mekâna yönelik olumsuz duyguların ortaya çıkması ile sonuçlandığı belirlenmiştir.

2.2. Hanlar Bölgesi

Ulu Cami ve Hanlar Bölgesinde yapılan görüşmelerde, yaşları 19 ile 57 arasında değişen 12 katılımcının %58,3'ü Osmangazi İlçesi, %41,7'si ise Yıldırım İlçesinin farklı mahallelerinde ikamet etmektedir. Katılımcıların %41,7'si 19-30 yaş aralığında, %25'i 43-50 yaş aralığında, %33,4'ü ise 31-42 ile 51-57 yaş aralığındaki bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların %58,3'ü lisans mezunu, %16,7'si öğrenci iken; ön lisans, lise ve ortaokul mezunu katılımcılarının her birinin oranı ise %8,3'tür. Makine operatörü, emekli öğretmen, ev hanımı ve aşçı gibi farklı meslek dallarına mensup olan katılımcıların %50'sinin bekar, %41,7'sinin evli %8,3'ünün ise boşanmış olduğu, katılımcıların beşinin çocuk sahibi, yedisinin ise çocuk sahibi olmadığı tespit edilmiştir. Sadece bir katılımcı dışındaki diğer bütün katılımcıların 10 yıldan uzun bir süredir Bursa'da ikamet ettiği tespit edilmiş, 4-14 yıl ikamet süresine sahip katılımcıların oranı %33, 15-30 yıl arası ikamet süresine sahip olanların oranı %16,7, 31 ile 49 yıl arasında ikamet eden katılımcıların oranı %41,7, 50 ile 57 yıl arasında ikamet edenlerin oranı ise %8,3 olarak hesaplanmıştır. %58,3'ünün Bursa'ya; İstanbul, Kahramanmaraş, Eskişehir, Mardin, Kırgızistan, Balıkesir ve Elâzığ gibi çeşitli illerden göç ettiği katılımcılara ait genel bilgiler *Tablo 5.*'de verilmiştir.

Katılımcı	Yaş	Eğitim	Meslek	İkamet Yeri	Medeni Durum	Çocuk	İkamet Süresi	Göç Durumu
K1	26	Lisans	İşsiz	Yıldırım	Bekar	Hayır	26 yıl	Hayır
K2	50	Öğrenci	Makine Operatörü	Yıldırım	Evli	Hayır	35 yıl	Evet (İstanbul)
K3	49	Ortaokul	Ev Hanımı	Osmangazi	Evli	Evet	49 yıl	Hayır
K4	27	Lisans	Müşteri Temsilcisi	Osmangazi	Bekar	Hayır	4 yıl	Evet (K.Maraş)
K5	52	Lisans	Beton Uzmanı	Osmangazi	Boşanmış	Evet	33 yıl	Evet (Eskişehir)
K6	57	Lisans	Emekli Öğretmen	Osmangazi	Evli	Evet	57 yıl	Hayır
K7	44	Lisans	Ev Hanımı	Yıldırım	Evli	Evet	33 yıl	Evet (Mardin)
K8	24	Lisans	Öğretmen	Osmangazi	Bekar	Hayır	10 yıl	Evet (Kırgızistan)
K9	39	Lisans	Aşçı	Osmangazi	Bekar	Hayır	14 yıl	Evet (Balıkesir)
K10	42	Lisans	Muhasebeci	Yıldırım	Evli	Evet	35 yıl	Evet (Elâzığ)
K11	27	Lise	Katiplik	Osmangazi	Bekar	Hayır	27 yıl	Hayır
K12	19	Öğrenci	Öğrenci	Yıldırım	Bekar	Hayır	19 yıl	Hayır

Tablo 5. Hanlar Bölgesi Katılımcılarına Ait Bilgiler

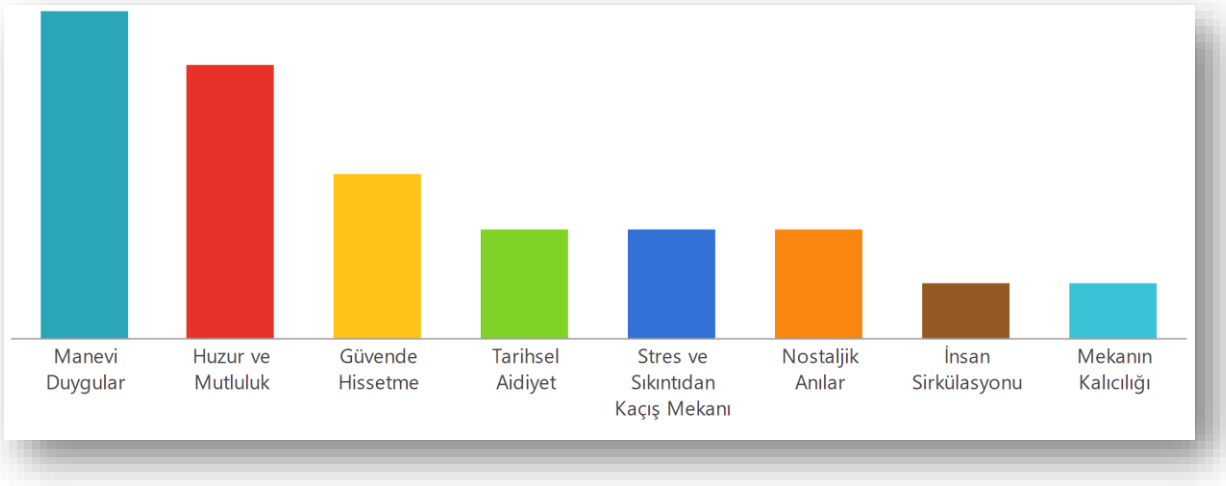
Hanlar Bölgesindeki katılımcılardan elde edilen veriler analiz edildiğinde, olumlu duyguların ön plana çıktığı, katılımcıların %100'ünün Ulu Cami ve Hanlar Bölgesinde genel olarak olumlu duygular hissettiği tespit edilmiştir.

	Yüzde (%)
Olumlu Duygular	100,00
Olumsuz Duygular	0,00

Tablo 6. Hanlar Bölgesi Katılımcılarının Olumlu ve Olumsuz Duygularının Oranı

Katılımcıların bölgeye karşı olumlu duygular hissetmesinin nedenleri çeşitlilik göstermiş, katılımcıların büyük çoğunluğu manevi duygular nedeni ile bölgede kendilerini iyi hissettiklerini belirtmiştir. Bunu takiben katılımcıların kendilerini huzurlu, mutlu ve güvende hissettiği, tarihi yapıların aidiyet duygularını ortaya çıkardığı ve bölgeyi stres ve sıkıntıdan kaçış mekânı olarak kullandıkları da tespit edilen önemli unsurlardandır (Grafik 8.). Bunun yanı sıra insan sirkülasyonunun fazla olması ve nostaljik anıların yaşandığı bir yer olması nedeniyle de olumlu duygular ön plana çıkarken, bölgenin yüzyıllardır ayakta oluşunun, katılımcılara güç verdiği hatta bazılarının bu durumu kendilerine feyz aldıkları dahi tespit edilmiştir:

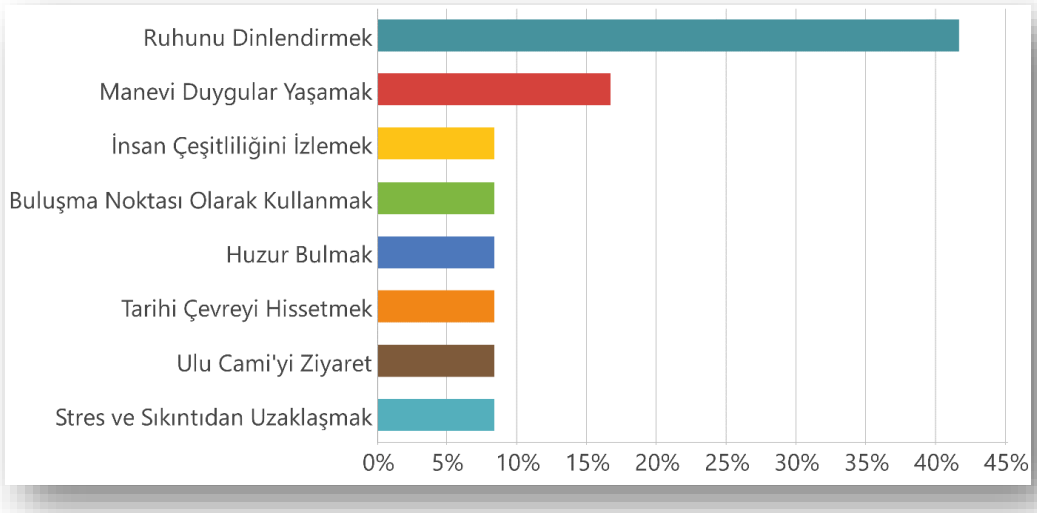
> *"Bu cami 600 yıllık bildiğim kadarıyla. Bu caminin yapımında çalışan hiç kimseyi tanımıyoruz ama yapılan, ortaya konulan yapıları görebiliyoruz. Hepimiz zor günler geçiriyoruz. Kötülüklere, haksızlıklara uğruyoruz zaman zaman. Ben kendi adıma bugüne kadar kendi çizgimi, kişiliğimi korumayı tercih ettim. Her şey ve herkes gelip geçici olabilir ama benim kendime duyduğum saygı kalıcı olmalı diye düşündüm. Çok uzattım belki ama kalıcılığı, zaman zaman değişimlere uğrasa da ayakta durmanın güzelliğini ve zorluğunu hissediyorum burada. Yani buranın, bu mekânın her şeye rağmen ayakta kalmasını kendime feyz alıyorum ve kendimi burada güçlü hissediyorum.* "(Katılımcı 10, Ulu Cami ve Hanlar Bölgesi)

Grafik 8. Katılımcılara Hanlar Bölgesi'nde Olumlu Duygular Hissettiren Başlıca Unsurlar

Katılımcıların yaklaşık %60'ı ruhen dinlenmek ve manevi duygular yaşayabilmek amacıyla Ulu Cami ve Hanlar Bölgesini ziyaret ederken, kimi katılımcılar huzurlu hissetmek, kimi katılımcılar tarihi dokuyu hissetmek, kimi katılımcılar ise stres ve sıkıntıdan uzaklaşmak amacıyla bölgeyi ziyaret etmektedir:

> *"Benim geliş amacım deşarj olmak yani. Ulu Cami ve çevresi benim için tamamen böyle stresten, sıkıntıdan kurtulacağım bir alan. Ne zaman bunalsam ne zaman sıkılsam kaçış noktam hep Ulucami ve bu çevredir. Burası her ne kadar son zamanlarda bu atmosferi kaybetmiş olsa da eğer hissetmek istiyorsanız, buraya geldiğinizde o maneviyatı, o enerjiyi hissediyorsunuz. Bu bana çok iyi geliyor."* (Katılımcı 2, Ulu Cami ve Hanlar Bölgesi)

Grafik 9. Katılımcıların Hanlar Bölgesi'ni Ziyaret Sebepleri

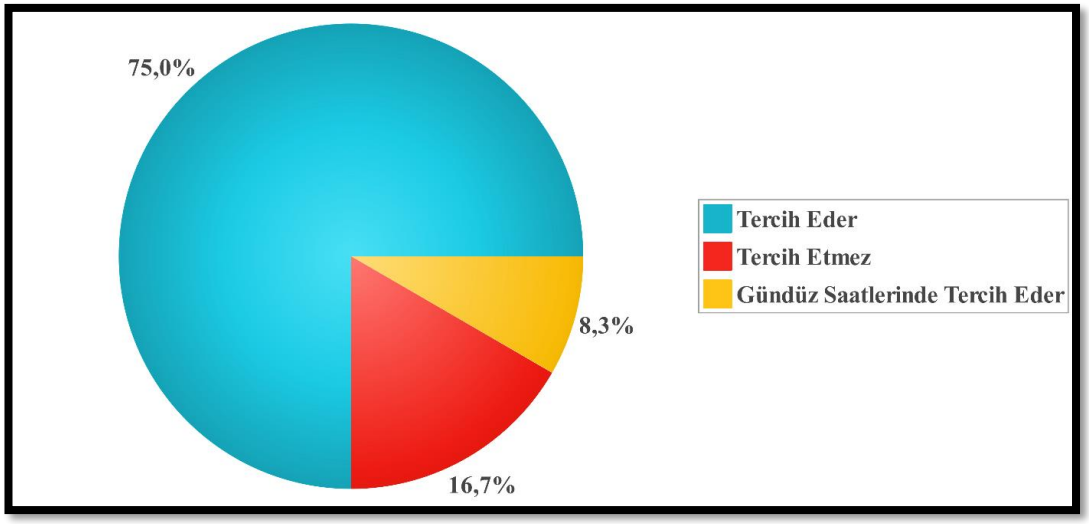
Bölgenin halk için uğrak bir alan olduğu, bunda hem merkezi konumunun hem de ruhen ve bedenen dinlenme alanı olmasının etkisinin büyük olduğu tespit edilmiştir. Nitekim bu çıkarım, katılımcıların bölgeyi ziyaret sıklığına ait olan istatistiki verilere de yansımıştır. Zira katılımcıların yaklaşık %85'i bölgeyi haftada ya da ayda birkaç kez ziyaret ettiklerini belirterek bölgenin sıklıkla kullanılan bir konumda olduğunu doğrulamıştır. Katılımcılar, bölgeye karşı olumlu duygular hissetseler de %58,3'ünün Ulu Cami ve Hanlar Bölgesinde kalıcı olarak ikamet etmek istemedikleri tespit edilmiştir. Bölgede ikamet etmek istemeyen katılımcıların %85'i alanın çok merkezi ve kalabalık olmasından, %15'lik kısmı ise heterojenliğinden ve eski binaların varlığı nedeniyle deprem riski taşımasından dolayı ikamet etmek istemediklerini belirtirken, bölgede ikamet etmek isteyen katılımcıların %80'i bölgenin tarihi ve manevi yapısından dolayı, %20'lik kısmı ise merkezi konumunun getirdiği avantajlar nedeniyle yaşamak istediğini ifade etmişlerdir.

Ulu Cami ve Hanlar Bölgesine yönelik duyguların katılımcıların %75'i için günün saatlerine göre farklılık gösterdiği, bazı katılımcıların cuma saatlerinde kendini daha iyi hissettiği, bazı katılımcıların ise gece saatlerindeki tenhalıktan dolayı daha huzurlu ve dingin hissettiği belirlenmiştir. Duygularının günün saatlerine göre değiştiğini belirten katılımcıların yaklaşık %45'i gündüz saatlerinde kendilerini iyi hissettiklerini ancak gece saatlerinde tedirginlik yaşadıklarını belirtirken, katılımcıların %25'inin bölgeye yönelik duygularının değişmediği, gece de gündüz de olumlu duygular hissettikleri tespit

edilmiştir. Bu nedenle, günün saatlerine göre değişen duygular açısından katılımcılar arasında keskin bir ayrım tespit edilememiş, bazı katılımcılar gece geç saatlerde dahi bölgede bulunduklarını ve bir sorun yaşamadıklarını belirtirken, bazı katılımcılar ise gece saatlerinde tedirginlik yaşadığını belirtmiştir. Örneğin bir katılımcı gecenin geç saatlerine kadar dahi bölgede bulunduğunu ve bir fark olmadığını *"Yani burada gece on ikiye kadar bulunduğum da oldu, hep iyi hissettim. O yüzden gece ya da gündüz herhangi bir fark yok pek. Hep güzel hissettim."* sözleri ile ifade ederken, bir diğer katılımcı ise gece saatlerinde tedirginlik yaşadığını *"Gece tedirgin hissediyorum. Çünkü yalnız başına bir kadın olarak dolaştığında özellikle toplum çok fazla hoş karşılamıyor. Gündüz vakti olduğunda daha özgür hissediyorum ve orayı da keşfedeyim, oraya da gideyim diyorum."* sözleri ile ifade etmiştir.

Araştırmaya konu olan kadınların %83,3'ünün bölgedeyken yanlarında bir erkek ya da başkaları varken duygularının değiştiği, %16,7'sinin ise tek başına ya da başkalarıyla olsun duygularının değişmediği saptanmıştır. Katılımcıların hepsi gündüz saatlerinde yanlarında bir erkeğe ihtiyaç duymayacaklarını belirtirken, duygularının değişeceğini ifade eden katılımcıların %50'si gündüz saatlerinde sorun yaşamayacağını ancak gece saatlerinde yanında bir erkeğin olması gerektiğini belirtmiş, %40'ı ise ruhunu dinlendirebilmek ve ortamı daha iyi hissedebilmek için tek başına olmayı tercih ettiğini ifade etmiştir. Geri kalan katılımcılar ise yanında arkadaşları varken vakit geçirmekten daha mutlu olduklarını belirtmişlerdir.

Hanlar Bölgesinin katılımcılar tarafından sıklıkla ve bilinçli bir şekilde kullanıldığı görülmüş, bu durum istatistiki verilerle de desteklenmiştir. Nitekim, katılımcıların %75'inin alternatif güzergahları olsa dahi Hanlar Bölgesini kullanmayı tercih edeceği, %16,7'sinin alternatif bir seçenek varsa orayı kullanabileceği, %8,3'ünün ise sadece gündüz saatlerinde tercih edeceği tespit edilmiştir. Alternatifi olsa dahi bölgeyi tercih edeceğini söyleyen katılımcıların %75'i Ulu Cami ve Hanlar Bölgesinden geçmenin iyi hissettirdiğini belirtmiş, geri kalan katılımcılar ise alternatif pek fazla rotanın olmadığını (%12,5) ve bu bölgeyi kullanmanın alışkanlık yarattığını (%12,5) düşündüğü için kullanacaklarını ifade etmiştir (Grafik 10.).

Grafik 10. Katılımcıların Hanlar Bölgesi'ni Tercih Etme Oranları

Bölgeye yönelik pozitif duyguların ortaya çıkmasında bazı katılımcıların yaşadıkları olumlu deneyimlerin etkili olduğu da görülmüştür. Her ne kadar katılımcıların %58'i bu mekânda zihinlerine kazınan herhangi bir olumlu ya da olumsuz bir deneyim yaşamadıklarını belirtseler de %33'ünün olumlu deneyimler yaşadığı, sadece bir kişinin ise (%8,3) tacize uğradığını belirtmesi nedeniyle olumsuz bir deneyim yaşadığı belirlenmiştir. Örneğin, olumlu deneyimini paylaşan bir katılımcı küçükken kaybolduğunu ve Ulu Caminin avlusuna gitmesi sayesinde bulunduğunu aktarırken, yine bir diğer katılımcı deneyimini şu sözlerle ifade etmiştir:

> *"Çok olumlu bir anı şöyle, üniversitede eğitim fakültesinde iken arkadaşımla burada oturup gelen geçeni izliyorduk. Sonra buradan ne kadar keyif aldığımızı konuştuk. İkimizde çok mutluyduk. Çok güzel bir gündü. Yine belki bu aylar olabilir. Sonra bir baktık ki karşıda üniversitenin hizmetlisi de oturuyor. Tıpkı yüzünde bizim gibi bir gülümseme var ve o da tek başına etrafına bakınıyor. Çok hoşuma gitmişti bu. Hizmetliyle, hani yüz yüze geldiğimizde selam verdiğimiz, gülümsediğimiz kişiyle, aynı mekânda aynı duyguları paylaşmak açıkçası çok hoşuma gitmişti. Her geldiğimde aynı şeyi düşünüyorum. O zaman şu karşıda da banklar vardı, o bizden birazcık daha yukardaydı. Evet unutulmaz bir şeydi benim için."* (Katılımcı 6, Ulu Cami ve Hanlar Bölgesi)

Katılımcıların %67,7'si Ulu Cami ve Hanlar Bölgesinin kadın dostu bir mekân olduğunu, %16,7'si kadın dostu bir mekân olmadığını belirtmiş, bir katılımcı (%8,3) uygun kılık kıyafetle olunduğu taktirde kadın dostu olduğunu aksi taktirde kötü bakışlara maruz kalındığını, bir katılımcı ise (%8,3) sadece kadın yoğunluğunun fazla olduğu saatlerde ve gündüz saatlerinde kadın dostu olduğunu belirtmiştir. Mekânın kadın dostu olduğunu düşünen katılımcılar, genel olarak bu durumu kendilerini güvende hissetmeleri, kadın yoğunluğunun fazla olması ve bölgenin kadınların özgürce kullanabildiği bir yer olmasıyla ilişkilendirmişlerdir (Tablo 7.). Bölgenin kadın dostu olduğunu düşünen katılımcıların oranı her ne kadar yüksek olsa da tıpkı Çarşamba'da olduğu gibi Hanlar Bölgesinde de bir katılımcı tacize uğramış ve bu nedenle bölgenin kadın dostu olmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Aynı zamanda bölge ile ilgili tek olumsuz deneyim bildiren kişi olan katılımcı, o anları şu şekilde aktarmıştır:

> *"Geçti evet. Tacize uğradım ben burada. Bir işim vardı buralarda. Gündüz saati. Buradan başlayıp kilometrelerce beni takip eden biri oldu. Farklı yerlere girdim acaba mı dedim? Hani kuruntu mu yapıyorum diye. Sonuçta merkezi bir yer onun da aynı yerlerde işleri olabilir. Sonra, yanımdan geçip bir şeyler mırıldandı. Daha sonra girdiğim yerlere girmeye çalıştığını fark ettim. Daha sonra bir bankaya girdim, yarım saat işimi uzattım farklı farklı şeyler sorarak. Hani beni takip ediyorsa oradan daha iyi anlarım diye. Sonra bir baktım etrafımda yok. Dedim tamam beni takip etmiyormuş. Daha sonra bankadan çıktıktan sonra arkamı dönüp baktığımda adamın beni takip etmeye devam ettiğini ve daha da hızlandığını gördüm. Etraf kalabalık. O esnada bağırabilirdim ama yapmadım. Hani ilk defa böyle bir şey olunca. Ondan sonra bir dolmuş durağına gittim. Bir kadına arkadaki adam beni rahatsız ediyor yanınıza oturabilir miyim dedim. Ve o esnada bir arkadaşımı aradım, hani böyle böyle bir durum yaşadım bir an önce eve gideceğim, işimi iptal edeceğim diye. O da sakin ol hala takip ediyorsa yüksek sesle bağır, duysun. En azından gidip gitmediğine bakarsın dedi. Tabi yanımdaki kadın da fark etti daha bir sahiplendi beni. Tabi erkek bunları duyunca tedirgin olup gitti. Ama uzunca bir süre Ulu Cami ve etrafına çok fazla gelmedim. Hatta tedirgin bile oldum yani bir daha yaşar mıyım diye."* (Katılımcı 9, Ulu Cami ve Hanlar Bölgesi)

Cevaplar	Yüzde (%)
Evet	66,67
Hayır	16,67
Uygun Kılık Kıyafetle Evet	8,33
Kadın Yoğunluğu Fazla ve Gündüz ise Evet	8,33

Tablo 7. Katılımcıların Hanlar Bölgesi'nin Kadın Dostu Bir Mekân Olup Olmadığına Yönelik Görüşleri

Araştırma sahasına yönelik duygularda katılımcıların büyük çoğunluğu için (%60) geçmişten günümüze doğru bir değişimin meydana gelmediği, aynı olumlu duyguların devam ettiği belirlenmiş, katılımcıların %40 ise, değişen insan profili ve alanın çok kalabalık olmaya başlaması gibi nedenlerden dolayı duygularının değişmeye başladığını ifade etmiştir. Nitekim, katılımcıların bölgedeki güvenlik, ışıklandırma, temizlik ve kalabalık/tenhalık gibi çevresel unsurlara karşı düşüncelerini ölçebilmek için yöneltilen sorular ışığında katılımcıların %58,3'ü olumlu geri dönüş bildirmiş, çevre düzenlemelerinin, ışıklandırmanın ve güvenliğin yeterli olduğunu belirtmiştir. Olumsuz geri dönüş bildiren yaklaşık %41,7 oranındaki katılımcı ise özellikle akşam saatlerinde ışıklandırma ve güvenliğin yetersiz olduğunu ve Hanlar Bölgesindeki ticarethaneler kapandıktan sonra bölgenin çöp yığınına döndüğünü ifade etmiştir.

Katılımcıların %91,7'si Ulu Cami ve Hanlar Bölgesini diğer mekanlarla karşılaştırdıklarında kendileri için özel bir yerde olduğunu ifade etmişlerdir. Hayatında çok daha özel yerlerin olduğu gerekçesiyle bölgenin özel olmadığını belirten ise sadece bir katılımcı olmuştur. Bölgenin, katılımcıların gözünde özel bir yerde olması, manevi ve tarihi duygularla; sakinleştirici yapısıyla, nostaljik anılarla, mimari özellikleriyle ve yüzyıllardır yaşayan bir mekân olmasıyla ilişkilendirilmiş, bu durumun sağlamasının yapılması içinse katılımcılara bölgenin ruh sağlıkları üzerindeki etkileri sorulmuştur. Sorulan sorulara katılımcıların %100'ü olumlu cevaplar vermiş, bu etkiye sebep olan başlıca unsurlar arasında; manevi duyguları yaşatması, huzurlu ve sakinleştirici bir etkisinin olması, tarihi yapısı, görsel açıdan tatmin etmesi ve mekânın süreklilik ifade etmesi gibi faktörler ön plana çıkmıştır. Nitekim, bir katılımcı bölgenin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini şu şekilde ifade ederken: *"Depresyondaysan git dua et iyi geliyor diye düşünüyorum yani. Manevi ve ruhani.. zaten Bursa manevi bir şehirdir. Orası da ruhaniyetin babasıdır. Annesi geri kalan camilerdir bence.*" (Katılımcı 3, Ulu Cami ve Hanlar Bölgesi) bir diğer katılımcı da etkiyi benzer sözlerle ifade etmiştir: *"Kesinlikle*

olumlu etkiliyor. Ruh sağlığımı güzel etkiliyor. Çünkü hem bildiğim bir yer olduğu için, hem manevi duyguları yüksek olduğu için… nostaljik duygularımdan dolayı mesela. Yani mekânın bir kere kendisi nostaljik. Yani Bursa'da önceden çok gezilecek yerler yoktu. Nilüfer civarı falan hiç yoktu yani. Bursa'nın annesi de babası da bahsettiğimiz bölgedir yani. O yüzden vaktimizin çoğunu orada geçirdik. Büyüyünce de bu değişmedi yani. Çünkü benim alıştığım, bildiğim bir yer. Mesela görsel açıdan da iyi. Hem dağ eteğine yakın da bir yer, yeşilliğin de fazla olduğu bir yer. Tarihi dokusu da tabi. Ruh sağlığıma iyi geliyor yani." (Katılımcı 11 Ulu Cami ve Hanlar Bölgesi)

Mekânın bir kadın gözüyle yeniden nasıl bir tasarıma tabi tutulacağı, kadınların mekânsal kullanımları hakkında ip uçları vereceğinden dolayı ve kadınların nasıl bir Hanlar Bölgesi hayal ettiklerini irdelemek için katılımcılara bölgeyi yeniden tasarlayacak olsalar nasıl bir tasarım yaratacakları sorusu sorulmuş ve katılımcılar tarafından; kadınlara özel sosyalleşme mekanları, çevre yerleşimlerin tarihi dokuya uygun restore edilmesi, oturma alanlarının düzenlenmesi, çocukların oyun oynayabileceği park ve bahçelerin yapılması, hanlardaki ticarethanelere düzenlemeler getirilmesi ve bu hanlardan birinin kütüphaneye çevrilmesi gibi çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Kadınlar, tıpkı erkeklere özel kahvehane ve çay ocakları olduğu gibi kadınlara da bu şekilde mekanların tahsis edilmesini, ya da kadın ve çocuklar için daha güvenli bir ortam yaratılması gibi taleplerini de dile getirirken mevcut halinden memnun olan ve manevi dokunun bozulmaması gerektiğini ifade eden katılımcılar da olmuştur: *"Hiç ellemem. Ne kadar el değerse o kadar özü, maneviyatı bozuluyor. Kalsın böyle."* (Katılımcı 2, Ulu Cami ve Hanlar Bölgesi)

Katılımcının duygu ve düşüncelerine özet niteliğinde olması açısından katılımcıların mekâna yönelik duygularını kendi cümleleri ile ve Robert Plutchik'e ait olan *Duygu Çarkıfeleği* üzerinden ayrı ayrı ifade etmeleri istenmiş, kendi cümleleri ile duygularını ifade eden 4 katılımcı "huzur" cevabını verirken, diğer katılımcılar; "kalıcılık", "sakinlik", "dostluk", ya da "aidiyet" gibi farklı cevaplar vermişlerdir. Katılımcıların mekâna yönelik duygu/larını Robert Plutchik'e ait olan *Duygu Çarkıfeleği* üzerinden ifade etmeleri istendiğinde ise sükûnet, hayranlık, teslimiyet ve güven gibi duygular en sık ifade edilen duygular olmuştur.

Tıpkı Çarşamba'da yapıldığı gibi, araştırma süreci boyunca Ulu Cami ve Hanlar Bölgesi Çevresinde de yürüyüşler gerçekleştirilmiş ve araştırma sahasındaki kadın nüfus yoğunluğu dikkat çekmiş (Fotoğraf 6. – 7.), konuyla ilgili fotoğraflar çekilirken bireylerin rahatsız olmaması adına çekimler uzaktan yapılmıştır.

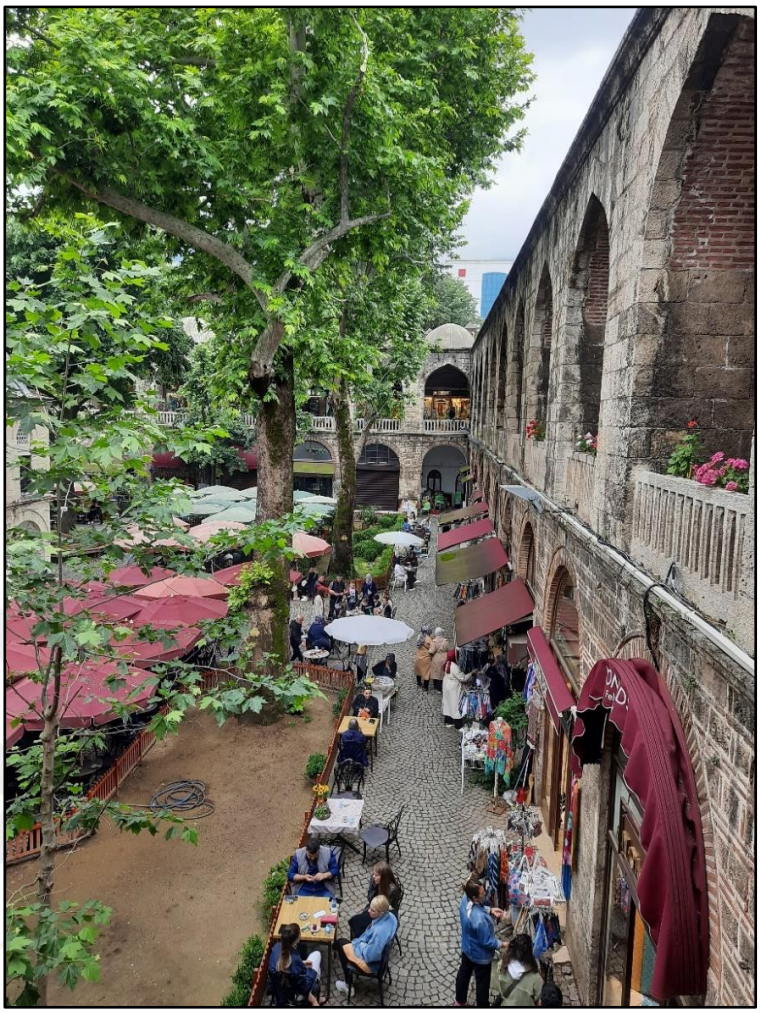

Fotoğraf 6. Çoğunluğu Kadınların Oluşturduğu Tarihi Belediye Binasının Bahçesinde Dinlenen İnsanlar

Fotoğraf 7. Bölgedeki Kadın Yoğunluğunu Gösteren Fotoğraf

Araştırma sahasında yürüyüşler yapılırken, katılımcıların tarihi dokuyu hissetmek ve dinlenmek için sıklıkla tercih ettiklerini belirttikleri mekânlardan biri olan Koza Han'a da giriş yapılmış, kafelerde oturanların büyük kısmının kadınlardan oluştuğu görülmüştür (Fotoğraf 8.). Bunun dışında gerek Ulu Cami'nin avlusunda gerekse başta Kapalı Çarşı olmak üzere diğer çarşılarda da (Bakırcılar Çarşısı, Uzun Çarşı, Havlucular Çarşısı gibi) kadın yoğunluğunun fazlalığı dikkat çekmiştir.

Fotoğraf 8. Tarihi Koza Han'da Oturan İnsanlar

Katılımcıların büyük bir kısmı, bölgenin hissettirdiği manevi duygulardan bahsederken Ulu Cami'ye sıklıkla değinmişlerdir. Katılımcılar, Ulu Cami'nin varlığından ve caminin etrafında bulunmaktan memnuniyet duyduklarını, caminin hem tarihsel özellikleri bakımından hem de maneviyat boyutu bakımından önem arz ettiğini dile getirerek, caminin olumlu duygular uyandırdığını dile getirmişlerdir (Fotoğraf 9.).

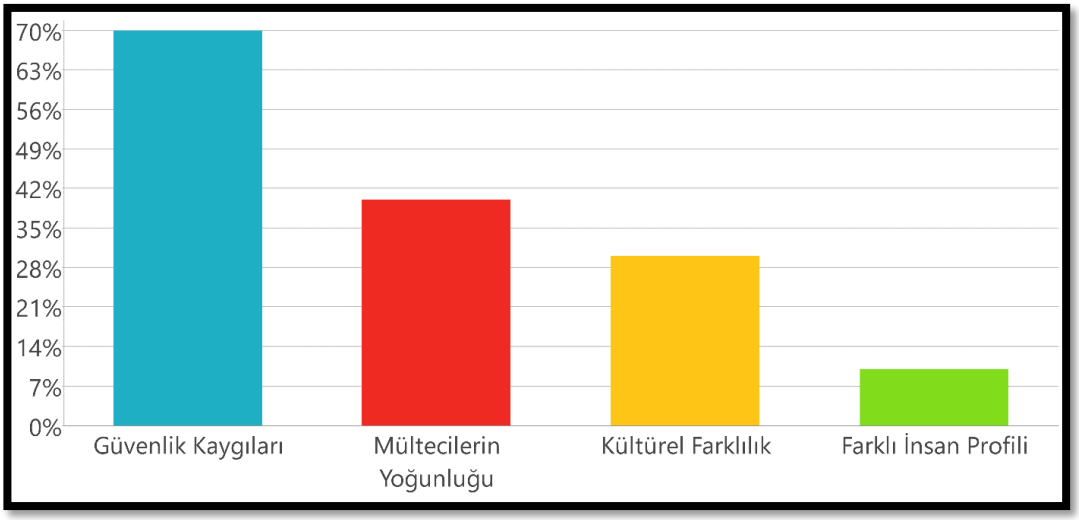

Fotoğraf 9. Ulu Cami

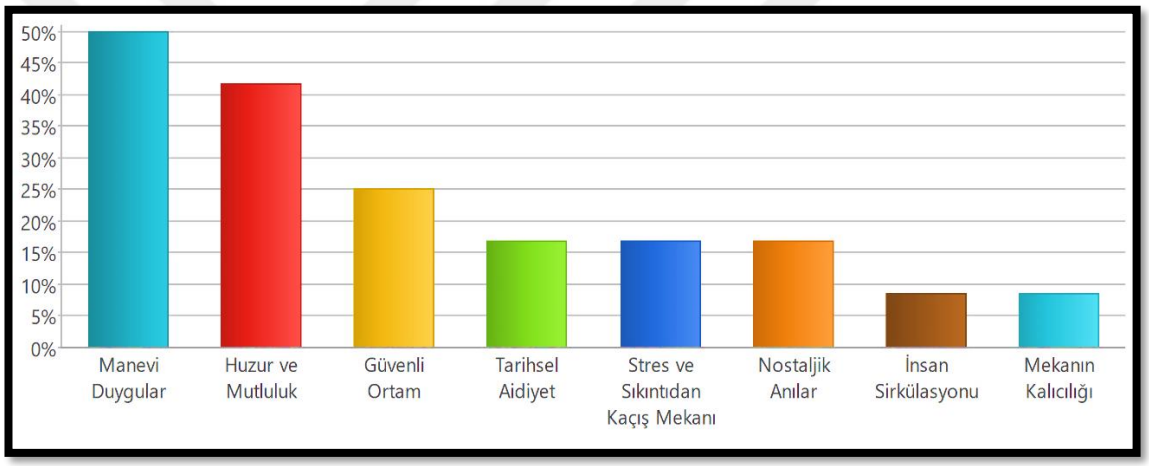
Ulu Cami ve Hanlar Bölgesinin katılımcıların zihninde olumlu bir imajının olduğu, katılımcılara manevi ve tarihi duyguları yoğun bir şekilde yaşattığı tespit edilmiştir. Özellikle *Fotoğraf 6. ve 7.*'de de görüldüğü üzere, araştırma sahasında kadın nüfus yoğunluğu dikkat çekmiş, bu durum, katılımcıların çoğunun bölgeyi kadın dostu bir mekân olarak görmesiyle ve kendilerini güvende hissetmeleri ile bağdaşmıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların bölgeyi bir kaçış mekânı olarak kullandığı, stresten ve sıkıntıdan kurtulmak için bölgeyi ziyaret ettikleri de tespit edilmiş, Ulu Cami ve Hanlar Bölgesinin katılımcılar için genel olarak olumlu duyguların odağında olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Psikocoğrafi bir perspektifle ele alınan bu çalışmada, kadınların Bursa ili Osmangazi ilçesi sınırlarındaki Çarşamba ve Hanlar Bölgesi'ne yönelik duyguları ele alınmaya çalışılmış ve kadınların mekânı nasıl algıladığı, mekânın katılımcılar üzerinde hangi duyguları ortaya çıkardığı irdelenmiştir. Bu bağlamda, çalışma alanlarından elde edilen veriler büyük oranda birbirinden farklılık göstermiş, yapılan görüşmelerde, çalışma sahalarının sahip olduğu beşerî faktörlerin katılımcılarda farklı duyguları ön plana çıkardığı görülmüştür. Çalışma sonucunda ortaya çıkan en temel sonuçlardan biri, kadınların Çarşamba'ya yönelik genel olarak olumsuz duygular, Hanlar Bölgesi'ne yönelik ise olumlu duygular besledikleri olmuştur. Katılımcıların çoğunun (%91,7) Çarşamba'da kendilerini tedirgin ve kaygılı hissettikleri ve bu durumun ortaya çıkmasında mekânın değişen sosyokültürel ve demografik etkilerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, Hanlar Bölgesi'nde ise katılımcıların hepsinin (%100) kendilerini huzurlu ve mutlu hissettiği bunda da mekânın manevi, tarihsel ve sakinleştirici yapısının etkili olduğu görülmüştür. Katılımcıların, Çarşamba'ya yönelik negatif duygularının ön plana çıkmasında güvenlik kaygıları, mültecilerin yoğunluğu ve kültürel farklılıklar gibi nedenler etkili olurken (Grafik 11.), Hanlar Bölgesi'nin katılımcılar üzerinde pozitif duygular uyandırması maneviyat, sakinleştirici ortam ve tarihsel aidiyet gibi faktörlerle ilişkilendirilmiştir (Grafik 12.).

(Grafik 11.) Çarşamba'da Olumsuz Duyguları Ortaya Çıkaran Başlıca Unsurlar

(Grafik 12.) Hanlar Bölgesi'nde Olumlu Duyguları Ortaya Çıkaran Başlıca Unsurlar

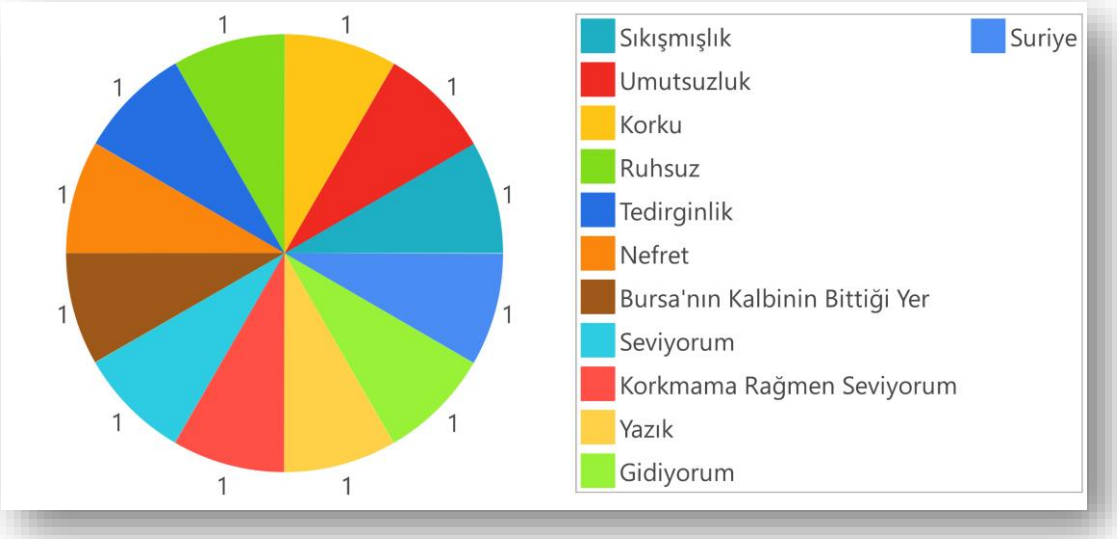
Çarşamba'daki katılımcıların büyük bir kısmı, (%66,7) mekânı olabildiğince az kullanmaya gayret göstermiş, mümkün olmadıkça bölgeyi ziyaret etmedikleri saptanmıştır. Öyle ki Çarşamba'yı her gün ziyaret eden katılımcıların oranı yalnızca %33 dolaylarında kalmış, bu katılımcıların da ya Çarşamba'da yaşayan ya da Çarşamba'da işletmeleri olan kişiler olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, Hanlar Bölgesi'ni ziyaret oranlarının çok daha sık periyotlarda olduğu tespit edilmiş, katılımcıların %85'inin bölgeyi haftada bir ya da birkaç kez ziyaret ettikleri saptanmıştır. Bu durumun, her iki mekânın farklı özelliklere sahip olmasından kaynaklandığı, Çarşamba semtinin kadınlar için kaygı verici ve güvenlik endişelerinin olduğu bir yer olması sebebiyle mümkün olduğunca az kullanıldığı, Hanlar Bölgesi'nin ise kadınların rahatça deneyimleyebildiği

bir yer olması ve bölgenin ticari potansiyelinin yüksek olmasından dolayı daha fazla kullanılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

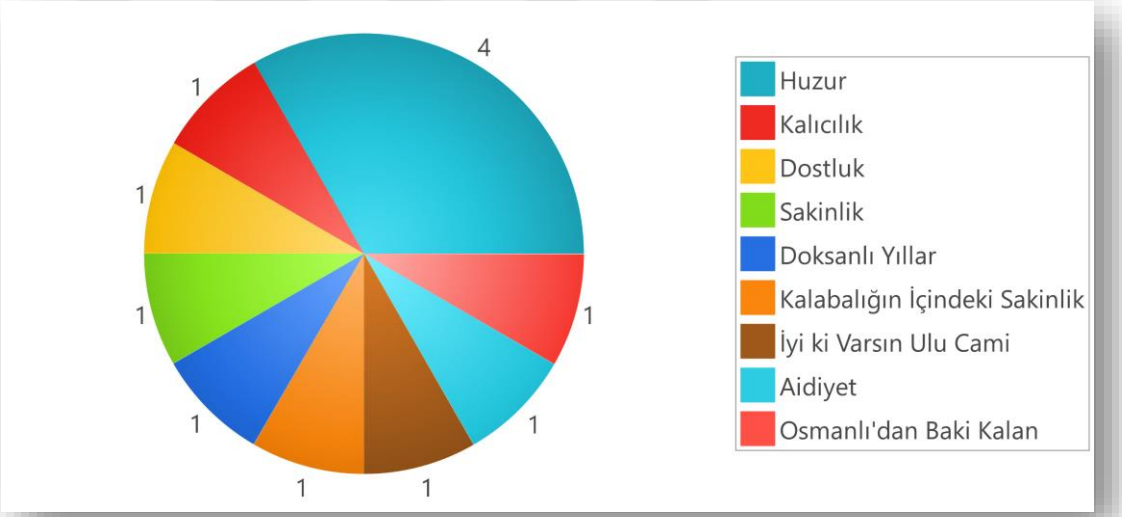
Çalışmadan elde edilen veriler ışığında, katılımcıların hiçbirinin Hanlar Bölgesi'ne karşı olumsuz bir duygu beslemediği, Çarşamba özelinde ise yüksek oranda olumsuz duygular ön plana çıksa da bazı olumlu duyguların bildirildiği de tespit edilmiştir. Örneğin bazı katılımcılar semtin kozmopolit yapısından memnuniyet duyduğunu, bazıları ise nostaljik anılarından dolayı semte karşı sempati beslediklerini ifade etmiştir. Tüm bunlara rağmen, katılımcıların Çarşamba'ya yönelik olumlu duygularının belirli konular özelinde olduğu, genel hatları ile olumsuz duyguların ön plana çıktığı görülmüştür. Örneğin, Hanlar Bölgesi'nde kadınların güvenlik kaygıları daha düşük seviyelerde seyrederken, bu durum Çarşamba da daha belirgindir. Çarşamba'daki katılımcıların %75'i özellikle gece saatlerinde kendilerini tedirgin hissettiklerini ve güvenlik kaygılarının olduğunu belirtirken, %25'i ise gece-gündüz fark etmeksizin kaygılı hissettiklerini bildirmiş, Hanlar Bölgesi'ndeki katılımcıların ise %45'i sadece gece saatlerinde tedirginlik hissettiğini bildirmiş, gündüz saatlerinde güvenlik kaygısı yaşadığını bildiren katılımcı olmamıştır. Benzer şekilde, Hanlar Bölgesi'ndeki katılımcıların %50'si gündüz saatlerinde yanlarında bir erkeğe ya da başkalarına ihtiyacı olmadığını, özgürce gezip dolaşabileceklerini ifade ederken, Çarşamba'daki katılımcıların ise %50'si gece-gündüz fark etmeksizin yanlarında bir erkek ya da başkalarının olması durumunda kendilerini daha iyi hissettiklerini, aksi taktirde güvenlik kaygıları yaşadıklarını belirtmişlerdir. Nitekim bu durum, diğer istatistiki verilere de yansımış, Çarşamba'daki katılımcılarının %83'ü semtin güvenlik başta olmak üzere ışıklandırma ve temizlik gibi diğer çevresel unsurlar hakkında olumsuz geri dönüşte bulunmuş, Hanlar Bölgesi'nde ise bu oran %41 dolaylarında seyretmiştir.

Çarşamba'daki katılımcılarım %91,7'si kadın cinayetleri, kadına şiddet, mültecilerin ve erkek nüfusun yoğunluğu gibi sebeplerden dolayı Çarşamba'nın kadın dostu bir mekân olmadığını belirtirken, Hanlar Bölgesinde bu oran %16,7 dolaylarında seyretmiş, katılımcıların büyük çoğunluğu (%67,7) Hanlar Bölgesi'ni kadın dostu bir mekan olarak nitelendirmiştir. Ayrıca bu durum, çalışma sahasında çekilen ve *Bulgular* kısmında yer alan fotoğraflara da yansımıştır. Her iki çalışma sahasında da yapılan yürüyüşlerde Çarşamba'da erkek yoğunluğunun ve erkeklere özgü mekanların sayısının çok olduğu, buna karşın Hanlar Bölgesi'nde ise kadınların yoğunluğunun çok olduğu görülmüştür. Bu durum gerek istatistiki verilerde gerekse çalışma boyunca yapılan saha araştırması boyunca, Çarşamba'nın Hanlar Bölgesi'ne göre kadınlar tarafından neden daha fazla olumsuz duyguya sahne olduğunun da bir göstergesi olmuştur.

Katılımcılara, mekâna yönelik hislerini kendi ifadeleri ve Robert Plutchik'in *Duygu Çarkı* üzerinden dile getirmeleri istendiğinde, ortaya çalışmanın kısa bir özeti niteliğinde olan sonuçlar çıkmıştır. Örneğin, katılımcılar Çarşamba'ya yönelik hislerini kendi ifadeleri ile dile getirdiklerinde "korku", "tedirginlik", "nefret" "seviyorum" ve "Suriye" gibi ifadeler ön plana çıkarken (Grafik 13.), Hanlar Bölgesi'nde ise "huzur", "sakinlik", "aidiyet", ve "kalıcılık" gibi ifadeler dikkat çekmiştir (Grafik 14.)

(Grafik 13.) Katılımcıların Çarşamba'ya Yönelik Duygularının Kendi Sözleri ile İfadesi

(Grafik 14.) Katılımcıların Hanlar Bölgesi'ne Yönelik Duygularının Kendi Sözleri ile İfadesi

Katılımcıların mekâna yönelik hislerini Robert Plutchik'in Duygu Çarkı üzerinden ifade etmeleri istendiğinde ise verilen cevaplar iki çalışma sahası arasında önemli farklılıkların olduğunu göstermiştir. Örneğin Çarşamba'da "kaygı", "korku", "öfke" ve "dehşet" gibi duygular ön plana çıkarken (Şekil 11.), Hanlar Bölgesi'nde ise "sükûnet", "sevinç", "hayranlık" ve "haşmet" gibi duygular ön plana çıkmıştır (Şekil 12.).

(Şekil 11.) Robert Plutchik'in Duygu Çarkı'na Göre Çarşamba'ya Yönelik Duygular

(Şekil 12.) Robert Plutchik'in Duygu Çarkı'na Göre Hanlar Bölgesi'ne Yönelik Duygular

Sonuç olarak, katılımcılardan elde edilen veriler göstermektedir ki, çalışmanın hipotezlerinden biri olan *"Mekânların kendine özgü nitelikleri, bireylerin mekânsal algılamalarında belirli farkların oluşmasında etkili olacaktır"* hipotezi doğrulanmış, mekânlara ait farklı özellikler katılımcılar arasında anlamlı farklar ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, kadınların psikocoğrafi algılarının uygulamalı olarak ele alındığı bu tez ile benzerlik gösteren çalışmalardan (Burnett vd. 2004; Wardale & Lord 2017; Rose, 2017; Harlow, 2019), özellikle de Rose (2017) ve Harlow'a (2019) ait olan çalışmaların, bu

çalışma ile benzer sonuçlara ulaştığını, çalışmaların hepsinin bu araştırmada olduğu gibi nitel araştırma desenlerinden faydalandığını da belirtmek gerekmektedir.

Tüm bunlara ek olarak hem Çarşamba'daki katılımcıların hem de Hanlar Bölgesi'ndeki katılımcıların sahip oldukları belirli değişkenlerin (yaş, eğitim durumu, medeni durum vs) mekâna yönelik hissedilen duygular üzerinde bir fark yaratıp yaratmadığını ölçmek adına, katılımcıların yaş, ikamet süresi, medeni durum ya da eğitim seviyesi gibi özellikleri ile verilen cevaplar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu bağlamda, Çarşamba'da ikamet süresi daha uzun olan katılımcıların (16-25 yıl arası) daha olumsuz duygulara sahip olduğu tespit edilmiş, bu durum da mekânı daha fazla tecrübe etmeleri ve semtin eski halini daha iyi bilmeleri ile ilişkilendirilmiştir. Bekar olan katılımcıların, evli olan katılımcılara göre güvenlik kaygılarının ve olumsuz duygularının daha fazla olduğu, evli olan katılımcılardan ise çocuk sahibi olanlarının, çocuk sahibi olmayanlara göre daha olumsuz duygulara sahip oldukları görülmüştür. Aynı şekilde, 50 yaş üstündeki katılımcılara göre genç ve orta yaş grubundaki katılımcılar daha yüksek negatif geri bildirimde bulunmuş, kullanım sıklığı arttıkça mekâna yönelik olumsuz duyguların da aynı oranda arttığı görülmüştür. Nitekim, Çarşamba'yı her gün ziyaret eden katılımcıların, diğer katılımcılara göre daha fazla olumsuz duygu bildirdikleri saptanmıştır. Son olarak, lise ve lisans eğitim grubuna mensup katılımcıların daha yüksek olumsuz geri bildirimde bulunduğu, göç eden katılımcıların ise göç etmeyen katılımcılara göre anlamlı derecede daha fazla olumsuz duyguya sahip olduğu tespit edilmiştir.

Hanlar Bölgesi'nde ise Çarşamba'ya benzer şekilde ikamet süresi daha uzun olan katılımcıların (14-33 yıl) mekâna karşı daha olumlu ve pozitif geri bildirimlerde bulundukları görülmüştür. Bekar ve çocuk sahibi olmayan katılımcıların evli ve çocuklu olan katılımcılara göre kendilerini daha iyi hissettiği ve bölgeyi daha sık ziyaret ettikleri saptanmıştır. Eğitim seviyesi Lisans olan katılımcıların diğer eğitim gruplarına göre daha fazla olumlu geri dönüş bildirdiği ve göç eden katılımcıların göç etmeyen katılımcılara göre daha olumlu duygulara sahip oldukları tespit edilmiştir. Bölgeyi kullanma sıklığı arttıkça olumlu duyguların arttığı, bölgeyi haftada bir ya da birkaç ziyaret edenlerin daha olumlu duygular hissettikleri tespit edilerek, çalışmanın bir diğer hipotezi olan "*Bireylerin cinsiyetleri ve sosyoekonomik özellikleri mekânların algılanması konusunda anlamlı bir fark yaratacaktır."* hipotezi de doğrulanmıştır.

Sonuç itibari ile kadınların belirli mekanlara yönelik duygu ve düşüncelerini yansıtmayı amaçlayan bu çalışmanın sonuçlarının, karar verici kurumlar tarafından dikkate alınması ümit edilmektedir. Bu sayede, mimarlık ve kent planlama çalışmalarında cinsiyet duyarlı mekanlar oluşturulması ve bu mekanların beşerî niteliklerinin daha fazla dikkate alınması sağlanabilir. Aynı zamanda, çalışmanın, psikoloji alanında belirli coğrafi çevrelerin bireylerin duygu ve davranışları üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına da katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Özellikle Çarşamba semtinde, kadınların güvenlik kaygılarının çok yüksek olduğu ve katılımcıların hem kendileri hem de çocuklarının gelecekleri için endişelendiği görülmüş, bu nedenle çalışmadan elde edilen verilerin, mekânsal düzenlemeler sürecinde dikkate alınarak, kentlerin ve diğer tüm mekanların; daha eşitlikçi, yaşanılabilir, güvenli ve sürdürülebilir bir mantıkla tasarlanmasında bir araç olarak kullanılabileceği ümit edilmiştir. Ayrıca, bu çalışmanın ülkemizde sınırlı sayıda araştırmaya konu olan psikocoğrafya literatürüne katkı sağlayabileceği de umulmaktadır.

KAYNAKÇA

Arnold, E. (2018). Aesthetic practices of psychogeography and photography. *Geography Compass*, 1-17.

Arpacı, E. A. (2019). Kadın Bedeni Mekân ve Hareket. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Agyekum, B., & Newbold, B. K. (2016). Religion/Spirituality, Therapeutic Landscape and Immigrant Mental Well-Being Amongst African Immigrants to Canada. *Mental Health, Religion & Culture, 19*(7), 1-12.

Aliağaoğlu, A. (2007). Davranışsal Coğrafyaya Bir Örnek: Öğrenci Merkezli Balıkesir Şehir İmajı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 17(1), 17-44.

Ağın, S. (2014). Bursa Hanlar Bölgesi'ndeki Kentsel Dış Mekanların Kalite Açısından Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Akan, E., & Gürhan, N. (2020). Feminizmin "e-Hali" Dijital Feminizm Üzerine Bir Araştırma. *Hafıza, 2*(2), 4-22.

Akay, S. (2023). Tarihi Coğrafyada Feminist Sorgulamalar. *International Journal of Geography and Geography Education*(48), 127-144.

Akbaş, F. (2020). Feminizmin Tarihi Coğrafyası. *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi (ETA Journal), 2*(2), 77-110.

Akgül, B. K., & Toy, S. (2021). Kentsel Mekânlarda Kadın Davranışlarının Güvenlik Kapsamında Değerlendirilmesi: Erzurum Kenti Muratpaşa Mahallesi Örneği. *Kent Akademisi, 14*(3), 789-810.

Aksoy, Ö. (2008) Situasyonist Enternasyonal ve 1960 Sonrası Sanatta Başkaldırı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

Akkoyunlu, K. E. (2008). Kent Hakkı Üzerine Düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi, 41*(4), 125-141.

Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi, 30*(1), 53-72.

Akkirman, D. K. (2017) Toplumsal Cinsiyet ve Mekân: Kent Mekanına Erişimde Cinsiyete Dayalı Farklar ve Eşitsizlikler. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Alexander, M. G., & Wood, W. (2000). Women, Men, and Positive Emotions: A social Role İnterpretation. A. H. Fischer (Dü.) içinde, *Gender and Emotion: Social Psychological Perspectives* (s. 189-210). U.K.: Cambridge University Press.

Alkan, A. (2000). "Özel Alan - Kamusal Alan" Ayrımının Feminist Eleştirisi Çerçevesinde Kentsel Mekan. *Kültür Ve İletişim, 3 (1)*(5), 71-95.

Allen, J. G., & Haccoun, D. M. (1976). Sex Differences in Emotionality: A Multidimensional Approach. *Human Relations, 29*(8), 711-722.

Allik, J., & McCrae, R. R. (2004). Toward a Geography of Personality Traits: Patterns of Profiles across 36 Cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 35*(4), 13-28.

Alptekin, D. (2008). Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(20), 21-33.

Altınbaş, D. (2010). Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi*(9), 21-52.

Alvarsson, J., Wiens, S., & Nilsson, M. E. (2010). Stress Recovery during Exposure to Nature Sound and Environmental Noise. *International Journal of Environmental Research and Public Health (IJERPH), 7*(3), 1036-1046.

Alver, K. (2012). Flanör: Bir Modern Kent Figürü. *Akademik İncelemeler Dergisi, 7*(2), 285-293.

Anderson, K., & Smith, S. J. (2001). Editorial: Emotional Geographies. *Transactions of the Institute of British Geographers, 26*(1), 7-10.

Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politiktir" Söyleminde Aile. *The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies, 1*(2), 1-21.

Avar, A. A. (2009). Lefebvre'in Üçlü –Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân– Diyalektiği. *MMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya Dergisi*, 7-16.

Aydın, A. F. (2020). Gösteri Toplumunun Yeni Panoptikonu Olarak Sosyal. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9*(3), 2573-2594.

Balcı, A. (2022). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler.* Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.

Bassett, K. (2004). Walking as an Aesthetic Practice and a Critical Tool: Some Psychogeographic Experiments. *Journal of Geography in Higher Education, 28*(3), 397-410.

Bayraktar, G. (2023). İkinci Dalga Feminist Hareketin Feminizmin Gelişimindeki Dönüştürücü Rolü. *Advances in Women's Studies, 5*(2), 49-56.

Becht, M. C., & Vingerhoets, A. (2002). Crying and Mood Change: a Cross-Cultural Study. *Cognition and Emotion, 16*(1), 87-101.

Beebeejaun, Y. (2016). Gender, Urban Space, and the Right to Everyday Life. *Journal of Urban Affairs, 39*(3), 323-334.

Bell, S. L., Foley, R., Houghton, F., Maddrell, A., & Williams, A. M. (2018). From Therapeutic Landscapes to Healthy Spaces, Places and Practices: A Scoping Review. *Social Science & Medicine, 196*, 123-130.

Bekel, Ö. (2019) Kentsel ve Açık Alanda Muhalif Eylem Olarak Sanat. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

Bennett, L. (2018). Towards a Legal Psychogeography: Pragmatism, Affective-Materialism And The Spatio-Legal. *Revue Géographique de l'Est, 58*(1-2), 1-16.

Bertolino, N., Delsante, I., & Haddadian, S. (2017). Consciously Uncontrolled: a Psychogeographic Approach to Urban Mapping. A. P. Škarić (Dü.) içinde, *Mapping Urban Changes* (s. 559-572). Zagreb: Institute of Art History.

Bharadwaj, G., & Mahanta, U. (2021). Space, time and the female body: New Delhi on foot at night. *Gender, Place & Culture, 29*(9), 1209-1228.

Bilginer, O. (2018). Sanat Eseri 'Üretmeye' Son Vermek: Son Avangard Sitüasyonist Enternasyonel. *Sanat Dergisi*(32), 6-16.

Birleşmiş Milletler Türkiye (2024, 05 14). 2024 tarihinde Birleşmiş Milletler Türkiye: https://turkiye.un.org/tr adresinden alındı

Bonnett, A. (2015). Walking through Memory Critical Nostalgia and the City. T. Richardson (Dü.) içinde, *Walking Inside Out Contemporary British Psychogeography* (s. 75-87). ABD: Rowman & Littlefield International Ltd.

Bondi, L. (2005). Making Connections and Thinking through Emotions: Between Geography and Psychotherapy. *Transactions of the Institute of British Geographers, 30*(4), 433-448.

Bondi, L., & Davidson, J. (2005). Situating Gender. L. Nelson, & J. Seager (Dü) içinde, *A Companion to Feminist Geography* (s. 15-31). U.K.: Blackwell Publishing Ltd.

Boyacıoğlu, E. Z., Türksever, E., Adıgüzel, T., Taş, H., & Ulu, B. (2023). Faiz Kararı ile İlgili Makro Ekonomi Gündemi ve Duygu Durumu İncelemesi: Twitter Analizi. *İzmir İktisat Dergisi, 38*(3), 862-883.

Bozpınar, C., Güçlü, S., & Doğan, H. N. (2022). Feminist İktisat: Genel Bir Bakış. *Advances in Women's Studies, 4*(1), 19-25.

Breen, M. (2021). Feminist Psychogeography Long After May 1968: Whatever Happened to My Revolution. *French Cultural Studies, 33*(2), 168-178.

Bridger, A. J. (2011). Psychogeography and The Study Of Social Environments Extending Visual Methodological Research İn Psychology. P. Reavey (Dü.) içinde, *Visual Methods in Psychology: Using and Interpreting Images in Qualitative Research* (s. 284-294). New York: Taylor & Francis Group.

Bridger, A. J. (2013). Psychogeography and Feminist Methodology. *Feminism & Psychology, 23*(3), 285-298.

Bridger, A. J. (2014). Visualising Manchester: Exploring New Ways to Study Urban Environments with Reference to Situationist Theory, the Dérive, and Qualitative Research. *Qualitative Research In Psychology, 11*(1), 78-97.

Bridger, A. J. (2015). Psychogeography, Antipsychologies and the Question of Social Change. T. Richardson (Dü.) içinde, *Walking Inside Out Contemporary British Psychogeography* (s. 227-240). ABD: Rowman & Littlefield International, Ltd.

Brody, L. R. (2000). The Socialization of Gender Differences in Emotional Expression: Display Rules, İnfant Temperament, and Differentiation. A. H. Fischer (Dü.) içinde, *Gender and Emotion: Social Psychological Perspectives* (s. 24-47). U.K.: Cambridge University Press.

Brody, L. R., & Hall, J. A. (2010). Gender, Emotion, and Socialization. J. C. Chrisler, & D. R. McCreary (Dü) içinde, *Handbook of Gender Research in Psychology* (s. 429-454). U.S.A.: Springer Science+Business Media.

Brown, S. (2022). Next stop Narnia: Replacing Psychogeography. *Qualitative Market Research, 25*(5), 625-635.

Brunet, K. S. (2008). Mapping and Psychogeography. *The 14th International Symposium on Electronic Art* , (s. 78-80). Singapur.

Bulut, S. (2006). Depreme Maruz Kalan ve Depreme Maruz Kalmayan Türk Çocuklarının Travma Sonrası Stres Tepkilerinin Karşılaştırılması. *Anales de Psychologia, 22*(1), 29-36.

Burnett, J., Cudworth, E., & Tamboukou, M. (2004). Women on dérive: Autobiographical explorations of lived spaces. *WGSG, Geography and Gender Reconsidered*, 118-141.

Burnett, P. (1973). Social Change, the Status of Women and Models of City Form and Development. *Antipode, 5*(3), 57-62.

Bursa (Hanlar Bölgesi&Sultan Külliyeleri) ve Cumalıkızık Yönetim Planı (2021-2026). (2021). 05 28, 2024 tarihinde https://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/unesco/yonetim-plani/ adresinden alındı

Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2024). 05 17, 2024 tarihinde https://bursa.ktb.gov.tr/ adresinden alındı

Bursa Turizm Portalı. (2024). 05 17, 2024 tarihinde https://www.bursa.com.tr/tr/ adresinden alındı

Bursa Unesco Derneği. (2024). 05 17, 2024 tarihinde https://bursaunesco.org/ adresinden alındı

Cabanac, M. (2002). What is emotion? *Behavioural Processes, 60*(2), 69-83.

Calkin, S., & Freeman, C. (2020). Feminism/Feminist Geography. *International Encyclopedia of Human Geography* , 35-41.

Cangöz, İ., Şavran, T. G., Suğur, S., & Yeşildal, H. (2021). Üçüncü Dalga Feminizm Çerçevesinde İslâmcı Kadın Örgütlenmesi ve Kadın Haklarına Yaklaşımları. *Kadın/Woman 2000, 21*(2), 47-71.

Capstick, A. (2015). Rewalking the City People with Dementia Remember. T. Richardson (Dü.) içinde, *Walking Inside Out Contemporary British Psychogeography* (s. 211-225). ABD: Rowman & Littlefield International, Ltd.

Carrera, L., & Castellaneta, M. (2023). Women and Cities. The Conquest Of Urban Space. *Front Sociol*, 1-9.

Chaplin, T. M. (2015). Gender and Emotion Expression: A Developmental Contextual Perspective. *Emotion Review, 7*(1), 14-21.

Chattopadhyay, B. (2013). Sonic Drifting; Sound, City and Psychogeography. *SoundEffects - An Interdisciplinary Journal of Sound and Sound Experience, 3*(3), 138-152.

Coddington, K. (2015). Feminist Geographies "Beyond" Gender: de-Coupling Feminist Research and the Gendered Subject. *Geography Compass, 9*(4), 214-224.

Coluccia, E., & Biti, G. (2004). Gender differences in spatial orientation: A review. *Journal of Environmental Psychology, 24*(3), 329-340.

Coluccia, E., Iosue , G., & Brandimonte, M. A. (2007). The Relationship Between Map Drawing and Spatial Orientation Abilities: A Study of Gender Differences. *Journal of Environmental Psychology, 27*(2), 135-144.

Cousın, G., & Mast, M. S. (2013). Gender and Nonverbal Expression of Emotions. I. Latu, M. S. Mast, & S. Kaiser (Dü) içinde, *Gender And Emotions: An Interdisciplinary Perspective* (s. 119-131). Switzerland: Peter Lang.

Coverley, M. (2011). *Psikocoğrafya.* (S. Serezli , Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni.* (M. Bütün, & S. B. Demir, Dü) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Cumur, Ş., & Topçu, K. D. (2022). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Kadın ve Kentsel Mekân. *Artium, 10*(2), 112-130.

Cvetković, V. M., Öcal, A., & Ivanov, A. (2019). Young Adults' Fear of Disasters: A Case Study of Residents from Turkey, Serbia and Macedonia. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 35*, 1-9.

Çağıl, A. (2020). Feminizm ve Politika Bağlamında Radikal Feminizm. *Ağrı İslami İlimler Dergis*(6), 136-143.

Çakır, S. (2007). Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi. B. Örs (Dü.) içinde, *Modern Siyasal İdeolojiler* (s. 412-475). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çalışkan, V. (2011). Kentsel Mekanın Kullanımdaki Farklılıklar Üzerine Bir Yaklaşım: Bursa ve Çanakkale'nin Periyodik (Haftalık) Pazarlarından Örnekler. *Doğu Coğrafya Dergisi, 12*(18), 49-78.

Çankaya, S., & Ünver, Ş. (2024). *Araştırma Yöntemleri ve İstatistik Ders Notları.* Şubat 7, 2024 tarihinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi: https://avys.omu.edu.tr/lessons/1/18/2766-932001/306515-132528 adresinden alındı

Çarpar, M. C. (2020). Sosyolojide İki Niteliksel Desen: Fenomenolojik ve Etnografik Araştırma. *The Journal of Social Science, 4*(8), 689-704.

Çetinel, E., & Yılmaz, S. E. (2016). Feminist Teori: Yönetim Ve Organizasyon Alanına Eleştirel Bir Yaklaşım. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6*(2), 119-148.

Çiçek, İ., & Aslan, A. E. (2020). Kişilik Ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri: Kuramsal Bir Çerçeve. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 10*(1), 137-147.

Dabbs Jr, J. M., Chang, E.-L., Strong, R., & Milun, R. (1998). Spatial Ability, Navigation Strategy, and Geographic Knowledge Among Men and Women. *Evolution and Human Behavior*, 89-98.

Davidson, J. (2003). *Phobic Geographies The Phenomenology and Spatiality of Identity.* U.S.A.: Routledge.

Davidson, J., & Milligan, C. (2004). Embodying Emotion Sensing Space: Introducing Emotional Geographies. *Social & Cultural Geography, 5*(4), 523-532.

Debord, G. (1954). Psychogeographical Game of the Week. *Potlatch*. 12 1, 2023 tarihinde https://monoskop.org/images/0/0c/Potlatch_1954-1956_digest.pdf: https://monoskop.org/images/0/0c/Potlatch_1954-1956_digest.pdf adresinden alındı

Debord, G. (1967). *Gösteri Toplumu.* (O. T. Ayşen Emekçi, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Degen, J. L., Smart, G. L., Quinnell, R., O'Doherty, K. C., & Rhodes, P. (2021). Remaining Human in COVID-19: Dialogues on Psychogeography. *Hu Arenas*, 1-22.

Demirkıran, Y. (2017). 19. Yüzyıl Erken Modern Kent Karakteri Olarak Charles Baudelaire'in Flaneur Kavramı'nın Yeni Medya'daki İzdüşümü. *Sanat ve Tasarım Dergisi*(20), 105-121.

Deniz, A. (2018). Feminist Coğrafya: Cinsiyetin Coğrafyası, Coğrafyanın Cinsiyeti. N. Özgen (Dü.) içinde, *Sosyal Coğrafya* (s. 251-284). Ankara: Pegem Akademi.

Demirbaş, G. (2012) Kadınların Mekan Algısı ve Mekanı Kullanma Biçimleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Deniz, A. (2020). Bilişsel ve Davranışsal Coğrafyada Cinsiyetçi Bağlamlar. N. Özgen, & S. Coşkun (Dü) içinde, *Davranışsal Coğrafya* (s. 153-185). Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.

Dias, K., & Blecha, J. (2007). Feminism and Social Theory in Geography: An Introduction. *The Professional Geographer, 59*(1), 1-9.

Dikici, E. (2016). Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri. *The Journal of Academic Social Science Studies*(43), 523-532.

Dinçer, Ö. (2016). Sürdürülebilir Kentleşme Tartışmaları ve Kent Hakkı. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(10), 73-84.

Doğan, B., & Toraman, H. (2021). Kadın Hareketinde Sosyal Çalışma Öncülerinin Yeri: Alice Salomon Örneği. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(4), 1580-1595.

Doğanay, H., & Doğanay, S. (2020). *Coğrafya'ya Giriş.* Ankara: Pegem Akademi.

Domosh, M. (1991). Toward a Feminist Historiography of Geography. *Transactions of the Institute of British Geographers, 16*(1), 95-104.

Döderlein, L. (2013). 05 08, 2024 tarihinde Movement and Mapping in Urban Space: https://www.inenart.eu/?p=11357 adresinden alındı

Ecuyer-Dab,, I., & Robert, M. (2004). Spatial Ability and Home-Range Size: Examining the Relationship in Western Men and Women (Homo sapiens). *ournal of Comparative Psychology, 118*(2), 217-231.

Ehrkamp, P. (2013). I've Had it With Them!' Younger Migrant Women's Spatial Practices of Conformity and Resistance. *Gender, Place & Culture, 20*(1), 19-36.

Ekice, Ş. N. (2023). Neoavangard Devrimci Bir Hareket: Sitüasyonist Enternasyonal ve Psikocoğrafya. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16*(2), 195-213.

Eklemezler, S. (2018) Toplumsal Hafıza ve Mekan: Bulgaristan Göçmeni Kadınların Deneyimleri ve Bursa Göç Tarihi Müzesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Eldar, D., & Jansson, D. (2022). Southering and The Politics Of Heritage: The Psychogeography Of Narrating Slavery At Plantation Museums. *International Journal of Heritage Studies, 28*(3), 341-357.

Elias, A. J. (2010). Psychogeography, Détournement, Cyberspace. *New Literary History*, 821-845.

England, K. V. (1993). Changing Suburbs, Changing Women: Geographic Perspectives on Suburban Women and Suburbanization. *Frontiers: A Journal of Women Studies, 14*(1), 24-43.

Erdem, T. (1994). Postmodern Feminizm. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*(2), 67-82.

Erdoğan, Ş. (2008). *Sitüasyonist Enternasyonal.* (M. Darende, M. Oflas, & A. Günebakanlı, Çev.) İstanbul: Altıkırkbeş Yayın.

Ergin, D. Y. (1994). Örnekleme Türleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*(6), 91-102.

Ertürk, E. M. (2021). Kişilik Özellikleri ve Coğrafi Farklılıklar. N. Özgen, & E. M. Ertürk (Dü) içinde, *Psikocoğrafya* (s. 67-96). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Eşim, İ., & Zaman, S. (2021). Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik Göçlerin Mekansal Etkilerine Bir Örnek: Bulgaristan Kaynaklı Göçlerin Bursa-Osmangazi İlçesinde

Yer Adlarına Etkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 10*(3), 875-902.

Fenster, T. (2005). Gender and the City: The Different Formations of Belonging. L. Nelson, & J. Seager (Dü) içinde, *A Companion to Feminist Geography* (s. 242-256). U.K.: Blackwell Publishing Ltd.

Fiorentini, C. (2013). Gender and Impulsivity: A Psychopathological Perspective. I. Latu, M. S. Mast, & S. Kaiser (Dü) içinde, *Gender and Emotion: An Interdisciplinary Perspective* (s. 15-42). Switzerland: Peter Lang.

Fıscher, A. H., & Manstead, A. S. (2000). The Relation Between Gender and Emotions in Different Cultures. A. H. Fischer (Dü.) içinde, *Gender and Emotion: Social Psychological Perspectives* (s. 71-94). U.K: Cambridge University Press.

Fischer, A. H., Mosquera, P. M., Vianen, A. E., & Manstead, A. S. (2004). Gender and Culture Differences in Emotion. *Emotion, 4*(1), 84-94.

Foley, R., & Kistemann, T. (2015). Blue Space Geographies: Enabling Health in Place. *Health & Place, 35*, 157-165.

Garayeva, K. (2021). Peter Ackroyd's Distorted Psychogeography. *Prague Journal of English Studies* , 59-74.

Gavri, P. (2018). Evliya Çelebi'nin İstanbul Psikocoğrafyasına Bir Bakış Denemesi. *İstanbul Kent Tarihi* , 1-12.

Gedik, E. (2020). Dünyada ve Türkiye'de Dijital Feminizmin İncelenmesi: Gençlerin Dijital Aktivizm Deneyimleri. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* , 123-136.

Gedik, G. S. (2015). Tarihi Çevrelerin Sürdürülebilir Yeniden Canlandırılmasında Kullanıcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Bursa Hanlar Bölgesi Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gesler, W. M. (1992). Therapeutic Landscapes: Medical Issues in Light of The New Cultural Geography. *Social Science & Medicine, 34*(7), 735-746.

Gibbons, J. (2007). Mappıng and Memory: Contemporary Psychogeographıes. *On the Waterfront*, 37-41.

Graby, S. (2011). Wandering Minds: autism, psychogeography, public space and the ICD (2011). *Critical Disability Studies conference "Theorising Normalcy and theMundane 2011.* Manchester.

Güler, E. Z. (2013). İstanbul'da Yaşamak, Yürümek, Dinlenmek… Kamusal Mekânlar Ve Gündelik Yaşam. *Türk Sosyal Bilimler Derneği, Sosyal Bilim Kongresi*, (s. 12-13). Ankara.

Gür, Z. (2004). Bursa Kapalı Çarşı'da Yangın Sorunu ve Yapısal Açıdan Alınması Gereken Önlemler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Güler, S. (2020). Bursa Hanlarında Mescidler. *İstem*, 17-39.

Hanin, Y., Eysenck, S. B., Eysenck, H., & Barrett, P. (1991). A Cross-Cultural Study Of Personality: Russia and England. *Personality and Individual Differences, 12*(3), 265-271.

Harlow, E. (2019). The 'Female Flâneur' a Psychogeographical Exploration of Women Walking in the City. 1-19.

Hart, J. (2004). *A New Way of Walking*. 04 22, 2024 tarihinde https://www.utne.com/community/a-new-way-of-walking/ adresinden alındı

Harbelioğlu, M. (2019) Kentli Dindar Kadınların Mekan Algısı ve Kullanımı: İzmir Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Hayden, D. (1980). What Would a Non-Sexist City Be Like? Speculations on Housing, Urban Design, and Human Work. *Signs, 5*(3), 170-187.

Hayford, A. M. (1974). The Geography of Women: An Historical Introductıon. *Antipode, 6*(2), 1-19.

Hindley, C. N., Knowles, D., & Ruth, D. W. (2015). Psychogeography for Student Researchers: a case for the dérive. *ECRM 2015 European Conference on Research Methodology.* Malta.

Hyndman, J. (2004). Mind the Gap: Bridging Feminist and Political Geography Through Geopolitics. *Political Geography, 23*(3), 307-322.

Iavarone, A. H., & Dursun, P. (2022). Flanörden Günümüze Kent Gezgini Karakterleri. *Mimarlık Dergisi, 59*(426), 50-54.

Isha, A., & Raheja, G. (2023). Examining Inclusion of Women in Public Spaces: A Rewiew of Tools and Methods *(CWUAAT 2023)* (s. 83-91) Springer, Cham.

İçen, H. (2021). Yürümeye Dair Bir Psikocoğrafya Denemesi. E. M. Nurettin Özgen (Dü.) içinde, *Psikocoğrafya* (s. 97-114). Ankara: Nobel Yayıncılık.

İlkay, Y. (2023). Kent Merkezinde Park, Sokak ve Meydan Etkileşiminin Psikocoğrafi Morfolojisi: Ankara, İstanbul, İzmir ve Van Örneklerinde Yürüme Ediminin Mekânsal Topolojisi. *Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, (IV. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı)*, (s. 623-638). Konya.

Ivaın, G. (1958). Formulaire Pour Un Urbansme Nouveua. 1-13. 12 1, 2023 tarihinde https://pinobertelli.it/wp-content/uploads/2016/04/Formulaire-pour-un-urbanisme-nouveau.pdf adresinden alındı

Kadın Dostu Kentler. (2023). 12 2, 2024 tarihinde http://www.kadindostukentler.com/index.php adresinden alındı

Kamaledini, M., & Azkia, M. (2021). The Psychosocial Consequences of Natural Disasters: A Case Study. *Health in Emergencies and Disasters Quarterly, 6*(3), 179-190.

Kang, L., Yang, Z., & Han, F. (2021). The Impact of Urban Recreation Environment on Residents' Happiness—Based on a Case Study in China. *Sustainability, 13*(10), 1-14.

Kansız, N., & Acuner, A. Ş. (2010). Kadınların Kentsel Hizmetlerden Yararlanma Düzeyleri, Sorunlar ve Çözum Önerileri – Trabzon İli Örneği. *Verimlilik Dergisi*(2), 143-176.

Karaoğlu, Y. (2023). Kültür Bozumunun Sitüasyonist Enternasyonal Kökenleri. *Electronic Cumhuriyet Journal of Communication, 5*(7), 91-97.

Kaya, S. (2017). Guy Debord'un "Gösteri Toplumu" Adlı Çalışması Bağlamında Mekân ve Modanın Tüketim Unsuru Olarak İncelenmesi. *Journal of History Culture and Art Research, 6*(3), 818-830.

Kelly, F. (2020). Hurry Up Please, İt's Time!' A psychogeography Of A Decommissioned University Campus. *Teaching in Higher Education, 25*(6), 722-735.

Keniger, L. E., Gaston, K. J., Irvine, K. N., & Fuller, R. A. (2013). What are the Benefits of Interacting with Nature? *Int J Environ Res Public Health, 10*(3), 913-935.

Kent, J. C. (2013). Walker Evans's Psychogeographic Mapping of Havana, 1933. *History of Photography, 37*(3), 326-340.

Kern, L. (2020). *Feminist Şehir.* (B. S. Aydaş, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Kim, M. (2021). The Pedagogical Effects of Psychogeographic Urban Exploration and Mapping. *Geography, 106*(2), 92-100.

Kıral, B. (2021). Nitel Araştırmada Fenomenoloji Deseni: Türleri ve Araştırma Süreci. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 10*(4), 92-103.

Kleinginna, P. R., & Kleinginna, A. M. (1981). A categorized List of Emotion Definitions, With Suggestions for A Consensual Definition. *Motivation and Emotion, 5*(4), 345-379.

Knabb, K. (1981). *Situationist International Anthology.* Berkeley: Bureau of Public Secrets.

Kong, J., He, W., Zheng, Y., & Li, X. (2023). Awareness of Spontaneous Urban Vegetation: Significance of Social Media-Based Public Psychogeography in Promoting Community Climate-Resilient Construction: A Technical Note. *Atmosphere*, 1-17.

Kömürcüoğlu, M. (2014). David Harvey, Asi Şehirler (Şehir hakkından kentsel devrime doğru), (Çev. Ayşe Deniz Temiz). *İnsan ve Toplum, 4*(7), 211-216.

Köse, H. (2018). Yaratıcı Uzamlar Ya Da "Psikocoğrafya" Kavramı Odağında Mekanın Yeniden Üretimi. *Moment Dergi* , 320-342.

Köseoğlu, E. (2016). A Sensory Experıence in An Urban Envıronment:Sound-Walks and Sound-Maps (A Study in Hasköy). *III. International Architectural Design Conference.* İstanbul: Dakam Publishing.

Kret, M. E., & Gelder, B. d. (2012). A Review on Sex Differences in Processing Emotional Signals. *Neuropsychologia, 50*(7), 1211-1221.

Khaidzir, M. F., Hashim, R. S., & Yusof, N. M. (2022). Psychogeographıcal Experıence Between The Self And The Place. *Journal of Nusantara Studies (JONUS), 7*(1), 243-263.

Knowles, D. (2009). Claiming the Streets: Feminist Implications of Psychogeography as a Business Research Method. *The Electronic Journal of Business Research Methods, 7*(1), 47-54.

Koning, A. d. (2009). Gender, Public Space and Social Segregation in Cairo: Of Taxi Drivers, Prostitutes and Professional Women. *Antipode, 41*(3), 553-556.

Krygier, J. (2009). *Making Psychogeography Maps*. https://makingmaps.net/2009/06/22/making-psychogeography-maps/ adresinden alındı

Kring, A. M., & Gordon, A. H. (1998). Sex Differences in Emotion: Expression, Experience, and Physiology. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(3), 686-703.

Kutluer, G. (2014). 05 09, 2024 tarihinde Flanör Olmanın İncelikleri ve Flanörlüğün Prensipleri: https://gokhankutluer.com/notlar/flanor/ adresinden alındı

Kweon, B.-S., Ulrich, R. S., Walker, V. D., & Tassinary, L. G. (2008). Anger and Stress The Role of Landscape Posters in an Office Setting. *Environment and Behavior, 40*(3), 355-381.

LaFrance, M., Hecht, M. A., & Paluck, E. L. (2003). The Contingent Smile: A Meta-Analysis of Sex Differences in Smiling. *Psychological Bulletin, 129*(2), 305-334.

Lange, S., Reynolds, R., & White, D. (2016). A Journey Around Myclassroom: The Psychogeography Of Learning Spaces. *Spark: UAL Creative Teaching and Learning Journal, 1*(2), 122-129.

Lauster, M. (2007). Walter Benjamin's Myth of the "Flâneur". *Modern Language Review, 102*(1), 139-156.

Long, P. (2014). Popular Music, Psychogeography, Place İdentity And Tourism: The case of Sheffield. *Tourist Studies, 14*(1), 48-65.

Lawton, C. A. (1994). Gender Differences in Way-Finding Strategies: Relationship to Spatial Ability and Spatial Anxiety. *Sex Roles*, 765-779.

Lazarus, R. S. (1982). Thoughts on the Relations Between Emotion and Cognition. *American Psychologist, 37*(9), 1019-1024.

Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi.* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lim, N. (2016). Cultural Differences in Emotion: Differences in Emotional Arousal Level Between the East and the West. *Integrative Medicine Research, 5*(2), 105-109.

Link, A. (2016). Psychogeography's Legacy in From Hell and Watchmen. *European Comic Art, 9*(2), 79-99.

Livingstone, D. N., & Withres, C. W. (2018). Coğrafya ve Devrim Üzerine. C. W. David N. Livingstone (Dü.) içinde, *Coğrafya ve Devrim* (D. Cenkçiler, Çev., s. 9-28). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Löffler, C. (2017). *Walking in the City Urban Experience and Literary Psychogeography in Eighteenth-Century London.* Germany: J.B Metzler.

Lynn, R., & Martin, T. (1995). National Differences for Thirty-Seven Nations in Extraversion, Neuroticism, Psychoticism and Economic, Demographic and Other Correlates. *Personality and Individual Differences, 19*(3), 403-406.

Lyons, S. (2017). 03 18, 2024 tarihinde Psychogeography: A Way to Delve İnto the Soul of A City: https://theconversation.com/psychogeography-a-way-to-delve-into-the-soul-of-a-city-78032 adresinden alındı

Mackenzie, S. (1989). Women in the City. R. Peet, & N. Thrift (Dü) içinde, *New Models in Geography the Political-economy Perspective* (s. 109-126). London: Taylor & Francis e-Library.

Madianos, M. G., & Evi, K. (2010). Trauma and Natural Disaster: The Case of Earthquakes in Greece. *Journal of Loss and Trauma, 15*(2), 138-150.

Markusen, A. R. (1980). City Spatial Structure, Women's Household Work, and National Urban Policy. *Signs: Journal of Women in Culture and Society, 5*(3), 23-44.

Mason, O. (2019). Walking the Line: Lines, Embodiment and Movement on the Jordan Trail. *Cultural Geographies, 27*(3), 395-414.

Mason, O., Sarma, J., Sidaway, J. D., Bonnett, A., Hubbard, P., Jamil, G., . . . Rose, M. (2023). Interventions in Walking Methods in Political Geography. *Political Geography, 106*, 1-14.

McDowell, L. (1983). Towards an Understanding of the Gender Division of Urban Space. *Environment and Planning D: Society and Space*(1), 59-72.

McDowell, L. (1992). Doing Gender: Feminism, Feminists and Research Methods in Human Geography. *Transactions of the Institute of British Geographers, 17*(4), 399-416.

McDowell, L. (1993). Space, Place and Gender Relations: Part I. Feminist Empiricism and the Geography of Social Relations. *Pogress in Human Geography, 17*(2), 157-179.

Melinski, O., McCreary, J., & Schofield, D. (2019). Experiments with Psychogeography and Social Media. *International Journal of Computer and Information Technology, 8*(5), 164-169.

Milligan, C., & Bingley, A. (2007). Restorative Places or Scary Spaces? The Impact of Woodland on The Mental Well-Being of Young Adults. *Health & Place, 13*(4), 799-811.

Mirioğlu, G. (2018). Kentlere Feminist Coğrafya Perspektifinden Bakmak. *Ege Coğrafya Dergisi, 27*(2), 183-194.

Mirioğlu, G. (2021). Harem mi Haram mı? Kadınların Mekânsal Özgürlüğünün Kıskaçları. *Fe Dergi, 14*(2), 60-74.

Mert, M. K. (2021). Avrupa ve Türkiye'den Örnekleriyle Kadın Dostu Kentler. *EURO Politika*(11), 122-129.

Mertol, H. (2019). Çevre Algısı Ve İnsan Mekân İlişkisi: Samsun Şehrinin Psikocoğrafyası. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Mitchell, T. (2009b). Sonic psychogeography: A poetics of place in popular music in Aotearoa/New Zealand. *Perfect Beat, 10*(2), 145-175.

Mitchell, T. (2013). New Zealand Glimpsed through Iceland: Music, Place and Psychogeography. *Musicology Australia, 35*(1), 41-66.

Mitchell, T. (2009a). SIGUR RÓS'S HEIMA: An Icelandic Psychogeography. *Transforming Cultures eJournal, 4*(1), 172-198.

Mohajan , H. K. (2022b). Four Waves of Feminism: A Blessing for Global Humanity. *Studies in Social Science & Humanities, 1*(2), 1-8.

Mohajan, H. (2022a). An Overview on the Feminism and Its Categories. *Research and Advances in Education, 1*(3), 11-26.

Monk, J. (2015). Gender and Feminist Studies in Geography. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 689-693.

Monk, J., & Hanson, S. (1982). On Not Excluding Half of the Human in Human Geography. *Professional Geographer, 34*(1), 11-23.

Moon, Y., Jo, H., Kim, J., & Ryu, J. (2016). Exploring Gender Differences in Spatial Orientation Ability on Representing Cognitive Map. *International Journal of Psychology and Behavioral Sciences, 6*(2), 91-98.

Morin, K. M. (2009). Feminist Groups within Geography. *International Encyclopedia of Human Geography*, 64-70.

Morten, R., Stone, P. R., & Jarratt, D. (2018). Dark Tourism as Psychogeography: An Initial Exploration. *The Palgrave Handbook of Dark Tourism Studies*, 227-255.

Mudie, E. (2016). 'Reading the territory': Psychogeography and urban intertextuality. *Journal of Urban Cultural Studies, 3*(2), 275-284.

Mumcu, S., Yılmaz, S., & Yazıcı, T. (2016). Kentsel Açık Mekanlarda Kadınlar: Cinsiyet Rollerinin Kamusal Alanlarda Gözlemlenmesi. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 1*(1), 37-52.

Mutlu, E. (2015). Bursa Metropoliten Alanının Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özelliklerinin Mekânsal Farklılaşması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Mutaf, S. (2021, 05 05). *Mozart Cultures*. 6 6, 2023 tarihinde Mozart Cultures: https://mozartcultures.com/sehirde-dolasmanin-sanati-psikocografya/#:~:text=Psikoco%C4%9Frafya%2C%20kurucusu%20Guy%20D

ebord'un,belirli%20etkilerinin%20incelenmesi%E2%80%9D%20olarak%20tan%C4%B1mlan%C4%B1r.) adresinden alındı

Nelson, L., & Seager, J. (2005). Introduction. L. Nelson, & J. Seager (Dü) içinde, *A Companion to Feminist Geography* (s. 1-11). U.K.: Blackwell Publishing Ltd.

Nesterova Coşkun, S. (2020). Davranışlarımızı Yönlendiren Anlam ve Değerlerin Mekansal İlişkisi. *Davranışsal Coğrafya* (s. 275-297). içinde Ankara: Pegem Akademi.

Newcomb, R. (2006). Gendering the City, Gendering the Nation: Contesting Urban Space in Fes, Morocco. *City & Society, 18*(2), 288-311.

Nold, C. (2009). *Emotional Cartography - Technologies of the Self*. 05 10, 2024 tarihinde http://emotionalcartography.net/: http://www.emotionalcartography.net/ adresinden alındı

O'Rourke, K. (2021). 03 28, 2024 tarihinde Psychogeography: A Purposeful Drift Through the City: https://thereader.mitpress.mit.edu/psychogeography-a-purposeful-drift-through-the-city/ adresinden alındı

Overall, S. (2017). The Walking Dead: Or Why Psychogeography Matters. A. Voss, & S. Wilson içinde, *Re-enchanting the Academy.* Auckland: Rubedo Press.

Oishi, S., Talhelm, T., & Lee, M. (2015). Personality and Geography: Introverts Prefer Mountains. *Journal of Research in Personality, 58*, 55-68.

Oswal, S. (2020). Investigating the Importance of Psychogeography in Designing Urban Fabric. *International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology, 9*(4), 1598-1602.

Overall, S. (2016). Women Who Walk. *Beyond the Centre Arts & Humanities Faculty Conference* . U.K.

Öner, O. (2020). Ses Yürüyüşleri ve Mekânsal Algı Çalışmalarından Kentsel Planlamaya: Kadıköy_AKUSTİK Örneği. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 5*(2), 277-297.

Özcan, B. (1999). Bursa Depremleri. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*(5), 73-118.

Özdemir, Ö. (2017). İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(2), 395-414.

Özgen, N. (2022). Yer Duygusu İle İlgili Temel Kavramlar. N. Özgen içinde, *Yer ve Duygu* (s. 3-40). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özgen, N., & Aksoy, S. (2021). Psikocoğrafyanın Kavramsal ve Tarihsel Gelişimi. E. M. Nurettin Özgen (Dü.) içinde, *Psikocoğrafya* (s. 3-29). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özgen, N., & Coşkun, S. (2020). *Davranışsal Coğrafya.* Ankara: Pegem Akademi.

Özgen, N., & Ertürk, E. M. (Dü). (2021). *Psikocoğrafya.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özgen, N., & Öztürk, B. (2022). Yer ve Korku Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme. N. Özgen (Dü.) içinde, *Yer ve Duygu* (s. 329-370). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özgüç, N. (1998). *Kadınların Coğrafyası.* İstanbul: Çantay Kitabevi.

Özgüç, N., & Tümertekin , E. (2000). *Coğrafya,Geçmiş-Kavramlar-Coğrafyacılar.* Ankara: Çantay Kitabevi.

Özgür, E. M. (2021). Türk Beşeri Coğrafyasında İhmal Edilmiş Bir Paradigma: Humanist Coğrafya. *Ege Coğrafya Dergisi, 30*(1), 205-224.

Özsöz, C. (2008). Kültürel Feminist Teori ve Feminist Teorilere Giriş. *Sosyoloji Notları*(6), 51-55.

Pamukcu, A. (2021) Bursa Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi Folkloru. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Panelli, R., & Tipa, G. (2007). Placing Well-Being: A Maori Case Study of Cultural and Environmental Specificity. *EcoHealth, 4*, 445-460.

Parida, P. K. (2015). Natural Disaster and Women's Mental Health. *Social Change, 45*(2), 256-275.

Pernau, M. (2014). Space and Emotion: Building to Feel. *History Compass*, 541-549.

Persson, J., Herlitz, A., Engman, J., Morell, A., Sjölie, D., Wikström , J., & Söderlund, H. (2013). Remembering Our Origin: Gender Differences in Spatial Memory are Reflected in Gender Differences in Hippocampal Lateralization. *Behavioural Brain Research*, 219-228.

Pittard, C. (2009). 'We are seeing the past through the wrong end of the telescope': Time, Space and Psychogeography in Castle Dor. *Women: a cultural review, 20*(1), 56-73.

Plutchik, R. (1982). A Psychoevolutionary Theory of Emotions. *Social Science Information*, 529-553.

Pratt, G. (1992). Femisint Geography. *Urban Geography, 13*(4), 385-391.

Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The Right To The City And İts Urban Politics Of The. *GeoJournal*, 99-108.

Pyyry, N. (2019). From Psychogeography To Hanging-Out-Knowing : Situationist Dérive İn Nonrepresentational Urban Research. *Area, 51*(2), 315-323.

Radford, R. (2019). Psychogeography: An (Old) New Method for Viewing the Religious in the Urban and the Sacred. *Fıeldwork In Relıgıon, 14*(2), 1-19.

Richardson, T. (2015). *Walking Inside Out: Contemporary British Psychogeography.* ABD: Rowman & Littlefield International Ltd.

Raina, J. A. (2017). Feminism: An Overview. *International Journal of Research, 4*(3), 3372-3376.

Rentfrow, P. J., Gosling, S. D., & Potter, J. (2008). *A Theory of the Emergence, Persistence, and Expression of Geographic Variation in Psychological Characteristics.* 6 6, 2023 tarihinde https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26158954/ adresinden alındı

Rose, G. (1993). *Feminism and Geography The Limits of Geographical Knowledge.* U.K.: Polity Press.

Rose, M. L. (2015). Confessions of an Anarcho-Flâneuse, or Psychogeography the Mancunian Way. T. Richardson (Dü.) içinde, *Walking Inside Out Contemporary British Psychogeography* (s. 147-162). ABD: Rowman & Littlefield International, Ltd.

Rose, M. L. (2017). Women Walking Manchester: Desire Lines Through The "Original Modern" City. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). The University of Sheffield Faculty of Social Sciences Department of Urban Studies and Planning. U.K.

Rosendal, S., Salcıoglu, E., Andersen, H. S., & Mortensen, E. L. (2011). Exposure Characteristics and Peri-Trauma Emotional Reactions During the 2004 Tsunami in Southeast Asia--What Predicts Posttraumatic Stress and Depressive Symptoms? *Comprehensive Psychiatry, 52*(6), 630-637.

Ryan, K. (2016). Incorporating Emotional Geography İnto Climate Change Research: A case Study in Londonderry, Vermont, USA. *Emotion, Space and Society, 19*, 5-12.

Saegert, S. (1980). Masculine Cities and Feminine Suburbs: Polarized Ideas, Contradictory Realities. *Signs: Journal of Women in Culture and Society, 5*(3), 96-111.

Saldana, J. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı.* (S. N. Aysel Tüfekci Akcan, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.

Sarı, J. (2013) Kenti Deneyimleme Aracı Olarak Psikocoğrafya (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sulamacı, M. E. (2016). Ow To Dısappear Completely: Psychogeographıc Exploratıons Of A Photographer In Istanbul. (Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi). Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sarma, J., & Sidaway, J. D. (2019). Securing Urban Frontiers: A View from Yangon, Myanmar. *International Journal of Urban and Regional Research, 44*(2), 447-468.

Schiller, B. (2014, 05 09). 4 Apps That Get You Lost, So You Can Have Actual Experiences: https://www.fastcompany.com/3034121/4-apps-that-get-you-lost-so-you-can-have-actual-experiences adresinden alındı

Schirmer, A. (2013). Sex Differences in Emotion. J. Armony, & P. Vuilleumier (Dü) içinde, *The Cambridge Handbook of Human Affective Neuroscience* (s. 591-610). U.S.A.: Cambridge University Press.

Schmitz , S. (1999). Gender Differences in Acquisition of Environmental Knowledge Related to Wayfinding Behavior, Spatial Anxiety and Self-Estimated Environmental Competencies. *Sex Roles, 41*, 71-93.

Self, C. M., Gopal, S., Golledge, R. G., & Fenstermaker, S. (1992). Gender-Related Differences in Spatial Abilities. *Progress in Human Geography, 16*(3), 315-342.

Sharp, J. (2009). Geography and Gender: What Belongs to Feminist Geography? Emotion, Power and Change. *Progress in Human Geography*, 74-80.

Shukaitis, S., & Figiel, J. (2013). Metropolitan Strategies, Psychogeographic Investigations. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies, 13*(6), 536-543.

Sidaway, J. D. (2002). Signifying Boundaries: Detours around the Portuguese-Spanish (Algarve/Alentejo-Andalucía) Borderlands. *Geopolitics*, 139-164.

Sidaway, J. D. (2021). Psychogeography: Walking through strategy, nature and narrative. *Progress in Human Geography*, 1-26.

Silverman, I., Choi, J., Mackewn, A., Fisher, M., Moro , J., & Olshansky, E. (2000). Evolved Mechanisms Underlying Wayfinding: Further Studies On The Hunter-Gatherer Theory Of Spatial Sex Differences. *Evolution and Human Behavior*, 201-213.

Singleton, A. (2022). *Mapping the Ebb and Flow of Psychogeography*. 04 17, 2024 tarihinde https://www.socialsciencespace.com/2022/12/mapping-the-ebb-and-flow-of-psychogeography/ adresinden alındı

Smith, P. (2010). The Contemporary Dérive: A Partial Review Of İssues Concerning The Contemporary Practice Of Psychogeography. *Cultural Geographies, 17*(1), 103-122.

Snyder, R. C. (2008). What Is Third-Wave Feminism? A New Directions Essay. *Signs: Journal of Women in Culture and Society, 34*(1), 175-196.

Society of Woman Geographers. (2023). 01 21, 2023 tarihinde http://www.iswg.org/ adresinden alındı

Stein, H. F. (1986). The İnfluence Of Psychogeography Upon The Conduct Of İnternational Relations: Clinical and Metapsychological Considerations. *Psychoanalytic Inquiry: A Topical Journal for Mental Health Professionals, 6*(2), 193-222.

Stein, H. F., & Thompson, G. L. (1991). The Sense of Oklahomaness: Contributions of Psychogeography to the Study of American Culture. *Journal of Cultural Geography*, 63-91.

Sulamacı, M. E. (2016). Ow To Dısappear Completely: Psychogeographıc Exploratıons Of A Photographer In Istanbul.

Şen, S. (2019). He Psychogeography Of T.S. Elıot's Cıty Poems. *DTCF Dergisi, 59*(1), 473-494.

Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler, 3*(5), 163-175.

Taşdizen, B., & Kaygan, H. (2016). Ahlak Dışı Nesneler: Ulus'ta Kentsel Dönüşümün Bir Psikocoğrafyası. *Ankara Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 89-103.

Thrift, N. (2004). Intensities of Feeling: Toward a Spatial Politics of Affects. *Geografiska Annaler, 86B*(1), 57-78.

Tivers, J. (1978). How the Other Half Lives: The Geographical Study of Women. *Area, 10*(4), 302-306.

Torkamaneh, P. (2017). Psychogeography And The Vıctıms Of The Cıty In Mcınerney's Brıght Lıghts, Bıg Cıty. *Epiphany: Journal of Transdisciplinary Studies,, 10*(1), 8-18.

Trujillo, A. M. (2021). Visualizing Psychogeography: Cycling and Walking Challenging Neoliberal Ideologies of Mobility. San Francisco State University. Arts In Humanities. San Francisco. USA.

Tsai, J. L. (2007). Ideal Affect: Cultural Causes and Behavioral Consequences. *Perspectives on Psychological Science, 2*(3), 242-259.

Tuan, Y. F. (1979). Space and Place: Humanistic Perspective. (S. Gale, & G. Olsson, Dü) *Philosophy in Geography. Theory and Decision Library, 20*, 387-427.

Tuan, Y.-F. (2001). *Space and Place The Perspective of Experience.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Tuncer, S. (2012). Beşeri Coğrafyaya Feminist İtirazlar. *Fe Dergi, 4*(1), 79-90.

Tuncer, S. (2015). Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikayesi. *Moment Dergi, 2*(2), 30-58.

Tunçel, H. (2009). Kentsel Mekânın Algılanması: Elazığ Örneği. *V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (s. 231-238). Ankara.

Turan, M. (1980). İnsan-Çevre İlişkisine Eleştirel Bir Bakış. *Mimarlık Fakültesi Dergisi, 6*(1), 31-54.

Tüncer, E. (2022). Yer ve Mutluluk: Çayırgülü Köyü (Elazığ/Karakoçan) Örneği. N. Özgen (Dü.) içinde, *Yer ve Duygu* (s. 193-224). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Türkmenoğlu, S. (2011). İlhan Berk'in İstanbul Kitabında Flaneur. *Turkish Studies, 6*(3), 1769-1781.

TÜİK, (24,05,27) 2024 tarihinde https://www.tuik.gov.tr/ adresinden alındı

Uludağ, Z. (2023). Anaerkil Döneme Geçişte Bir Güç: Sosyal Medya. *Culture Academy*, 51-70.

Uysal, A. (2020). Yaratıcılığın Psikocoğrafyası. S. C. Nurettin Özgen (Dü.) içinde, *Davranışsal Coğrafya* (s. 299-323). Ankara: Pegem Akademi.

Valentine, G. (1989). The Geography of Women's Fear. *Area, 21*(4), 385-390.

Voiculescu, S., & Lelea, M. A. (2003). A Review Of Gender And Geography And Its Development in Romania. *Geografie*, 123-144.

Wardale, D., & Lord, L. (2017). Psychogeography – Providing a Lens on Corporate Culture and its Potential Impact on Career Success: A Novel and Efficient Approach. *The Electronic Journal of Business Research Methods, 15*(2), 99-108.

Wekerle, G. (1980). Women in the Urban Environment. *Signs Journal of Women in Culture and Society, 5*(3), 188-214.

White, B. A. (2008). Traversing 2nd and 3rd Waves: Feminist Legal Theory Moving Forward. *University of Baltimore Law Forum, 39*(1), 1-20.

White, M. P., Pahl, S., Wheeler, B. W., Depledge, M. H., & Fleming, L. E. (2017). Natural Environments and Subjective Wellbeing: Different Types of Exposure are Associated With Different Aspects of Wellbeing. *Health & Place, 45*, 77-84.

Wood, D. (2010). Lynch Debord: About Two Psychogeographies. *Cartographica, 45*(3), 185-200.

Yalçın, H. (2022). Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(Özel Sayı 2), 213-232.

Yalçınkaya, Ş. (2015). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Mekansal Davranış: Yurt Odaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8*(37), 639-649.

Yaşar, E., & Kaylı, D. Ş. (2021). Roman Kültüründe Evlilik Olgusu Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Sosyoloji Dergisi*, 25-51.

Yavan, N. (2023). *Coğrafya Tarihi ve Felsefesi.* 01 15, 2023 tarihinde Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri: https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=9465 adresinden alındı

Yeşil, S. Ş. (2016). *Psikocoğrafya ve Bir Şehir Gezgininin Anıları.* 6 5, 2023 tarihinde Monograf Journal: http://monografjournal.com/sayilar/5/psikocografya-ve-bir-sehir-gezgininin-anilari.pdf adresinden alındı

Yıldırım, G. (2024). Şiir ve şehir: Orhan Veli'nin şiirlerinde psikocoğrafya. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 408-424.

Yıldız, M. Z. (2021). Düş ve Gerçeklik İkileminde Kent. E. M. Nurettin Özgen (Dü.) içinde, *Psikocoğrafya* (s. 217-244). Ankara: Nobel Yayınevi.

Yörük, A. (2019). Feminizm/ler. *Sosyoloji Notları*, 63-85.

Yüceşahin, M. M. (2023, 10 26). *Coğrafya ve Cinsiyet.* Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri: https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=1115 adresinden alındı

Yükselbaba, Ü. (2016). Feminist Perspektiften Hukuk. *Journal of Istanbul University Law Faculty, 74*(1), 123-138.

Zammuner, V. L. (2000). Men's and Women's Lay Theories of Emotion. A. H. Fischer (Dü.) içinde, *Gender and Emotion* (s. 48-70). U.K.: Cambridge University Press.

Zelinsky, W. (1973a). Women in Geography: A Brief Factual Account. *The Professional Geographer, 25*(2), 151-165.

Zelinsky, W. (1973b). The Strange Case of the Missing Female Geographer. *The Professional Geographer*, 101-105.

Ziogas, T., Ballas, D., Koster, S., & Edzes, A. (2023). Happiness, Space and Place: Community Area Clustering and Spillovers of Life Satisfaction in Canada. *Applied Research in Quality of Life, 18*, 2661-2704.

URL 1: https://www.intelligentagent.com/archive/IA3_2mobilitypaterson.pdf

URL 2: https://www.flickr.com/photos/julianbleecker/albums/72157605886685915/

URL 3: https://deriveapp.com/s/v2/

URL 4: http://www.spontaneousinterventions.org/project/serendipitor

URL 5: https://fhp.incom.org/project/2247

URL 6: http://urbansquares.com/index.html

URL 7: https://popupcity.net/insights/new-psychogeographic-app-helps-you-to-get-lost/

EKLER

EK -1- Görüşme Formu

GÖRÜŞME FORMU

Bu görüşme formu, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı bünyesinde, Prof. Dr. Serhat Zaman'ın danışmanlığında yürütülmekte olan ***"Psikocoğrafya Yaklaşımı ile Kadın, Mekân ve Duygu: Bursa Osmangazi Örneği"*** isimli yüksek lisans tezi için hazırlanmıştır. Bu görüşmenin amacı, kadınların mekânsal algılamalarını ve mekâna yönelik duygularını tespit edebilmektir. Çalışmada, katılımcılardan elde edilen sonuçlar genel bir çerçeve içinde değerlendirileceği için kişisel bilgilerinizi belirtmeniz istenmeyecektir. Ayrıca, verdiğiniz tüm cevaplar gizli tutulacak ve sadece bu araştırma özelinde kullanılacaktır. Zaman ayırdığınız ve bu çalışmaya olan değerli katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

Fırat GÜVEN
Bursa Uludağ Üniversitesi
Coğrafya Bölümü
Yüksek Lisans Öğrencisi

Yaşınız?
Eğitim durumunuz?
Mesleğiniz?
İkamet ettiğiniz ilçe/mahalle?
Medeni durumuz?
Çocuk sahibi misiniz?
Bursa'da ne kadar zamandır ikamet ediyorsunuz?
(Varsa) Bursa'ya göç ettiğiniz yer neresidir?

---

1. Buraya geliş amacınız nedir?
2. Burayı hangi sıklıkta kullanıyorsunuz?
3. Burada ikamet etmek ister miydiniz? Cevabınız evet ya da hayır ise niçin?
4. Burada kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
5. Buraya yönelik duygularınız günün saatlerine göre değişir mi? Cevabınız evet ise niçin?
6. Burada yalnız başınızayken hissettikleriniz ile yanınızda bir erkeğin ya da başkalarının bulunduğu durumlarda hissettikleriniz farklılaşmakta mıdır? Cevabınız evet ise bu farklılıkların neler olduğu hakkında bilgi verebilir misiniz?
7. Başka bir alternatifiniz olsa yine de buradan geçmeyi tercih eder misiniz? Cevabınız evet ya da hayır ise niçin?
8. Burada olumlu ya da olumsuz bir deneyim yaşadınız mı? Yaşadıysanız ve çok özel değil ise bu deneyimler ve o an neler hissettiğiniz hakkında bilgi verebilir misiniz?
9. Buraya ait hislerinizde geçmişten günümüze herhangi bir değişim oldu mu? Olduysa bu değişim ve nedenleri hakkında bilgi verebilir misiniz?
10. Buranın çevresel özellikleri hakkında ne/neler düşünüyorsunuz? (Örneğin; ışıklandırma, temizlik, güvenlik, ses, kalabalık/tenhalık)

11. Buranın sizin yaşamınızdaki diğer mekanlarla karşılaştırıldığında özel bir yeri var mıdır? Varsa bu durumun nedenleri hakkında bilgi verebilir misiniz?
12. Buranın sizin ruh sağlığınız üzerinde herhangi bir etkisi var mıdır? Cevabınız evet ise bu durumun nedenleri hakkında bilgi verebilir misiniz?
13. Buranın kadın dostu olduğunu düşünüyor musunuz? Cevabınız evet ya da hayır ise niçin?
14. Burada yeni bir mekân tasarımı mümkün olsa nasıl bir mekân tasarlamak istersiniz?
15. Buraya ait duygularınızı tek bir kelime ile ifade etmenizi istesem ne söylemek istersiniz? Hangi kelimeyi kullanmak istersiniz?
16. Burada bulunan fiziksel unsurlar (binalar, heykeller, anıtlar, cadde-sokak veya işyeri isimleri, kamu kuruluşları gibi) buraya yönelik duygularınız üzerinde herhangi bir etkiye sahip midir? Sahip ise bu etkilerden bahseder misiniz?
17. Görseldeki duygu çarkıfeleğine bakarak buraya yönelik hangi duygu/ları hissettiğinizi işaretler/söyler misiniz?
18. Bu mekânla ilgili sorduğum sorular dışında eklemek istediğiniz herhangi başka bir husus var ise dinleyebilirim.